

**BURSA İLİ DAĞ YÖRESİNDE EKOLOJİK TURİZMİ
GELİŞTİRME OLANAKLARI**

Pınar AYDIN

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BURSA İLİ DAĞ YÖRESİNDE EKOLOJİK TURİZMİ GELİŞTİRME
OLANAKLARI**

Pınar AYDIN

Yrd. Doç. Dr. İ. Bülent GÜRBÜZ
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

BURSA - 2012

Her Hakkı Saklıdır

TEZ ONAYI

Pınar AYDIN tarafından hazırlanan “Bursa İli Dağ Yöresinde Ekolojik Turizmi Geliştirme Olanakları” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. İ. Bülent GÜRBÜZ

Başkan : Yrd. Doç. Dr. İ. Bülent GÜRBÜZ İmza:

Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi,

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Üye : Prof. Dr. Hasan VURAL İmza:

Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi,

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Üye : Doç. Dr. Ozan GÜRBÜZ İmza:

Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi,

Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Kadri ARSLAN

Enstitü Müdürü

.././2012

U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

09/03/2012

İmza

Pınar AYDIN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BURSA İLİ DAĞ YÖRESİNDE EKOLOJİK TURİZMİ GELİŞTİRME OLANAKLARI

Pınar AYDIN

Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İ. Bülent GÜRBÜZ

Dünyadaki hızlı, ekonomik, siyasal, teknolojik gelişmelere paralel olarak, turizm tüketim kalıplarında son yıllarda önemli değişimler gözlenmektedir. Giderek kitle turizminin yerini ekolojik turizm faaliyetleri almaktadır. Ekolojik turizmin de bölgesel kalkınmadaki rolü, onu önemli bir sektör konumuna getirmektedir. Ülkemizin, sahip olduğu zengin turistik potansiyeli kullanarak geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlayacak ve bölgelerarası dengesizlikleri giderecektir.

Bu çalışmadaki araştırma alanı, turizm potansiyeli varlığı nedeniyle seçilmiştir. Bursa ilinin “Dağ Yöresi” Büyükorhan, Harmancık, Keles ve Orhaneli ilçelerinden oluşmaktadır. Çok geniş bir kültürel mirasa ve doğal zenginliğe sahip olan bu ilçeler, yerli ve yabancı turistler için alternatif bir potansiyele sahiptir. Yine bu çalışmayla Bursa’ nın diğer ilçelerine göre nispeten geri kalmış bu bölgenin gelişmesine ve ekonomisine önemli katkı sağlayacak, yörede bölgesel kalkınmayı destekleyecek alternatif ekolojik turizm çeşitlerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda konuyla ilgili literatür taranmış ve araştırma alanının doğal ve kültürel kaynakları incelenmiştir.

Çalışmanın sonucunda yöredeki coğrafi, tarihi ve sosyo-kültürel açıdan ekoturizme kaynak oluşturan önemli değerler tespit edilmiştir. Bu değerler doğrultusunda yapılan gözlem ve çalışmalar yardımı ile mevcut ve potansiyel turizm etkinlikleri değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Potansiyel turizm etkinlikleri; Kış Turizmi, Sağlık ve Termal Turizm, Akarsu Turizmi, Av Turizmi, Piknik Alanları ve Orman İçi Dinlenme Yerleri, Trekking-Doğa Yürüyüşleri, Yayla Turizmi, İnanç Turizmi, Mağara Turizmi, Karavan Turizmi ve Çadırılı Kamp, Fototurizm, Bisiklet Turizmi, Agro-turizm/Kırsal Turizm ve Gastronomi Turizmi olarak değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında, önerilen ekoturizm türlerine kaynak oluşturabileceği tespit edilmiş değerlerin ve potansiyel alanların; yörenin yerel yönetimleri, üniversitenin desteği ve kamu yatırımlarının bölgeye getirilmesiyle önemli bir ekoturizm merkezi olabileceği kanısına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik turizm, Bursa, Büyükorhan, Harmancık, Keles, Orhaneli, kırsal kalkınma

2012, x+194 sayfa

ABSTRACT

MSc Thesis

FACILITIES OF IMPROVING ECOLOGICAL TOURISM IN THE MOUNTAIN REGION OF BURSA PROVINCE

Pınar AYDIN

Uludag University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Asst. Prof. Dr. İ. Bülent GÜRBÜZ

In paralel to rapid economical, political and technological developments; there have been important changes in tourism aspects recent years. Gradually, ecological tourism takes place of mass tourism. The role of ecological tourism in development of local areas makes it an important sector. Using the rich touristic potential of our country, will help the underdeveloped regions to develop and will correct the interregional imbalances.

The area of search in this work has been choosen for its tourism potential. The Mountain Region of Bursa is composed of Büyükorhan, Harmancık, Keles and Orhaneli. These provinces which have very broad culturel and natural heritage, have an alternative potential for natives and foreigners. It was also aimed at with this study that. Again with this work, the display of types of ecological tourism, which will make an important contribution to improvement and economy of these underdeveloped regions relatively to other regions of Bursa and support regional improvement in these regions, is aimed. According to these goals, all the literature about this subject is searched and natural and cultural sources of the region are analyzed.

At the result of this study, important values which are the sources of eco-tourism in the view of geography, history and socio-culture, are confirmed. In accordance with these values and with the help of observations and researches, existing and potential tourism activities are evaluated and classified. Winter Tourism, Health and Thermal Bath Tourism, River Tourism, Hunt Tourism, Picnic Areas and Restin Accomodations in Forests, Trekking, Plateau Tourism, Tourism, Cave Tourism, Caravan and Camping Tourism, Photography Tourism, Bicycle Tourism, Rural Tourism, Gastronomy Tourism. Those all above are evaluated as potential tourism activities.

Within the context of this study, the values and potential areas which ascertained as possible source of suggested eco-tourism classes, may be the center of eco-tourism with the help of local authorities, support of university and possible forthcoming public investments in this area.

Key Words: Ecological tourism, Bursa, Büyükorhan, Harmancık, Keles, Orhaneli, rural development

2012, x+194 pages

TEŞEKKÜR

Öğrencisi olduğum ilk günden itibaren anlayış ve desteğini üzerimden eksik etmeyen, tez çalışmamın tüm aşamasında da tecrübe ve bilgi birikimiyle yol gösterici olan değerli danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. İ. Bülent GÜRBÜZ' e en derin teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Tez çalışmam süresince destek ve anlayışını esirgemeyen Harmancık Meslek Yüksekokulu Müdürü Doç.Dr. Tolga TİPİ' ye, çalışma alanının yemek kültürüyle ilgili bölüme bilgi ve görüşleriyle katkıda bulunan Harmancık Meslek Yüksekokulu Aşçılık Programı Öğr.Gör.Osman GÜLDEMİR' e ve değerlendirmedeki katkıları nedeniyle tüm jüri üyelerime teşekkür ediyorum.

Çalışma alanıyla ilgili bilgi birikimlerini paylaşıp, önerileriyle katkılarını esirgemeyen Sayın Özer GÜLEÇ' e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmalarımın her aşamasında manevi yönden destekleri ile yanımda olup bana güç veren değerli aileme sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI.....	3
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	10
4. GENEL KAVRAMLAR VE TANIMLAR.....	11
4.1. Turizm İle İlgili Kavramlar ve Tanımlar.....	11
4.2. Turizmin Sınıflandırılması.....	13
5. SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOLOJİK TURİZM HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	19
5.1. Sürdürülebilir Ekolojik Turizm Amaçları ve İlkeleri.....	19
5.2. Sürdürülebilir Ekolojik Turizm Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-kültürel Etkileri.....	26
5.2.1. Çevresel Etkiler.....	26
5.2.2. Ekonomik Etkiler.....	29
5.2.3. Sosyo-Kültürel Etkiler.....	30
5.3. Dünya’ da Ekolojik Turizm Faaliyetleri.....	32
5.4. Türkiye’ de Ekolojik Turizm Faaliyetleri.....	37
5.4.1. Atak Projesi.....	40
5.4.2. Mavi Bayrak.....	40
5.4.3. Belek Yönetim Planı.....	41
5.4.4. Yayla Turizm Projesi.....	41
5.4.5. Dağ-Doğa Yürüyüşü Projesi (Trekking).....	41
5.4.6. Akarsu Turizmi (Kano-Rafting).....	41
5.4.7. Bisiklet Tur Güzergahlarının Belirlenip Geliştirilmesi Projesi.....	42
5.4.8. Atlı-Doğa Yürüyüşü Projesi.....	42
5.4.9. Mağara Turizmi Projesi.....	42
5.4.10. Olta Balıkçılığı.....	43
5.4.11. Kuş Gözlemciliği.....	43
5.4.12. Botanik (Bitki İnceleme) Turizmi.....	44
5.4.13. Av Turizmi.....	44
5.5. Ekolojik Turizmin Kırsal Kalkınmaya Etkisi.....	45
6. ARAŞTIRMA ALANINA İLİŞKİN VERİLER VE BULGULAR.....	49

6.1. Bursa İli Dağ Yöresi' nin Genel Tanıtımı.....	49
6.1.1. Coğrafi Konum.....	51
6.1.2. Tarihsel Gelişim.....	57
6.1.3. Sosyo-Ekonomik Yapı.....	60
6.2. Bursa İli Dağ Yöresi' de Turizm Faaliyetini Etkileyen Coğrafi Faktörler.....	69
6.3. Bursa İli Dağ Yöresindeki Ekolojik Turizm İçin Potansiyel Kaynaklar.....	70
6.3.1. Doğal Kaynak Değerleri.....	76
6.3.2. Turizm Amaçlı Tarihi Değerleri.....	82
6.3.3. Kültürel Kaynak Değerleri.....	93
6.3.3.1. Dede İnancı.....	93
6.3.3.2. Düğün Geleneği.....	94
6.3.3.3. Dini Bayramlar.....	103
6.3.3.4. Hıdrellez Kutlamaları.....	104
6.3.3.5. Yöresel Kıyafetler.....	108
6.3.3.6. Yemek Kültürü.....	110
6.3.3.7. Köy Hayırları.....	114
6.3.3.8. Yerel Etkinlikler ve Festivaller.....	115
6.4. Dağ Yöresinin Ekolojik Turizm Potansiyeli.....	119
6.4.1. Dağ Yöresinde Sürdürülebilir Ekoturizm Faaliyetleri ve Turizm Alanlarının Dağılışı.....	119
6.4.1.1. Kış Turizmi Alanları.....	119
6.4.1.2. Sağlık ve Termal Turizm Alanları.....	121
6.4.1.3. Akarsu Turizm Alanları.....	124
6.4.1.4. Av Turizmi Alanları.....	126
6.4.1.5. Piknik Alanları, Orman İçİ Dinlenme Yerleri ve Tabiatı Koruma Alanları.....	128
6.4.1.6. Trekking / Doğa Yürüyüşü.....	132
6.4.1.7. Yayla Turizmi.....	135
6.4.1.8. İnanç Turizmi.....	137
6.4.1.9. Mağara Turizmi.....	138
6.4.1.10. Karavan Turizmi ve Çadırılı Kamp.....	141
6.4.1.11. Fototurizm.....	142
6.4.1.12. Bisiklet Turizmi.....	146
6.4.1.13. Agro-turizm / Kırsal Turizm.....	148
6.4.1.14. Gastronomi Turizmi.....	149
6.5. Sürdürülebilir Ekolojik Turizmin Bölgede Yapacağı Olası Etkiler.....	151
7. SONUÇ.....	154
8. ÖNERİLER.....	157
KAYNAKLAR.....	169
EKLER.....	175

EK 1. BUNGALOV EV TARZI KONAKLAMA İÇİN ÖNERİLEBİLECEK ALANLAR.....	175
EK 2. YÖRESEL ŞENLİK VE FESTİVALLER.....	181
EK 3. DAĞ YÖRESİNE ÖZGÜ EL SANATLARI.....	186
EK 4. BURSA İLİ DAĞ YÖRESİ İÇİN ÖNERİLEN GÜZERGAH HARİTALARI.....	192
ÖZGEÇMİŞ.....	194

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

°C	Santigrad derece
£	Pound
km	Kilometre
km ²	Kilometrekare
m	Metre
m ²	Metrekare
hm ³	Hektometre küp

Açıklamalar

Kısaltmalar

FAO	Birleşmiş Milletler Beslenme ve Tarım Örgütü
BM	Birleşmiş Milletler
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
A.B.D	Amerika Birleşik Devletleri
AIEST	Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği
WTO	Dünya Turizm Örgütü
TKB	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
WWF	Doğa İçin Dünya Fonu
IUCN	Uluslararası Doğa Koruma Birliği
TIES	Uluslararası Ekoturizm Toplumu

Açıklamalar

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 5.1. Ekoturizmin başlıca olumsuz çevresel etkileri ve sonuçları.....	28
Çizelge 6.1. Dağ Yöresi ilçelerinin fiziki durumları.....	51
Çizelge 6.2. Dağ Yöresi ilçelerinin Bursa'ya olan uzaklıkları.....	53
Çizelge 6.3. Dağ Yöresi ilçelerinin nüfus, yüzölçümü ve nüfus yoğunlukları.	56
Çizelge 6.4. Bursa İlinde tespit, tahdit ve tahsisi yapılan mera alanları.....	57
Çizelge 6.5. İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı, 2010.....	61
Çizelge 6.6. Keles İlçesi ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu – 2011.....	64
Çizelge 6.7. Harmancık İlçesi ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu – 2011.....	65
Çizelge 6.8. Büyükorhan İlçesi ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu – 2011.....	66
Çizelge 6.9. Orhaneli İlçesi ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu – 2011.....	67
Çizelge 6.10. İl Özel İdaresi' nin inşa ettiği göletler.....	76
Çizelge 6.11. Bursa İli Dağ Yöresi ilçe ve köylerinde bulunan arkeolojik sit alanları.....	83
Çizelge 6.12. Dağ Yöresi yöresel kıyafetler.....	110
Çizelge 6.13. Bursa İli Dağ Yöresi ilçelerinin şenlikleri.....	116
Çizelge 6.14. Termal turizme potansiyel olabilecek kaplıcaların sıcaklık ve debileri.....	122

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 5.1. Dünya turizm sıralamasında Türkiye.....	38
Şekil 5.2. Turizm geliri.....	39
Şekil 6.1. Bursa İli coğrafi haritası.....	52
Şekil 6.2. Bursa İli ilçeler haritası.....	52
Şekil 6.3. Büyükorhan ilçe haritası.....	53
Şekil 6.4. Harmancık ilçe haritası.....	54
Şekil 6.5. Keles ilçe haritası.....	55
Şekil 6.6. Orhaneli ilçe haritası.....	56
Şekil 6.7. Büyükorhan İlçesindeki bazalikalardan görünüşler.....	84
Şekil 6.8. Karaveyisoğlu Konağı (Eski Görünüm).....	85
Şekil 6.9. Çıban Dede (Harmancık).....	93
Şekil 6.10. Dede taşı.....	94
Şekil 6.11. Düğün yemeği hazırlığı.....	95
Şekil 6.12. Geleneksel düğün bayrağı.....	96
Şekil 6.13. Kına gecesi.....	98
Şekil 6.14. Gelin arabası.....	99
Şekil 6.15. Atla gelin alma merasimi.....	100
Şekil 6.16. Gelin alma merasimi.....	100
Şekil 6.17. Gelin ve damat.....	102
Şekil 6.18. Hıdrellez hayır yemeği hazırlığı.....	107
Şekil 6.19. Yöresel kadın kıyafetleri.....	108
Şekil 6.20. Yöresel erkek kıyafeti.....	109
Şekil 6.21. Taş fırın.....	111
Şekil 6.22. Harmancık keşkeği.....	111
Şekil 6.23. Mısır keşkeği.....	112
Şekil 6.24. Adak gözlemesi.....	112
Şekil 6.25. Kulak yemeği.....	113
Şekil 6.26. Nohutlu börek.....	113
Şekil 6.27. Saraylı tatlısı.....	114
Şekil 6.28. Büyükorhan Görecik Yaylası Yörük ve Türkmen Şenliklerinden bir görünüş.....	116
Şekil 6.29. Bursa Enduro Bahar Şenliklerinden bir görünüş.....	117
Şekil 6.30. Harmancık Kültür Şöleni kapsamında yapılan konserden bir görünüş.....	117
Şekil 6.31. Harmancık Yağlı Pehlivan Güreşleri.....	117
Şekil 6.32. Keles Kocayayla Şöleninden görünüşler.....	118
Şekil 6.33. Kocayayla Şöleni (temsili gelin alayı merasimi).....	118
Şekil 6.34. Orhaneli Karagöz Kültür Şenliklerinden bir görünüş.....	119
Şekil 6.35. Pınarcık köyünden bir görünüş.....	121

Şekil 6.36.	Ilıca Kaplıcası'ndan bir görünüş.....	122
Şekil 6.37.	Sadağı Kaplıcası'ndan bir görünüş.....	123
Şekil 6.38.	Ağaçhisar Köyü'nden bir görünüş.....	123
Şekil 6.39.	Keles Kocasu Rafting Parkurundan bir görünüş.....	125
Şekil 6.40.	Büyükorhan Dügüncüler köyü mevki rafting parkurundan bir görünüş.....	126
Şekil 6.41.	Dağ Yöresi' nde avcılardan bir görünüş.....	127
Şekil 6.42.	Balık avlama alanından bir görünüş.....	127
Şekil 6.43.	Domuz avından bir görünüş.....	128
Şekil 6.44.	Çörelere Köyü.....	129
Şekil 6.45.	Göynükbelen Beldesi.....	129
Şekil 6.46.	Karagöz Piknik Alanı.....	129
Şekil 6.47.	Altıntaş Yaylası' ndan görünüşler.....	130
Şekil 6.48.	Görecik Yaylası' ndan bir görünüşler.....	130
Şekil 6.49.	Kocayayla' dan bir görünüş	131
Şekil 6.50.	Tarihi Burunca Köprüsü.....	133
Şekil 6.51.	Sadağı Kanyonu' da trekking parkuru olarak düşünülen patikalardan görünüşler.....	134
Şekil 6.52.	Kocasu Nehri' nden görünüşler.....	135
Şekil 6.53.	Görecik Yaylası.....	136
Şekil 6.54.	Kocayayla.....	137
Şekil 6.55.	Hoban Dede Türbesi' nin içi (Harmancık).....	138
Şekil 6.56.	Anasultan Türbesi (Keles).....	138
Şekil 6.57.	Gavurini Mağarasından bir görünüş.....	139
Şekil 6.58.	Bayındır Mağarasından görünüşler.....	140
Şekil 6.59.	Bursa Enduro Şenliklerinin yapıldığı kamp alanından görünüşler..	141
Şekil 6.60.	Fototurizm.....	142
Şekil 6.61.	Doğancı Barajı.....	143
Şekil 6.62.	Nilüfer Barajı.....	143
Şekil 6.63.	Tarihi Kaya Hamamı' ndan görüntüler.....	144
Şekil 6.64.	Sadağı Kanyonu' ndan görüntüler.....	145
Şekil 6.65.	Bisiklet turizmi için belirlenen güzergahın uydu görüntüsü.....	147
Şekil 6.66.	Çukur Tarla orakçıları.....	148
Şekil 6.67.	Tarım yapanlardan bir görünüş.....	149
Şekil 6.68.	Harmancık'ta Turizm Haftası kapsamında düzenlenen yemek yarışmasında yapılan yöresel yemeklerden görünüşler.....	150

1. GİRİŞ

Dünyada eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesi, reklam ve tanıtım hizmetlerinin gelişmesi, ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, nüfus artışı ile toplumsal hareketlilik ve şehirleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar ve bazı diğer etkiler sonucunda turizm tüketim kalıplarında son yıllarda önemli değişimler ortaya çıkmıştır. Tatilcilerin tercihlerinin, deniz-kum-güneş üçlüsünden, eğlence-eğitim-çevre üçlüsüne kaydığı gözlenmektedir. Gözlenen bu değişim ekoturizmin gelişmesini tetiklemektedir. Ekoturizmin geliştirilmesi için doğal çevre kaynaklarının tespit edilmesi, işlenerek turistik çekim öğelerine dönüştürülmesi ve bunların turiste uygun bir şekilde sunulması gerekmektedir.

Endüstriyel faaliyetler yönünden yeterli kaynak ve gelişme olanağına sahip olmamasına rağmen, zengin turizm potansiyeline sahip bölgelerin planlı ve etkin bir turizm uygulaması sonucunda turistik yönden kalkınmaları ve ülke ekonomisi içinde dengeli bir biçimde gelişmeleri mümkündür. Turizm sektörünün, bölgesel kalkınma ve yöredeki turizm kaynakların etkin kullanımı konusunda büyük bir yeri ve önemi vardır. Turizm bölgede yeni iş imkânları yaratılmasıyla bölgelerarası gelir dağılımında olumlu etki yaparak bölgelerde dengeli kalkınmaya imkan sağlamaktadır.

Ekoturizmin hem ekonomiye katkıları hem de kırsal kesimlerde iş imkanları yaratması ve yöredeki sosyal gelişmeyi arttırıcı etkileri düşünülerek çalışma alanının, sürdürülebilir bir kalkınma ve turizm planlama yaklaşımı ile mevcut doğal, kültürel, sosyal özellik ve zenginliklerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bursa ilinin dağ yöresi ilçeleri ve yakın çevresinde uygulanacak ekoturizm çalışmalarında potansiyel olacak turizm çeşitlerinin belirlenmesi ve bunların gerçekleştirilebileceği niteliklerdeki kaynaklar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın yöntemi; araştırma ile ilgili basılmış kitaplar, makaleler, yayınlanmış tezler ve elektronik kaynaklar incelenerek literatür taraması yapılmıştır. İlgili kurum ve kişiler ile mülakatlar yapılarak elde edilen bilgiler derlenmiştir. Bölgeyle ilgili toplanan veriler değerlendirilerek çalışma sonuçlandırılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Araştırma sekiz bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm olan “Giriş”te araştırmanın önemi ve amacı ortaya konularak genel olarak araştırmanın içeriğinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde konuyla ilgili daha önceden yapılmış araştırma ve çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde çalışmada yararlanılan kaynak ve materyallerden, bunların nasıl elde edildiğinden ve kullanılan yöntemden bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde turizm ile ilgili tanım ve kavramlara değinilip, turizmin sınıflandırılmasından bahsedilmiştir.

Beşinci bölümde sürdürülebilir ekolojik turizm hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ekolojik turizmin amaç ve ilkeleri açıklanarak; çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri üzerinde durulmuştur. Dünyadaki ve Türkiye’deki ekolojik turizm faaliyetlerinden bahsedilmiştir.

Altıncı bölümde araştırma alanına ilişkin veriler ve bulgulardan bahsedilmiştir. Araştırma alanının coğrafi konumu, tarihsel gelişimi ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgiler verilerek genel tanıtımı yapılmıştır. Bursa ili Dağ Yöresinde, ekolojik turizm için potansiyel olabilecek doğal, tarihi ve kültürel kaynak değerlerden bahsedilmiştir. Bölgede uygulanabilecek ekoturizm faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu faaliyetlere uygun niteliklerdeki alanlar belirtilmiştir. Sürdürülebilir ekolojik turizmin bölgeye yapacağı olası etkilerinden bahsedilmiştir.

Yedinci bölümde araştırma kapsamında elde edilen tüm veriler ve elde edilen bulgular göz önünde bulundurularak araştırmanın sonucu hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Sekizinci bölüm olan son bölümde ise, çalışma alanında yapılan araştırma sonuçlarına göre belirlenmiş ekoturizm faaliyetleri ve uygun görülen alanlar hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ekoturizmin bölgenin gelişmesini sağlayacağı ve bölgesel kalkınmayı destekleyeceği düşünülen önerilerde bulunulmuştur. Bölgesel kalkınma için alternatif turizm faaliyetlerine yönelik yatırımların gerekliliği üzerinde durulmuştur.

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Cater ve Lowman (1996), çalışmalarında ekoturizmin tanımından bahsetmişlerdir. Ekoturizm kavramının çevre, korunan alanlar ve toplumsal açıdan ilişkilerine değinmişlerdir. Ekoturizmin yönetimi ve planlaması konularından bahsederek ayrıntılı şekilde incelemişlerdir.

Chesworth (1999), yaptığı araştırmada ekoturizm pazar modeli ve kavramsal çatısı üzerine literatür araştırması ve alan çalışması yapmış ve güncel ekoturizm pazarı üzerine dört model tanımlamıştır.

Blamey (2001), çalışmasında ekoturizm kavramını ve çerçevesini ayrıntılı olarak açıklamıştır. Kabul gören ekoturizm prensiplerini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bu prensipler doğrultusunda, örnek bir çalışmada ortaya koymuştur.

Drumm ve Moore (2002), çalışmalarında ekoturizmin tanımı, ekoturizm ve korunan alanlar, ekoturizm ve yerel toplumlar, ekoturizmin planlama ve yönetimi konularını ayrıntılarıyla incelemişlerdir.

Wood (2002), çalışmasında ekoturizmi ayrıntılı bir şekilde tanımlamıştır. Ekoturizme kavramsal yaklaşımlarda bulunarak prensiplerinden bahsetmiştir. Sürdürülebilirlik politikalarını ele alarak bunların ülkeye özgü olarak nasıl şekillendiği anlatmıştır.

Erdoğan (2003), “Çevre ve Ekoturizm” adlı eserinde günümüzde çevre ve insanın durumunu; bu durumun yaratılmasında kitle turizminden eko turizme kadar gelişmiş bir endüstriyel yapının katkısını; çevre koruma çabalarını ve bu çabaların sonuçlarını, anlamlı bir çevre koruma için gerekli koşulları ve girişimleri açık ve ayrıntılı şekilde ele almıştır.

Oruç (2004), “Bir Alternatif Turizm Türü Olan Doğa-Atlı Spor Turizminin Kastamonu Örneği Üzerinde İrdelenmesi” adlı eserinde kitle turizmine karşı geliştirilen alternatif turizm kavramı içinde son yıllarda önemi artan doğa-atlı spor turizmini konu almıştır. Yurt dışı ve yurt içi örnekleri incelemiş ve bazı tasarım kriterlerine ulaşmıştır. Bu turizm alternatifine uygun bir kent olan Kastamonu incelenmiş ve burada uygulanacak doğa-atlı spor turizm tesislerinin sahip olması gereken özellikler ve tasarım kriterleri,

araştırma ve karşılaştırma yoluyla saptanmıştır. Kastamonu'daki köy dönüşümleri, aile işletmelerinin turizme açılması ve alternatif turizm potansiyeli ortaya konmuştur. Kastamonu'da uygulanacak ve at sırtında doğa gezileri sunacak bir turizm tesisinin, şehrin ekonomik ve sosyal hayatına katkı sağlayabilecek şekilde yapılması gerektiği söylenmiştir.

Altan (2006), “Türkiye’de Ekoturizm Uygulamaları ve Ekonomiye Katkıları” adlı yüksek lisans tezinde; turizm sektörünün gelişmesiyle birlikte alternatif turizm seçenekleri gündeme geldiğinden, sadece yaz aylarına yönelik turizm yerine yılın on iki ayına yayılan ekoturizm önem kazandığından bahsetmiştir. Türkiye'nin Dünya turizm sektöründen aldığı payın artırılması turizmin çeşitlendirilmesine, yılın on iki ayına yayabilmesine bağlı olduğundan, bu amaçla ekoturizmin, doğal ve kültürel değerlerin korunması, geliştirilmesi aynı zamanda yerel halkın katılımını ve kalkınmasını sağlayan bir turizm anlayışı olması gerektiğinden söz edilmiştir.

Demir ve Çevirgen (2006) “Ekoturizm Yönetimi” adlı eserlerinde ekoturizmin sürdürülebilir bir yapıda geliştirilmesi gereğini vurgulayarak, konuları çevrenin ekonomik, ekolojik ve sosyo-kültürel boyutlarının kapsayan bütünsel bir yaklaşım içinde ele almışlardır. Çalışmanın temel amacı; ekoturizmin prensiplerinin ortaya konulması, planlanması ve yönetiminde rehberlik edecek temel bilgilerin verilmesidir. Kitapta; koruma alanlarında turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin prensipleri ve sürdürülebilirliği, ekoturizmin diğer turizm türleri ile ilişkisi ve çevre etkileşimi gibi konulara yer verilmiştir.

Kılıç Benzer (2006), “Bolu-Göynük ve Yakın Çevresi Doğal ve Kültürel Kaynaklarının Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, Bolu ilinin güneybatı bölümünde yer alan Göynük bölgesinde potansiyel ekoturizm alanlarını belirlemeye çalışmıştır. Göynük İlçesinin; vadiler, göller, nehirler, yoğun orman, geleneksel Göynük evleri, tarihi yapılar ve diğer kültürel miras alanları gibi turistler (yerli ve yabancı) için önemli odak noktaları (destinasyonlar) olarak çekici doğal ve kültürel kaynaklara sahip olduğundan bahsedilmiştir.

Altanlar (2007), “Akçakoca Alternatif Turizm Olanaklarının Araştırılması” adlı eserinde araştırma alanı olarak, turizm potansiyeli varlığı nedeniyle Düzce'nin

Akçakoca ilçesini seçmiştir. Araştırma alanında sürdürülebilir bir turizm sağlamak amacıyla mevcut turizm faaliyetlerine ek olarak alternatif turizm türleri ve faaliyetleri araştırılmıştır. Mevcut turizmin sorunları ortaya konularak, planlı gözle koruma kullanma dengesinin sağlandığı alternatif bir turizm gelişmesinin nasıl olması gerektiği konusunda çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Kabaş (2007), "Troya Tarihi Milli Parkı'nın Turizm ve Rekreasyon Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinde; alanın doğal ve kültürel özelliklerini anlatmış ve ölçüt karneleri yöntemine göre her bir ölçütün değerlendirilmesini yapmıştır. Alınan sonuçlar, diğer sonuçlarla birlikte değerlendirilmiş ve alanın kaynak değerlerinin korunarak, turistik ve rekreasyonel kullanımın geliştirilmesine yönelik öneriler ortaya konmuş, alanla ilgili öncelikler değerlendirilmiştir.

Kısa Ovalı (2007), "Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Kavram, Mimari ve Çevresel Etkiler Bakımından Karşılaştırılması" adlı çalışmada; kitle turizmi ile ekolojik turizm kavramlarını tanımlayarak, her iki turizm türünün genel özelliklerini, buna bağlı gelişen mimarileri ve olası çevresel etkileri, tablo sisteminde karşılaştırmalı olarak belirtmiştir. Kişilere kendi turistik eylemlerini değerlendirme olanağı sunan çalışmanın, turistlerin çevre ve turizm konusundaki bilinçlerini arttıracakı düşünülmektedir.

Pirselimoğlu (2007), "Ekolojik Temelli Rekreasyon ve Turizm Planlama İlkelerinin Araştırılması: Trabzon İli Çalköyü Yayla Yerleşimi Örneği" adlı yüksek lisans tezinde Çalköyü Yayla yerleşiminin, bakir peyzaj değerleriyle rekreasyonel ve doğa turizmi etkinliklerinin gerçekleştirilebileceği ayrıcalıklı potansiyel alanlardan birisi olduğundan bahsetmiştir. Bu araştırma kapsamında, öncelikle bölgenin doğal ve kültürel değerleriyle rekreasyon ve turizm potansiyelleri incelenmiştir. Bölgedeki rekreasyon ve turizm alanlarıyla halkın rekreatif ve ziyaretçilerin ise turistik davranışları incelemiş, ve bu etkinliklerden kaynaklanan çevresel bozulma ve kirliliklerin neler oldukları ortaya konmuştur. Bu ön etüdülden elde edilen bilgilerin ışığında, hazırlanan görüşme kılavuzları beş farklı sosyal gruba uygulanmış ve elde edilen veriler ziyaretçilerin (turistlerin), yerel halkın (kadınlar ve erkekler), kamunun ve yerel yönetimlerin yayla alanında ve yakın çevresinde doğal ve kültürel değerlerin nitelikleriyle ilgili

yaklaşımları ve gerçekleştirdikleri etkinliklerin çevresel etkilerinin neler olduğu ortaya konmuştur.

Yalçın (2007), “Çiftlik İlçesi (Niğde) Doğal Kültürel Coğrafya Araştırmaları ve Ekoturizm Potansiyeli” adlı yüksek lisans tezinde Niğde İli Çiftlik İlçesinin bulunduğu konum itibarıyla sahip olduğu doğal kaynaklar ve güzellikler, yine bu doğal ortamın insan yaşamına olanak sağladığı coğrafi yapısı ile tarihten bu yana ilgi çekmiş ve farklı kültürlerle beşiklik etmiş olmasıyla ekoturizm potansiyeli açısından önemli bir alan olduğundan bahsetmektedir. Bu bakımdan çalışmada ilçenin doğal ve kültürel yönden araştırılması ve ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmaların bölgenin ekoturizm alanı olarak değerlendirilmesinde ve tanıtımında etkili olacağı düşünülmüştür.

Anlar (2008), “AB Adayı Olarak Türkiye’de Ekolojik Tarım Uygulamalarının Yeri ve Çevresel Etkileri” adlı yüksek lisans tezinde; ekolojik tarımın Türkiye’deki uygulamalarını, ülkedeki potansiyelini, çeşitli yönlerden sağlayabileceği ekolojik ve sosyoekonomik yararlarını irdelenmeye çalışmıştır. Dünyada entansif tarıma alternatif olarak sunulan ekolojik tarım uygulamalarının, ülkemiz koşullarında sağlayabileceği yararları, modern tarımdaki çevresel sorunlara sunabileceği çözümleri irdelemek, Türkiye’nin tarım sektörünün fiziksel ve sosyoekonomik yapısı, özellikleri açısından ekolojik tarımın uygulanabilirliğini, potansiyelini tartışmıştır.

Aytekin (2008), “Bartın Kenti ve Yakın Çevresindeki Sanayi Alanlarının Kent Ekolojisi Açısından İrdelenmesi” adlı eserinde, Bartın kentinin tarihi, coğrafi, topografik, jeolojik, hidrolojik yapısı ve toprak yapısı ele alınmış, nüfus, iklim, turizm, flora ve fauna özellikleri ve sanayi potansiyeli ile bu sanayi alanları kent ekolojisi açısından irdelenmiştir. Araştırma alanı olan Bartın ili sanayi bölgelerinin oluşturduğu kirliliğin ve etkilerinin araştırılması için yapılan ekolojik risk analizi kapsamında, doğal kaynakların ekolojik ve biyolojik açıdan riskleri ortaya konularak Çevresel Etki Değerlendirmesi yapılmış ve mevcut sanayi alanlarına ilişkin çevresel sorunlar saptanmıştır.

Fennell (2008), “Ecotourism” adlı eserinde ekoturizmi açıklayarak ekoturist profillerinden bahsetmiştir. Doğal kaynaklara değinilerek turizmin sosyal ve ekolojik

etkileri açıklanmıştır. Ekoturizmin gelişmesi ve pazarlanması konularında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Etiksel zorunluluklara da değinilmiştir.

Orhan (2008), “Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Sınıflandırılması” adlı yüksek lisans tezini; Çoruh Havzasında yer alan Uzundere İlçesi’nin ekoturizm potansiyelini belirlemeye ve sınıflandırmasına yönelik olarak gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada bölgedeki mevcut potansiyelin, doğa ve kültürel kaynaklar korunarak çevreye zarar vermeyecek şekilde yöre ekonomisine önemli katkı sağlaması ve bu alanların korunması için ekonomik faydalar üretebilecek bir ekoturizm planlamasıyla turizm sektörüne kazandırılması ve ekoturizm kaynaklarının sınıflandırılması hedeflenmiştir.

Hoşcan (2008), “Orman Köylerinde Doğal ve Kültürel Değerlerin Ekoturizm Etkinliklerinde Kullanılması: Bolu İli, Mudurnu İlçesinde Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinde temel amacı, Mudurnu ilçesi orman köylerinin ekoturizm potansiyelini ve yöre halkının ekoturizme yaklaşımını incelemek olarak belirlemiştir. Yerel otoritelere sivil toplum örgütlerine ve yöre halkına anket uygulanmıştır.

Kuter ve Ünal (2009), “Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri” adlı çalışmasında; ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda olumlu/olumsuz etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada; sürdürülebilirlik, sürdürülebilir gelişme, sürdürülebilir turizm ve ekoturizm kavramları irdelenerek, ekoturizm faaliyetlerinin amacına uygun olarak gerçekleştirilebilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

Nayir (2009), “Isparta Yöresi Korunan Doğal Alanlarında Ekoturizm Talep ve Eğilimlerinin Belirlenmesi” adlı yüksek lisans tezinde ekoturizm kavramının; kapsamı ve içeriğinin detaylı olarak ortaya konulması, Isparta yöresinin korunan doğal alanlarında gerçekleştirilen ekoturizm etkinliklerinin mevcut durumunun analiz edilmesi ve ekoturizme yönelik talepler, öncelikler ve eğilimlerin belirlenmesini amaçlamıştır. Ekoturizm kavramı kaynaklar çerçevesinde tartışılmış ve Isparta yöresinin ekoturizm açısından mevcut durum analizi, talep ve eğilimler dikkate alınarak geleceğe yönelik öngörüler ve öneriler getirilmiştir.

Şerefoğlu (2009), “Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü- 2007-2013 Yılları Arasında Ülkemizde Uygulanacak Olan IPARD Kırsal Kalkınma Programındaki Yeri, Önemi ve Beklenen Gelişmeler” adlı uzmanlık tezinde kırsal turizmi geliştirmek maksadıyla, Türkiye’de değişik illerde yürütölen kırsal kalkınma projeleri altında ek gelir getirici kaynak olarak, kırsal turizmin geliştirilmesi de yer almasına rağmen şimdiye kadar gereken önem yeterince verilemediğine değinmiştir. 2007-2013 yıllarını kapsayan dönemde TKB (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı) tarafından yürütölen IPARD (Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Katılım Öncesi Yardım Aracı) Programında “Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi” tedbiri altında yer alan kırsal turizm alt-tedbiri ile birlikte ilgili kamu ve özel sektör temsilcilerinin işbirliği ile yürütölecek projeler vasıtasıyla yerli ve yabancı turistler için daha önce keşfedilmemiş alanların keşfedilerek bölge ve ölk ekonomisine kazandırılmasında önemli rol oynayacağından bahsedilmiştir.

Dinçer Şen (2010), “Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm” adlı eserinde ekoturizmi, sürdürülebilirlik arayışları içerisinde turizmin geleceğini kurtaracak çözümlerden biri olarak görmektedir. Ancak bu konuda yapılan yazın taramasında, koruyarak kullanma, taşıma kapasitesi, kültürel değerlerin sürdürülebilirliği ve halkın refah seviyesi gibi etkilere dikkat edilmediğinden ekoturizmin olumsuz çevresel ve sosyo-kültürel etkilerinin yoğunlukla yaşandığı saptanmıştır. Ekoturizm girişimlerinde özellikle korunan alanlar ve hassas ekosistemlerdeki uygulamaların ve bunlara yönelik plan ve politikaların daha etkili ve olumsuz etkileri önleyici yönde olması gerektiği önerilmektedir.

Akpınar ve Bulut (2010), “Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları” adlı çalışmalarında, ekoturizmin tanımı, kapsamı, hedefi, çıkış amaçları ve ölkemizde bölgelere göre ekoturizm çeşitlerinden bahsederek uygulama alanlarını belirlemişlerdir. Ekoturizm kapsamında doğal ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik son zamanlarda yapılmakta olan çalışmalar irdelenerek, sürdürülebilir bir yaklaşımla doğal çevrenin koruma, kullanma ve gelecek nesillere aktarılması doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Türker ve Aydın (2010), “Ekoturizmin Orman Köyleri Kalkınmaları Üzerindeki Sosyoekonomik Etkilerinin Ölçümü (Camili Biyosfer Alanı Örneği)” adlı çalışmada; Artvin ilinin Borçka ilçesindeki Camili havzasındaki orman köylerinde uygulanmakta olan ekoturizm etkinliklerinin ekonomik kalkınmalarında etkili olup olmadığını ölçmeyi amaçlamıştır. Gerçekleştirilen bu çalışmada, uygulanmak üzere hazırlanan anket formu ile araştırma amacına ulaşmak için, 6 adet orman köyünde gerçekleştirilen arazi çalışmada; her yaş grubundan, ekoturizmin orman köylüleri kalkınmaları üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla; anket yapılan kişilerin eğitim durumları, ekoturizm etkinlikleri hakkındaki görüş ve bilgi düzeyleri, köyden şehre göç olayı, yörede yaşanan mevcut sorunlar, yıllık gelir durumu, hayat koşullarındaki değişim vb. gibi değişkenler; ekoturizm öncesi ve sonrası düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Dağ Yöresi'nin doğal ve kültürel kaynaklar bakımından zenginliği ve buna bağlı olarak da ekoturizmden elde edilecek ekonomik ve çevresel kazançlar dikkate alındığında ekoturizm, yöre ve Bursa turizmi açısından önemli bir avantaj olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada ekoturizm etkinlikleri açısından Bursa İli Dağ Yöresi' nin, ekoturizme kaynak olabilecek sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklar araştırma materyalini oluşturmaktadır. Çalışma alanı sınırları olarak Büyükorhan, Harmancık, Keles ve Orhaneli ilçeleri idari sınırları seçilmiştir.

Araştırmanın amacına ulaşması için; ilk aşamada ekoturizmin anlamı üzerinde durularak ekoturizmin kültürel, sosyal ve çevresel bakımdan olumlu ve olumsuz yönleri araştırılmıştır. Ekoturizmin ortaya çıkışı, amaç ve kapsamı planlama kriterleri ve planlama yöntemleri üzerine yerli ve yabancı kaynaklar taranmıştır. Destekleyici ve eleştirel görüşler doğrultusunda irdelenmiştir.

Araştırma alanına ilişkin literatür taraması yapılmış, doğal, kültürel ve sosyo/ekonomik yapı içeren veriler ilgili kuruluşlardan toplanmıştır. Kullanılan veriler arasında, araştırma alanına ait çeşitli kurumlardan elde edilen dokümanlar, arazide yapılan inceleme ve gözlemler, çeşitli sivil toplum örgütleri ve bilim adamlarının araştırma alanı ile ilgili yaptıkları çeşitli araştırma sonuçlarına ait yazılı ve görsel kaynaklardan yararlanılmıştır.

Değişik mevsimlere denk gelen zaman dilimlerinde yöredeki ilçe ve köyler dolaşarak gözlem yoluyla incelemeler yapılmıştır. Araştırma alanında yaşayan halkla ve Dağ Yörelili olan ancak burada ikamet etmeyen kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılmış, yöreyle ilgili bilgi ve anılarına başvurulmuştur. Daha önceden araştırma alanında ve geçmiş yıllara ait yöre şenliklerinde çekilmiş fotoğraflara ulaşılmıştır.

İlgili haritalar incelenip, arazide yapılan gözlemler de irdelenerek, belirlenen alternatif turizm (ekoturizm) çeşitleri için potansiyel olabilecek alanlar önerilmiş ve bu alanlar harita üzerinde belirtilmiştir.

4. GENEL KAVRAMLAR VE TANIMLAR

4.1. Turizm İle İlgili Kavramlar ve Tanımlar

Turizm olgusunun değişik yönlerine farklı derecede önem veren yazarların konuya yaklaşımlarının ve önem verdikleri unsurların farklı olması nedeniyle turizmin çeşitli tanımları ortaya çıkmıştır.

Turizm Fransızca kökenli bir terim olup, özgün biçimi "tourisme" olarak geçer. Turizm, Latince, dönmek, etrafını dolaşmak, geri dönmek anlamlarına gelen "tornus" sözcüğünden türemiştir. İngilizce' de "touring" deyimi ile "tour" deyimi bu sözcükten çıkmıştır. "Tour" dairesel bir hareketi, bazı alan ve yörelerin ziyaretini, iş ve eğlence amacıyla yapılan yer değiştirme hareketini ifade eder (Olalı ve ark. 1983).

Turizm kavramını tanımlama, anlama ve anlamlandırma çabaları 19. Yüzyılda başlamıştır.

Turizmin ilk tanımı 1905 yılında E. Guyer-Freuler tarafından “Seyahat Faktörü” esas alınarak yapılmıştır (Gürdal 2001): Bu tanıma göre turizm, "Gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteği; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan, özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak, ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmalarına olanak veren modern çağa özgü bir olaydır" (Kozak ve ark. 2006).

Turizmin ekonomik yönü üzerine tartışmaları başlatan Avusturyalı ekonomist Hermann Von Schuller 1910 yılında turizmi, “başka bir ülkeden, şehir veya bölgeden, yabancıların gelmesi ve geçici süre kalmalarıyla ortaya çıkan hareketin, ekonomik yönünü ilgilendiren faaliyetlerin tümü” şeklinde tanımlamıştır (Maviş 1996).

Aynı dönemde başka bir ekonomik yönlü tanım Edmood Picard tarafından; “turizmin ana fonksiyonunun ülkeye yabancı döviz kaynaklarının akmasını sağlamak ve turist harcamalarının ekonomiye yaptığı katkısını araştırmak” olarak belirlemiştir (Dinçer 2010).

1963 tarihli Birleşmiş Milletler (BM)'in turizm tanımı ise şu şekildedir, "24 saatten az olmamak, sürekli konaklamaya dönüşmemek ve gelir sağlayıcı herhangi bir uğraşta bulunmamak koşuluyla, bireyin yolculuk ve/veya konaklamalardan doğan olay ve ilişkilerinin tümüdür" (Erdoğan 2003).

1942 yılında İsviçreli Walter Hunziker ve Kurt Krapf tarafından birlikte yapılan tanımda yazarlar turizmi; kuramsal olarak ele almışlar, "geçici yer değiştirme" ve "konaklama" fonksiyonu özelliklerini kapsayacak şekilde tanımlamışlardır (Tunç ve Saç 1998, Dinçer Şen 2010).

Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği'nin (AIEST- Association International Experts Scientifics Tourism) İtalya'nın Polermo kentinde 1954 yılında toplanan kongrede, Hunziker ve Krapf'in turizme yönelik tanımı benimsenmiştir. Bu tanıma göre turizm; "yabancıların seyahat ve geçici veya devamlı asli kazanç elde etme faaliyeti için yerleşmeye dönüşmemek koşuluyla, konaklamalarından doğan ilişkilerin ve olayların tümüdür" (Tunç ve Saç 1998).

1980'li yıllarda turizmin tanımı AIEST tarafından yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemede turizm; "insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buradaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü" şeklinde tanımlanmıştır (Öztaş 2002).

Otto Ludwig Römer 1945-1960 yılları arasında yaptığı çalışmalarda, Turizmin her şeyden önce aile bütçesinden yapılan tüketim olayı olduğunu açıklamış, böylece turistik tüketim fonksiyonunu turizm tanımına temel olarak almıştır (Gürdal 2001).

1970'li yıllarda yayınlanan bazı bilimsel eserlerde, "Boş Zaman" kavramı ile "İş" ve "Kongre" seyahatleri turizm tanımında yer almış, böylece günümüz turizminin en önemli varoluş nedenlerinden bir kaç önemli öğenin daha ortaya çıkarılması mümkün olmuştur. Bu dönemde Gustav Zedek ile Ernst Spatt "Boş Zaman" kavramını; insanın hem aktif bir şekilde tatil yapmasının, hem de bedensel ve ruhsal bakımdan dinlenme gereksinimini karşılamının bir ön koşulu olarak kabul etmişlerdir (Gürdal 2001).

Turizmi meydana getiren seyahat olgusu çok geniş kapsamlı bir faaliyetler çeşitliliği oluşturan rekreasyonun bir yönü olarak kabul edilebilir. Rekreasyon; yenilenme, yeniden yaratılma veya yeniden yapılanma anlamına gelen Latince “recreation” kelimesinden gelmektedir. Türkçe karşılığı yaygın bir şekilde boş zamanı değerlendirme olarak kullanılmaktadır (Özgüç 2003).

İçinde bulunduğumuz yüzyıl boyunca araştırmacılar ve filozoflar birbiri ardına çeşitli tanımlar sürerek “rekreasyon” u açıklamaya çalışmışlardır. Ancak hiç birisi geniş bir kabul görmemiştir.

4.2. Turizmin Sınıflandırılması

Turizm pek çok kaynakta birbirinden farklı olarak sınıflandırılmaktadır. Bunun en temel nedeni turizm çeşitlerinin yakınlığı, birbirleriyle bağlantılı olması ve kesin sınırlarla birbirlerinden ayıramamasıdır.

Dünya Turizm Örgütü (WTO), turizme konu olan seyahatlerin nedenini üç bölüme ayırmaktadır (Karaküçük 1999). Bunlar:

A. Eğlence amaçlı ziyaretler:

- Tatil amaçlı (gemi yolculuğu, kentsel, yöresel ziyaretler, dağ ve kasaba turları, termal merkez ziyaretleri)
- Kültürel amaçlı (sanatsal, dinsel, bilimsel, toplantı, kongre)
- Spor amaçlı (deniz, kış sporları, avcılık, balıkçılık vb.)
- Yakınları, arkadaşları ziyaret

B. Mesleki amaçlı ziyaretler:

- Konferans, kongre gibi toplantılar, fuarlar, gösteriler
- İş gezileri
- Görev gezileri (Kamu veya özel kurumların görevlilerinin seyahatleri)

C. Diğer Ziyaret Konuları:

- Öğrenim amaçlı çalışmalar (kurslar, inceleme vb.)
- Sağlık amaçlı tedaviler, kürler
- Transit kara geçişleri
- Diğer

KTB (1989)'a göre turizmin çeşitli kriterleri esas alınarak kapsamlı bir gruplaması aşağıdaki biçimde de yapılmaktadır (Karaküçük 1999).

A. Turistin Geldiği Yere Göre Turizm:

Turizm bu kritere göre iç turizm ve dış turizm (uluslararası turizm) olmak üzere ikiye ayrılır.

1. İç Turizm: Kişilerin ülkeler içinde yaptıkları seyahatlerdir.

2. Dış Turizm: Kişilerin ülkeleri dışında yaptıkları seyahatlerdir.

- *Aktif Dış Turizm (Incoming Tourism):* Yurtdışından gelen yabancı turistler sebebi ile doğan turistik hareketlerdir.
- *Pasif Dış Turizm (Outgoing Tourism):* Ülke fertlerinin başka ülkelerde turizm amacı ile yaptıkları seyahatlerden doğan faaliyetlerdir.

B. Turist Sayısına Göre Turizm:

Bu açıdan turizm, bireysel, kolektif ve kitle turizmi olmak üzere üçe ayrılır.

1. Bireysel Turizm: Kişisel olarak yapılan seyahat ve konaklamalardır.

2. Kolektif Turizm: Belirli bir grup veya örgüt (kulüp, dernek vb.) tarafından düzenlenen seyahat ve konaklama biçimidir.

3. Kitle Turizmi: Seyahatin büyük ölçüde ve konaklamanın tümüyle kolektif biçimde gerçekleştirildiği ve turistlerin grupla bütünleşmesinin bilinçli olarak özendirildiği bir turizm biçimidir.

C. Amacına Göre Turizm:

Bir turistlerin hangi amaçla seyahate karar vermiş olduğunu belirlemek, amaçların birbirleriyle yakından ilişkili ve çoğu zaman da iç içe olması nedeniyle oldukça güçtür. Bununla beraber, seyahat ve konaklama süresince yapılan faaliyetlerin ve kurulan ilişkilerin ağırlığının hangi noktalarda toplandığına bakılarak temel amacın belirlenmesi mümkündür. Buna göre aşağıda bazı gruplar belirtilmiştir.

1. Dinlenme Turizmi: Günümüz yaşam ve çalışma koşulları içinde yorulan ve bunalan insanın yıllık tatillerinde veya boş zamanlarında sürekli yaşadığı yer dışına çıkarak bedensel ve ruhsal sağlığını yeniden kazanmak amacıyla sakin ve dinlendirici ya da aksine hareketli veya eğlendirici ortamlar aramalarıyla oluşan turizm biçimidir.

- *Sağlık Turizmi:* Kişilerin tedavi olmak amacıyla yaptıkları seyahatlerin neden olduğu turizm çeşididir. Doğanın sağlık verici özelliklerinden yararlanmak

isteyen insanların sıcak su, maden suyu, hamam, kaplıca ve bunları tamamlayan kür merkezlerini ve bazı tıbbi hizmetlerin sunulduğu sağlık merkezlerini ziyaret etmeleridir. Sağlık turizmi, deniz, iklim ve mağara tedavisini de içine almaktadır.

- *Yayla Turizmi:* Tatillerin şehir dışı yaşam koşullarında geçirmek isteyen insanların bu amaçla belirli özellikleri olan yaylalara yaptıkları ziyaretlerdir.
- *Kıyı Turizmi:* Eğlenme, dinlenme, spor yapma amacıyla sahillere (deniz, göl) yapılan ziyaretlerdir.
- *Çiftlik Turizmi:* Tatillerini şehir dışı yaşam koşullarında geçirmek isteyen insanların, gerçek veya turizm amacıyla suni olarak kurulmuş çiftliklerde, doğa ile iç içe yaşamak, sebze ve çiçek yetiştirmek, meyve toplamak için seçtikleri turizm türüdür.

2. Kültürel Turizm: Değişik kültürleri ve kültür eserlerini görmek için yapılan seyahatlerdir (tarihsel anıtlar, savaş alanları, müzeler, ören yerleri vb.).

- *Gastronomi Turizmi (Mutfak Turizmi):* Damak zevki konusunda özel ilgileri olan insanların bu anlamda şöhreti olan yerlere yaptıkları seyahatlerdir.

3. Sportif Turizm: Su ve dağ sporları gibi, spor yapan, spora ilgi duyan ve sporla ilişkili bulunan kişilerin; sportif karşılaşmalara, olimpiyatlara ve benzeri olaylara bizzat katılmak veya bunları izlemek amacıyla oluşturdukları turizm hareketidir.

- *Dağ Turizmi:* Gezi, araştırma, yürüyüş tırmanma, kış sporları, sağlıklı iklimde bulunma ve iklim kurlerini kapsamına alan turizm türüdür.
- *Golf Turizmi:* Değişik ülkelerdeki golf alanlarında, golf oynama amacıyla yapılan ziyaretler olup, değişik iklim ve tabiat şartlarında golf oynama isteği, golfün bir turizm faaliyeti olarak ortaya çıkmasına yol açar.
- *Av Turizmi:* Karada ve denizde özel kulüpler aracılığı ile av meraklıları için düzenlenen avlanma programlarıdır.

4. Dinsel Turizm: Dinlerce kutsal sayılan beldeleri ziyaret etmek, dinsel toplantı ve törenlere katılmak veya bunları izlemek, hac gibi dinsel görevleri yerine getirmek veya ünlü mabetleri görmek amacıyla yapılan seyahatlerin ve konaklamaların oluşturduğu turizm olayıdır.

5. Ekonomik Turizm: Ekonomik beklentilerle fuar ve sergileri gezmek, endüstri tesislerini ve ticaret merkezlerini ziyaret etmek iş görüşmelerinde bulunmak ve ticari bağlantılar kurmak amacıyla yapılan bir turizm biçimidir.

- *İş Turizmi:* İnsanların işleri nedeniyle seyahat etmeleridir. Milli ve milletlerarası toplantılara katılma nedeniyle yapılan seyahatler veya münferit iş seyahatleridir.
- *Teknik Turizm:* Havaalanlarına ve limanlara, fabrikalara, nükleer merkezlere, barajlara, teknoparklara vb. yerlere yapılan seyahatlerdir.

6. Politik Turizm: Devlet adamı, diplomat ve kamu görevlilerinin ulusal veya uluslararası politik ilişkiler nedeniyle katıldıkları turizm hareketleri ve politikayla ilgilenen kişilerin bu tür olayları izlemek veya bunların cereyan ettiği yerleri görmek arzusuyla yaptıkları seyahatlerdir.

7. Kongre Turizmi: Uluslararası niteliğe sahip kuruluşların, belirli aralıklarla düzenledikleri kongre, seminer, konferans, yuvarlak masa genel kurul vb. faaliyetlere katılma olgusudur.

8. Aile Turizmi: Aile ve akrabalık bağları bulunanların bir arada bulunmak ve aile büyüklerinin daha önce yaşadıkları yerleri görmek gibi nedenlerle doğan bir turizm türüdür.

D. Seçilen Zamana Göre Turizm:

1. Seyahat ve konaklama için yılın hangi mevsiminin seçildiğine bakılarak *yaz turizmi* veya *kış turizmi* biçiminde sınıflandırılabilir.

2. Turizm hareketlerinin yoğunluğuna bağlı olarak *sezon içi turizm* ve *sezon dışı turizm* biçiminde ikiye ayrılmaktadır.

E. Kapsanan Süreye Göre Turizm:

Turizm olgusu kapsadığı süre açısından da kısa süreli turizm ve uzun süreli turizm olmak üzere ikiye ayrılır.

1. **Kısa Süreli Turizm:** Hafta sonu tatili veya bir başka yere yolculuk sırasında çoğunlukla dört gecedan az konaklama ile doğan turizm biçimidir.

2. **Uzun Süreli Turizm:** Sürekli yerleşme yeri dışında en az dört geceleme ile gerçekleşen tatil veya her hangi bir diğer amaçla turizm olayıdır.

F. Sosyal Niteliklere Göre Turizm:

Turizm bu olguya katılan kişilerin yaşları, meslekleri, sosyo-kültürel özellikleri ve gelir düzeyleri gibi sosyolojik nitelikleri açısından da sınıflandırılabilir.

1. Yaş kriterlerine göre yapılan *gençlik turizmi* ve *yaşlılar turizmi* ayrımı:

- *Gençlik Turizmi:* Dünyayı tanımak ve görmek isteyen maddi imkanları kısıtlı genç nüfusun kendilerine sunulan, konaklama, ulaşım ve servis imkanlarını değerlendirerek, değişik ülkeleri ziyaret etmeleridir (gençlik kampları ve izci kampları gibi). İstatistikler gençken gezilip, görülen ve beğenilen yerlere insanların daha sonra da gitme eğiliminde olduklarını göstermektedir.
- *Yaşlılık Turizmi:* Belli bir yaşın üzerinde veya emekli olmuş insanların buldukları yerlerden ayrılarak, değişik ülkeleri ziyaret etmeleridir. Uygun iklim (sıcak, güneşli, kuru), ucuzluk, sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, ulaşım kolaylığı vb. imkânlar sağlanması ziyaret edilen yerle ilgili tercih nedenleridir.

2. Bir diğer sınıflandırma da turistin gelir düzeyi ve sosyal durumuyla bağlantılı olarak yapılan lüks turizm, geleneksel turizm ve sosyal turizm ayrımıdır.

- *Lüks Turizm:* Çoğunlukla gelir düzeyi yüksek kişilerin bireysel olarak veya küçük gruplar halinde gerçekleştirdikleri ve lüks turizm ürünlerine yönelik bir talep doğuran turizm biçimidir.
- *Geleneksel Turizm:* Tüketim imkanları normalin üzerinde bulunan ve geleneksel seyahat ve konaklama işletmelerinin hizmetlerinden yararlanarak seyahat eden kişilerin ve ailelerin oluşturduğu turizm türüdür.
- *Sosyal Turizm:* Satın alma gücü zayıf ve turizme katılma imkanları sınırlı kitlelerin bazı destekleyici önlemlerle turizme katılmalarının sağlanması veya kolaylaştırılması ile ortaya çıkan turizm biçimidir.

G. Ulaşım Araçlarına Göre Turizm:

Burada esas turizmde seyahat için tercih edilen ulaşım aracının türüdür (deniz turizmi, hava turizmi, kara turizmi).

1. Karavan Turizmi: İnsanların ulaşım, konaklama, bir dereceye kadar da yeme, içme ihtiyaçlarını kendileri çözerek, değişik ülkeler görüp tanımak amacıyla karavanlar ile yaptıkları ziyaretlerdir.

2. Gemi Turizmi (Kruvaziyer Turizm): Ülkelerarası veya yurtiçi yapılan gemi gezileridir.

3. Yat Turizmi: Ülkelerinden yatlarıyla gelen ve ziyaret ettikleri ülkelere servis sağlayan yatçıların veya başka vasıtalar ile gelip, gezdikleri ülkede kaldıkları süre için yat kiralayanların gerçekleştirdikleri turizm türüdür.

4. Demiryolu Turizmi: Alışılmış özelliklerin dışındaki bir veya birkaç özelliği olan trenlerle veya özelliği olan güzergahlarda trenle yapılan seyahatlerdir (Orient Express, Transsibirya vb.)

H. Organizasyon şekline Göre Turizm:

1. Kişilerin doğrudan doğruya seyahat etmeleri.
2. Kişilerin seyahat acentesi veya tur operatörleri aracılığı ile yaptıkları seyahatlerdir.

I. Konaklama şekline Göre Turizm:

Burada konakladığı turizm işletmesi (otel, motel, pansiyon, kamp ve tatil köyü) veya sayfiye evleri gibi bir ayırım yapılabilir.

5. SÜRDÜRÜLEBİLİR EKOLOJİK TURİZM HAKKINDA GENEL BİLGİLER

5.1. Sürdürülebilir Ekolojik Turizm Kavramı ve Tarihçesi

Ekoturizm kavramı kökeni Yunanca Oikos (ev) ve Logos (kelime)'a dayanan, organizmalar ve onların çevresi ile ilişkilerini inceleyen ve bilimsel olarak ekoloji olarak adlandırılan kelimedenden ortaya çıkmıştır. İnsan diğer organizmalar gibi çevresiyle etkileşim halindedir. Ekoloji doğal olarak biyolojik toplulukların korunması kadar, yerel kültürlerle saygıyı da gerektirmektedir. Böylelikle ekoturizm bölgenin farklı özelliklerinin en az hasar görmesini sağlayacak ziyaret tekniklerini ifade eder (Demir ve Çevirgen 2006). "Eko" terimiyle birleştirilerek olumlu bir imajı çağrıştıracak olan ekoloji, ekosistem, ekosfer gibi bir kavram turizm aktivitesi ile birleştirilerek popüler olan yeni bir isim, ekoturizm kavramı ortaya çıkmıştır (Orhan 2008).

Tarihsel olarak ekoturizm terimi ilk kez 1983 yılında Hector Ceballos–Lascrain tarafından ortaya atılmış, ekoturizmin yapılan tanımı şöyledir: "Geçmişten günümüze kadar uzanan kültürel değerlerin bulunduğu alanlar kadar nispeten bozulmamış ve kirletilmemiş doğal alanlara, araştırma, değerini anlama ve onun manzarasından, yaban bitkileri ve hayvanlardan zevk alma gibi spesifik amaçlarla yapılan seyahattir" (Orhan 2008). Dolayısıyla ekoturizm başlangıçtan beri çevre eğitiminin vurgulandığı, bozulmamış doğal alanlarda doğaya dayalı seyahat olarak sunulmaktadır (Erdoğan 2003).

Turizm ve korumacılık fikrini birleştiren argüman ilk defa Budowski' nin 1976 yılındaki "Turizm ve koruma: karşıtlık, birlikte var olma ya da ortak yaşama" isimli makalesinde görülmüştür (Demir ve Çevirgen 2006).

Bazı literatürlerde ise ekoturizm teriminin 1978 yılında Kenton Miller tarafından kullanıldığı ileri sürülmektedir. 1970'li yılların ortalarında Kanada Hükümeti tarafından başlatılan ekotur programlarında ekoturizm terimine rastlanmaktadır. 1976–1982 yılları arasında bastırılan ekotur rehberleri ve broşürlerinde ekoturizm tanımlanmakla birlikte, bu kaynaklarda ekoturla ilgili bilgiler verilmektedir.

Yine Ashton (1993) ve Higgins (1996) bu terimin ilk defa literatürde 1978 yılında Kenton Miller tarafından kullanıldığını belirtmektedir. Bir başka referans olarak Mathieson ve Wall (1982)'un "Turizm Etkinlikleri" adlı kitabı da ekoturizmi içermektedir. Başka bir örnekte de 1965 yılında Hetzer muhtemelen ekoturizm terimini ilk gündeme getiren kişidir. Hetzer, alternatif ve sorumlu turizm için önerilerinde "çevresel korumanın belirtilen dört önemli unsurunu en iyi ekolojik turizm/ekoturizm temsil etmektedir" şeklindeki ifadesiyle ilk defa ekoturizm terimini kullanmıştır (Demir ve Çevirgen 2006).

Masberg (1999)'a göre ekoturizm doğal ve kültürel kaynakların korunmasına katkıda bulunmaya odaklanan yerel halka ekonomik katkıyı teşvik eden turizm biçimidir.

Wight (1993) ekoturizmi, yerel halkın bütünlüğüne saygı duyarken ekosistemin korunmasına katkıda bulunan aydınlatıcı, bilgilendirici doğa seyahati olarak tanımlamıştır.

Kanada Çevre Danışmanlığı Komisyonu ekoturizmi, yerel toplumun bütünlüğüne saygı gösterirken, ekosistemin korunmasına katkıda bulunan aydınlatıcı doğa seyahati olarak yorumlamaktadır.

Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (The International Ecotourism Society) 1993 yılında ekoturizmi “ çevrenin doğal tarihini ve kültürünü anlamak için, yerel halka doğal kaynakların korunması konusunda ekonomik fırsatlar yaratırken, ekosistem bütünlüğünü değiştirmeyen doğal alanlara yönelik özel amaçlı seyahatler” olarak tanımlamıştır. Daha sonra bu tanım şu şekilde kısaltılmıştır: “yerel halkın yaşam olanaklarını sürdüren ve çevreyi koruyan, doğal alanlara yönelik sorumlu seyahattir.”

Uluslararası Doğa Koruma Birliği'nin (IUCN) tanımına göre ekoturizm, doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan, bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyarettir.

Doğa İçin Dünya Fonu (WWF) ekoturizmi, vahşi doğa çevresinde doğal çevreye en az etkide bulunan ve bu arada yerel topluluklara ekonomik fayda sağlayan turizm türü olarak tanımlamıştır.

Blarney (1997) ekoturizmi; insanların nispeten bozulmamış, evlerinden 40 km den daha uzak doğal alanlara, yöredeki bitkileri, hayvanları, manzaraları ve bunların yanında, alanda bulunan kültürel değerleri keşfetmek, öğrenmek ve onlara kıymet vermek ana amacıyla yaptıkları bireysel faaliyetlerden biri olarak tanımlamıştır.

Norris vd (2002)'nin tanımına göre ise ekoturizm, doğaya duyulan özlemin ortaya çıkması ve tatmin edilmesi, koruma ve gelişmeye dayalı olarak turizm potansiyelinden faydalanılması ve onun ekoloji, estetik ve kültür üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi ile ilgili bir kavramdır. Bu tanımda ekoturizm bir yandan ekolojik, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması, diğer yandan doğal alanların korunmasında bir araç olarak kullanılabilen bir turizm türü olarak görülmektedir (Demir ve Çevirgen 2006).

Ruschmann (1992)'a göre ekoturizm, "Uygulayıcıların doğayla temas etmek amacıyla düzenlediği geziler ve bu gezileri basit bir gözlem gezisi ya da sistematik araştırma gezisi yapma etkinlikleriyle karakterize olan, uzmanlaşmış özel bir turizm türüdür" şeklinde tanımlanmıştır.

Zaman içerisinde ekoturizm farklı şekillerde ifade edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır (Erdoğan 2003):

- Doğaya Dayalı Turizm
- Yumuşak Turizm
- Özel İlgi Turizmi
- Yeşil Turizm
- Sorumlu Turizm
- Alternatif Turizm
- Ekoturizm

Ekoturizm kavramının anlam ve kullanımındaki karmaşa ve anlaşmazlıklar nedeniyle üzerinde fikir birliğine varılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. Yine de ekoturizmin 3 temel belirleyici ögeyi içerdiği üzerinde genel bir ortak görüş vardır (Erdoğan 2003):

- Doğa temelli olması
- Kültürel olması
- Kaynağın değerini anlamak

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu 2002 yılını “Uluslararası Ekoturizm Yılı” ilan etmiştir. Bu kapsamda 19-22 Mayıs 2002 tarihinde 132 ülkeden temsilcilerin katılımıyla Kanada’nın Quebec kentinde Dünya Ekoturizm Zirvesi toplanmış, ekoturizmin ilkeleri belirlenmiş ve bu konuda hükümetler, özel sektör, sivil toplum örgütleri, akademik çevreler ve yerel toplulukların ödevleri ortaya konmuştur. (Dinçer 2010).

Dünya Turizm Örgütü’nce saptanan Ekoturizmin uygulanmasına yönelik ilkeler ise şu şekilde sıralanmaktadır (Kahraman ve Türkay 2004, Yürük 2003):

- Turizmin doğal ve geleneksel çevreye verdiği zararın en alt düzeye indirilmesi,
- Turistlere ve yerel halka doğanın ve geleneksel sosyo-kültürel çevrenin korunmasına yönelik eğitim verilmesi,
- Turizmin yerel halkın gereksinimlerini karşılayan, yerel yönetim ve halkla işbirliği içinde gelişen sorumlu bir ticaret olarak özendirilmesinin sağlanması,
- Koruma kapsamındaki (doğal ve geleneksel sosyo-kültürel alanların) alanların yönetimi için kaynak ayrılması,
- Turizmin olumsuz etkisinin en alt düzeye indirilmesi amacıyla sosyokültürel ve doğal çevreye yönelik uzun vadeli izleme ve değerlendirme programlarının desteklenmesi,
- Turizmin yerel halkın geçimine katkıda bulunmasını sağlayacak şekilde geliştirilmesinin sağlanması,
- Turizm gelişiminin, yörenin sosyal ve çevresel kapasitesini arttıracak şekilde gerçekleştirilmesinin özendirilmesi,
- Çevreye uyumlu, doğal ve geleneksel sosyo-kültürel yaşamla iç içe geçen, yöresel bitki örtüsünü ve doğa yaşamını koruyan turizm alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi.

Ekoturizmin ilkeleri, ekoturizmin yapıldığı bir alanda değerlendirme ölçüsü olarak kullanılabilir. Bunun için her ilke açıkça belirtmeli, her prensibi oluşturan faktörler

saptanmalı, her faktörün işlevsel tanımlaması yapılmalı, böylece ölçülebilir hale getirilerek ölçmeler yapılmalı ve sonuçlar değerlendirilmelidir (Erdoğan 2003).

Ekoturizm kavramı, “turizmde sürdürülebilirlik” arayışları ile birlikte gündeme gelmiştir. Turizm pazarında, doğaya dayalı turizm olarak tanımlanan ekoturizm, bir sürdürülebilir kalkınma aracı olarak görülmektedir. Ekoturizm doğaseverler ve çevre duyarlılığı olan turistlerin hareketlerinden daha geniş kapsamlı bir konudur. Gerçekte bu olgu, çevresel, ekonomik ve sosyal ilişkiler bütünüdür (Kahraman ve Türkay 2004).

Sürdürülebilir turizm düşüncesi 1970’lerde Akdeniz kıyılarında ve Avrupa Alplerinde benimsenmeye başlamıştır. Fakat ana gündem olarak önem kazanması 1980’lerin sonunda olmuştur. Özellikle 1987’deki Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonuyla gelen Brundtland Raporuyla ön plana çıkmıştır. Bu rapora göre sürdürülebilirlik düşüncesinin dört temel ilkesi vardır:

1. Tüm sektörleri içine alan bütüncül planlama
2. Ekolojik süreçleri korumanın önemi
3. İnsan mirasını ve biyolojik çeşitliliği koruma gereksinimi
4. Verimliliğin uzun zamanda ve gelecek kuşaklar için kaynakları tüketmeyecek biçimde kalkınmanın yapılmasının anlaşılması.

Sürdürülebilir bir turizm, insanın ve çevrenin birlikte varlığı ile olasıdır. Temel yaklaşım, insanın doğal çevre üzerindeki etkisini en aza indirmek değil, ancak doğal çevrenin insan üzerindeki etkisini en üst noktaya çıkarabilmektir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında ormanların önemini dünyanın dikkatine çeken 1992 yılındaki Rio Dünya Zirvesi’nden bu yana dünya çevresinde 100’den fazla ulus ‘sürdürülebilir orman yönetiminin kriter ve göstergelerini’ tanımlamak amacıyla bölgesel ve milletler arası eylemlere aktif olarak katılmaya başlamış bulunmaktadır (Çağatay ve ark. 2002).

Turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu kavramda gelişmesi; kavramsal olarak turizme kaynak oluşturan bölgesel veya yerel kültürel ve doğal değerlerin korunup geliştirilerek çekiciliğinin devamının sağlanması demektir (Çubuk 1996).

Sürdürülebilir turizm, insanın etkileşim içinde bulunduğu ya da bulunmadığı çevrenin bozulmadan veya değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin idame ettirildiği ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma şeklidir (Dinçer 1996).

Bir aktivitenin, sürdürülebilir ekoturizm kategorisine girebilmesi için aşağıda belirtilen özellikleri içermesi gerekir (Lascrain 1996; Kurdoğlu 2002; Akın 2008).

- Çevre etiğini pozitif yönde desteklemeli ve katılımcıları bu yöndeki davranış biçimlerini geliştirmelidir,
- Kaynaklara zarar vermemeli ve doğal çevreyi tüketmemelidir. Spor amacıyla avlanma ve balıkçılık, ekoturizm olarak sınıflandırılabilir ama bu tür aktiviteleri ekoturizmden çok macera turizmi olarak sınıflandırmak uygundur,
- İnsan değil, çevre merkezli olmalıdır. Ekoturist çevreye uyumludur,
- Yaban hayatına ve çevreye faydası olmalıdır,
- Doğal çevre ve kültürel kaynaklarla ilk elden buluşmayı sağlamalıdır,
- Yerel topluluklar aktif olarak turizm sürecinin içinde olmalıdır,
- Memnuniyet düzeyi, fiziki başarı ya da heyecan düzeyine göre değil, eğitim veya takdire göre ölçülmelidir,
- Ekoturizm, hem rehberler hem de katılımcılar açısından derin bilgi ve hatırı sayılır hazırlıklar ve istek gerektirir.

Ekoturizm, geniş alanlardaki ekolojik yapıyla birlikte düşünülmesi gereken bir turizm türü olduğundan, bütün turizm çeşitlerinde bunların dengesini bozacak müdahalelerden kaçınılması ana amaçtır. Ekoturizmde, kitle turizminin aksine turist sayısını azaltmak ve turizmi yıl içinde yaymak, doğal çevreye yapılan baskıyı azaltmak, tahribatı düzeltmeye değil, önlemeye yönelik planlar yapmak ve uzun vadeli ekonomik çıkarları gözetmek daha ön plandadır. Bireyler veya küçük gruplar halinde insanların

doğal çevreyi ve yerel halkın yaşantısını yerinde yaşayarak öğrenmesi amacıyla el değmemiş doğal alanlara seyahat etmelerinin sağlanması ekoturizm turlarıyla gerçekleştirilebilir. Böylece kontrollü turlar sayesinde hem çevresel bozulmayı önlerken, hem de yerel halkın ekonomik kazancının sağlanması amacı da gerçekleştirilebilmektedir (Erdoğan 2003).

Ekoturizmin amacı, turistlerin istekleri bağlamında ele alındığında tanımlamalarda görülen bilme, görme, yardım, doğaya saygı, doğanın kıymetini takdir etme gibi amaçlar öne sürülür (Daş ve Korkmaz 1997).

Ekoturizmin amaçları aşağıdaki sıralanmıştır (Erdoğan 2003);

- Kaynakların sürdürülebilir kullanımı: Doğal kaynakların sosyal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir bir şekilde korunması,
- Aşırı kullanım ve atıkların azaltılması: Böylece uzun dönemli çevresel tahribin önlenmesi,
- Çeşitliliğin muhafaza edilmesi: Doğal, kültürel ve sosyal çeşitliliğin korunması ve teşviki,
- Yerel toplumu planlamaya dahil etme ve yerel ekonominin desteklenmesi,
- Turizm endüstrisi ve kamu arasında karşılıklı koordinasyon sağlanması,
- Personel eğitimi, turistlerin bilgilendirilmesi,
- Bu konularda araştırmaların yapılması ve desteklenmesi.

WTO tarafından hedeflenen ve ülkemiz tarafından da kabul edilen hedefler; doğal ve kültürel mirasın korunma statüsünün geliştirilmesi, bakanlık tarafından da yürütölen turizm çeşitlendirme politikasının ana hedeflerinden birisi olan kırsal alanlarda ve korunmuş alanlar civarında bulunan yerel toplumların yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve doğa, yerel kültürler ve onların çeşitliliği hakkında daha iyi bilgi ve saygının teşvik edilmesidir (Yürük 2003).

Marques (2000)'e göre ekoturizmin; çevresel korumayı teşvik etmek, açıklayıcı eğitici deneyimleri teşvik etmek, yerel halk katılımını sağlamak ve kazançlı işletme niteliğinde olmak gibi dört temel ilkesi vardır. TIES'e göre ekoturizm aktivitesine katılanların aşağıdaki ekoturizm ilkelerini yerine getirmeleri gerekmektedir (Kuter ve Ünal 2009);

- Etkileri en aza indirmek
- Çevresel ve kültürel bilinç ve saygı oluşturmak
- Hem ziyaretçiler hem de ev sahipleri (yerel halk) için olumlu deneyimler sağlamak
- Koruma için doğrudan mali faydalar sağlamak
- Yerel halka mali faydalar ve yetkilendirme sağlamak
- Ev sahibi ülkelerin politik, çevresel ve sosyal şartlarına olan duyarlılığı artırmak

İlkeler ekoturizmin amaçlarıyla ve doğasıyla bağıntılı kurallar bütünüdür.

Ekoturizmin belirtilen amaçlarına bağlı olarak seyahat edenler, yerel halk ve yerel iş yerlerinin etkinliklerini içeren ekoturizminin tanımı, genel ayırt edici doğası ve sonuçları hakkında çeşitli ilkeler sunulur (Altan 2006);

- Çevre üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek, seyahat edenleri bilgilendirirken her bir habitatın ekolojik dengedeki hayati rollerini benimsetmek
- Seyahatçiler ve yerel halk arasında hedef olarak koruma ile ekosistemlerin anlaşılmasını, kıymet verilmesini ve farkına varılmasını teşvik etmek
- Kültürel mirası korumak, yerel halkın gelenek ve göreneklerine saygı gösterme, onların mahremiyetine ve değerlerine saygı göstermek
- Seyahatçiler ve yerel halk arasında karşılıklı etkileşimi teşvik etmek.

5.2. Sürdürülebilir Ekolojik Turizm Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri

5.2.1. Çevresel Etkiler

Ekoturizme karşı artan ilgi beraberinde birçok olumlu sonuç da getirmiştir. Dünyanın birçok bölgesinde hükümetler değerli doğa alanlarını doğal park ya da koruma alanı haline getirmekte, bunları tarım, kereste ticareti ya da madencilik gibi çevreye zarar veren faaliyetlere karşı koruma altına almaktadır. Ekoturizmdeki en önemli artışlar koruma alanlarının en fazla olduğu yerlerde gerçekleşmiştir. 1997'de Güney Afrika'yı ziyaret eden 6 milyon turistin yaklaşık %60'ı bir ulusal park ya da doğa rezervine

(koruma altına alınmış alana) gitmiştir. Bazı eko tatil köyleri çevreye karşı önemli taahhütlerde bulunmakta, turistlerin yarattığı etkiyi ve kendi ekolojik ve toplumsal izlerini ayrıntılı bir şekilde izlemektedirler. Lüksten uzak kulübelerde enerji kaynağı olarak elektrik ya da odun değil propan, gaz yağı, güneş ya da rüzgar enerjisi kullanılmakta, ev içinde su tesisatı bulunmamakta ve mümkün olduğu kadar az atık üretilmektedir (Kuter ve Ünal 2009).

Kosta Rika'nın en gözde ulusal parklarından Manuel Antonio'daki Si Como No tatil köyünde güneş enerjisi kullanılmakta, ulaşım araba ya da yürüyüş yolu yerine hava köprüleriyle sağlanmakta, erozyonu engelleme aracılığı ile bölgeye özgü bitkiler yetiştirilmektedir (Weaver 1999).

Doğa ile ilgili turizm türleri bile eğer doğanın korunması ile ilgili önlemler alınmazsa doğaya zararlıdır. Diğer bir deyişle, ekoturizmin de çok ciddi olumsuz çevresel etkileri olmaktadır.

Ekoturizmin başlıca olumsuz etkileri ve sonuçları;

Nepal'de Arnapurna Koruma alanı, en popüler trekking destinasyonlarından birisidir. Burada da çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Çok fazla yakacak odun ve 700'den fazla konaklama birimi yapımı için odun kullanımı ormanları azaltmış, seller ve heyelanlar ortaya çıkmıştır (Nyaupane ve Thapa 2004, Kılıç Benzer 2006).

Nepal'de yer alan Sagarmatha Milli Parkındaki en belirgin etkiler; turist sayısının yüksek olması ve yönetim stratejilerindeki eksiklikler sonucu ortaya çıkan çöp yığınları ve ormansızlaşmadır. Turist sayısının endişe verici boyutlara ulaşması ve turistlerin parkın belirli bölgelerinde yığılmaları yerel çevre açısından önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Nyaupane ve Thapa 2004).

Kenya'da Amboseli National Park'da ekoturistler ile yaban hayatı arasında uyumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Safari faaliyetleri yaban hayatı popülasyonunu, yaşam alanlarını ve yiyecek kaynaklarını azaltmaktadır. Milli parklar içinde araçların dolaşması, yaban hayatı davranışlarını bozmuştur (Weaver 1999).

Amerika'daki Yellowstone Milli Parkında turistlerin bıraktıkları çöpler ayıların yaşam alanlarını terk etmelerine ve zamansız ölmelerine neden olmaktadır.

Kaliforniya'da Monarchy kelebeklerinin kışlama bölgesinde doğa turizmi endüstrisine örnek olarak buradaki bir yöre moteli Butterfly Trees Lodge öylesine aşırı büyümüştür ki, bölgedeki kelebek kışlama ve üreme alanlarını yok etmiş ve kelebekler bir daha dönmemiştir (Altan 2006, Dinçer Şen 2010).

Ekoturizm daha önce turizme açılmamış alanları da turizme açarak buralarda faaliyet göstermesi, yaratılan tahribat alanının genişlemesine neden olabilir. Başka bir ifadeyle ekoturistlerin aradıkları çoğu çekiciliklerin düşük taşıma kapasitesine sahip alanlarda bulunması, bu hassas ekosistemlerin de zarar görmesini kaçınılmaz kılacaktır (Demir ve Çevirgen 2006).

Çizelge 5.1. Ekoturizmin Başlıca Olumsuz Çevresel Etkileri ve Sonuçları

FAKTÖRLER	ETKİLER VE SONUÇLAR
Aşırı kalabalık	Çevresel stres ve yaban hayatında davranış bozukluğu, taşıma kapasitesi aşılması, stres, yer değiştirme
Aşırı yapılaşma	Mimari açıdan kent benzeri gelişim ve görsel kirlilik, estetik değerlerin azalması, doğallığın bozulması
Tahripçilik	Doğal ve kültürel değerlerin tahribi ve bozulması
Çöpler	Görsel kirlilik, yaban hayatının çöple beslenmeye alışması, böcekler, sağlığa zarar
Yol ve patikalar	Doğal hayata zarar, değişen su yolları, hayvanlara geçiş zorluğu, estetik bozulmalar, bitki örtüsüne zarar
Arazide araç kullanma	Toprak sıkışması, bitkilere ve yaban hayatına zarar vermesi, doğal alanların bozulması, yaban hayatının tahrip olması
Motorlu ulaşım	Yaban hayatını rahatsız etme, hava kirliliği, estetik kirlilik, doğallığın kaybı, gruplar arası rekabet
Araçlarla hız yapma	Yaban hayatına zarar ve bazen ölümü, güvenlin azalması, rahatsız edici ses ve toz, kirlilik
Gürültü	Doğal seslerin bozulması, yaban hayatı ve ziyaretçileri rahatsız etme ve stres yaratma
Enerji hatları	Bitki tahribi ve erozyon, estetik bozulmalar
Atıklarla beslenme	Yaban hayatında beslenme ve avlanma davranışlarında bozulmalar, turistler için tehlike, hayvan ölümü

Kaynak: Erdoğan 2003.

Ekoturizmde doğal alanların korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunma, çevre üzerindeki negatif etkileri an aza indirme, yeni kaynakların kullanıma açılması yerine, öncelikle kullanılmış alanları değerlendirme, ekolojik dayanıklılık sınırlarını dikkate alma esastır.

5.2.2. Ekonomik Etkiler

Gaul (2003)'e göre ekoturizmin olumlu ekonomik etkileri;

- Yerelde yaşayanlar için istihdam olanaklarının artması
- İlave bölgesel gelirler (ekoturizm faaliyetlerinden elde edilen direk gelirler ve parklara giriş ücretleri; yöresel sanatlar ve zanaatlar ile restoranlar, oteller ve buralardan gelen vergiler) sağlamasıdır (Demir ve Çevirgen 2006).

Ekoturizmin olumlu ekonomik etkilerine somut örnekler şunlardır:

Küba'da, ekoturizmin ülke genelinde sağlayacağı istihdam ve diğer ekonomik faydalarla yakın gelecekte başlıca endüstrilerden biri durumuna geleceği beklenmektedir (Kuter ve Ünal 2009).

1993 yılında Dominik Hükümeti'nin teşvikiyle Karayip'liler doğal ve kültürel kaynaklarının korunması ve ekonomik teşvik sağlanması amacıyla ekoturizmi geliştirmek için bir yöntem planı oluşturmuşlardır. Bu plan yerel halkın katılımı ile onların kültürü, çevresi ve yaşam şartlarını geliştirecek şekilde kaynakların yönetimini sağlamıştır. Böylece yerel halk ürettikleri sepetler, el çantaları gibi el sanatları ve yerel tarım ürünlerinden önemli bir gelir elde etmeye başlamıştır. Örneğin bir el sanatları işçisi aylık 320 Amerikan Doları gelir elde etmekte ve Dominik Cumhuriyeti'nin gayri safi milli hasılasına yılda 1000 Amerikan Doları katkı sağlamaktadır. Ayrıca turizm, yerel halka kendilerine ait mülklerde küçük konaklama olanakları sunmaları, taksi şoförlüğü, tur rehberliği gibi yeni istihdam olanakları yaratmıştır (Kuter ve Ünal 2009).

Gaul (2003)'e göre ekoturizmin olumsuz ekonomik etkilerinden biri yerel enflasyona sebep olması (iş gücüne ödenen ücretler ve yerelde üretilen mallarda artış)'dır. TIES'e göre ekoturizmin ortaya çıkarabileceği olumsuz ekonomik sonuçlar ise şunlardır (Demir ve Çevirgen 2006);

- Yerel toplumun ekoturizme yönelik beklentilerinin sınırlı olması, onların doğal ve kültürel kaynaklarını koruma konusundaki isteklerini azaltmak gibi bir sonucu da beraberinde getirmektedir
- Yöredeki oteller ve benzeri tesislerin su ve enerji gibi kaynakları aşırı tüketmeleri, bölgedeki fiyatları arttırmakta, elektrik ve su kesintilerine neden olabilmektedir.

Ekoturizmin olumsuz ekonomik etkilerine örnek olarak Kosta Rika'nın Tortuguero köyünde yapılan iki araştırma sonuçları gösterilebilir. Buna göre, istihdam ve ekonomik kazanç bakımından yerel halkın memnuniyeti tespit edilmiştir. Fakat gerçek yaşam standardının yükselmesiyle ilgili bir sonuca ulaşmamıştır. Çoğu parkın yakın çevresinde turizm hizmetleri teşvik edilmiştir. Böylece yerel ekonomiye katkıda bulunmuştur. Fakat bu ekonomik faaliyet alanları park yönetimlerinin kontrolü dışında kalmakla ve planlanmış bir karaktere sahip olmaktadır. Ekoturizm etkinliklerinin korunan alanlardaki koruma eğitimine, kaynak korumaya veya yerel halkı kalkındırmak bakımından çok az katkıda bulunmaktadır. Turistler hem finansal yönden hem de onların gelecekteki ekotur operatörlerini seçimleri yoluyla korumanın ve toplum kalkınma programlarının desteklendiğini görmek istemektedirler (Weaver 1999).

5.2.3. Sosyo-Kültürel Etkiler

Farklı kültürler ve farklı ırklardan insanları bir araya getiren ve yerel toplum saygısını artıran ekoturizmden elde edilen gelir yerel halka kazanç sağlamak ve iş bulmak için yapılan göçleri de kontrol altında tutmaktadır. Böylece yerel bilgiler de toplum içinde kalarak devamlılığı sağlanmaktadır (Kuter ve Ünal 2009).

Gaul (2003)'e göre ekoturizmin olumlu sosyal ve kültürel etkileri;

- yerel halk için yiyecek ve içme suyu temin etmesi,
- gelişmiş sağlık hizmetleri,
- yerel bölgelerde yaşayanlar için geliştirilmiş eğitim,
- geleneksel kültür elemanlarının yeniden değerlendirmeye alınması
- konfor ve yaşam şartlarının geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Ekoturizmin sosyo-kültürel yönden olumsuz etkileri ise (Demir ve Çevirgen 2006);

Festivaller, şovlar, gösteriler gibi kültürel faaliyetlerin bir ticari etkinlik olarak turistlere sunulmaya başlanması bu değerlerin orijinal yapısını bozmakta ve kültürel bozulmalara neden olabilmektedir

Ekoturizmin yerel sosyal sistem üzerinde olumsuz etkileri görülebilmektedir. Bu etkiler; konaklamalar, hizmetler, alt yapı gibi yerel olanakların turistlerle paylaşılması, yönetim ve profesyonel kadrolar için yöre dışından büyük yetki ve yüksek ücretlerle istihdam sağlanması, kumar, çeşitli suçlar, alkol tüketimi gibi faaliyetlerin artması, ziyaretçi sayılarının artmasıyla dilde ve yerel kültürde bir erozyon olması gibi durumların ortaya çıkardığı rahatsızlıklar şeklinde belirtilebilir.

Doğa turizmi yerel halk tarafından, özellikle turistlerin en sık gittikleri gelişmekte olan ülkelerin yerel halkı tarafından bazen pek hoş karşılanmaz. Çünkü gelen turist zenginken, yerliler çok fakirdir.

Geleneksel üretim faaliyetleri ortadan kaldırılmakta onun yerine mevsimlik faaliyete dayanan bir kültür ve ticari bir ilişki biçimi kurulmaktadır. Böylece, bir kültür tümü ile ortadan kaldırılarak turizm endüstrilerine fonksiyonel bir yapı kurulmaktadır (Erdoğan 2003).

Gaul (2003)'e göre ekoturizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkileri (Kuter ve Ünal 2009);

- hızlı nüfus artışı,
- yerel halkın memnuniyetinde azalma,
- yerel halkın yeme alışkanlıklarında değişiklikler,
- yereldeki sosyal ilişkilerde bozulmalar,
- suç oranlarında artış,
- bulaşıcı hastalıklarda artış,
- yerelde yaşayanlarda sağlık problemlerinin artması ve
- yerel dil ve lehçenin uluslararası dillerle yer değiştirmesidir.

5.3. Dünya’ da Ekolojik Turizm Faaliyetleri

Dünyada önemli ekoturizm destinasyonlarından bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

Kenya; Afrika’nın doğusunda, Afrika’daki en eski ve en büyük turizm endüstrisine sahip ülkelerden biridir. Kenya dünya ekoturizm uygulamalarında en önemli örneklerden biri olup, yıllardır önemli gelir sağlayan bir destinasyondur.

Sürdürülebilirliğini kamuya ait geniş milli parklar, koruma alanları ve zarar görmeyen yaban hayatı sağlamaktadır. Kenya’da ilk turizm hareketleri av turizmi ile başlamış zamanla avlanmanın olumsuz sonuçları görülmüş ve vahşi yaşam büyük yaralar almıştır. 1977 yılında, her türlü avlanma yasaklanmış, 1978 yılında vahşi yaşamdan elde edilen hediyelik eşya ve yan ürünler kanun dışı sayılmıştır. Bu durumda Kenya’ lı girişimciler, çıkış yolu olarak ekoturizmi keşfetmişlerdir. Kenya, değişik doğa sporları, safari turları, kus gözlemciliği ve botanik turizmi için yaptığı yatırımlarla ekoturizmde patlama yaşanmasını sağlamıştır (Yağcı 2000).

Weaver (1999) tarafından yapılan bir araştırma sonucunda, Kenya’da 1963 yılında 110.000 olan yabancı ziyaretçi sayısı, 1994 yılında 863.000’e yükselmiştir. 1987 yılından beri turizm, Kenya’ya döviz sağlayan en büyük sektörlerden biridir ve 1994 yılında tüm döviz girdilerinin %34’ünü turizmden elde etmiştir. Klasik kıyı turizmindeki gelişmenin yanında, Kenya Yaban Hayatı Merkezi 1995 yılı için Kenya’nın turizm pazarının % 80’inin yaban hayatı izlemeye yönelik olduğunu tepsi etmiştir. 1995 yılında 42.660 dolarlık bir gelir elde edilmiştir (Demir ve Çevirgen 2006).

Cater ve Lowman (1996) tarafından bildirildiğine göre, her yıl Kenya’nın park ve koruma alanlarını 650.000 kişi ziyaret etmekte ve ortalama 350 milyon \$ harcama yapmaktadırlar. Bu ziyaretlerin ana çekim nedeni vahşi yaşamdır. Planlamalara göre hesaba göre bir fil, yılda 14.375 \$, hayatı boyunca da 900.000 \$’in üzerinde gelir getirmektedir. 1988 yılında Kenya’da turizm ilk defa kahve ve çaydan elde edilen geliri aşarak ülkenin en önemli sektörü olmuştur (Yağcı 2000).

Ruanda; Afrika’ nın ortasında yer alan Ruanda’ da ekoturizmle birlikte, dağ gorilleri yoğun avlanma nedeniyle yok olma tehlikesi içindeydiler. Günümüzde ise, “Goril

Turizmi” yörenin korunmasında ve kalkınmasında kullanılan, yılda 10 milyon \$ gelir getiren bir kurtarıcı olmuştur (Yağcı 2000). Ruanda' daki ulusal parklar, ORTPN (Office Rwandais du Tourisme et des Parc Nationaux/Ruanda Turizm ve Ulusal Parklar Ofisi) isimli bir kuruluşa bağlıdır. Virunga Dağları'nın Ruanda'daki uzantısını içinde barındıran Volcanoes Ulusal Parkı (Parc Des Volcans) 13,000 hektarlık bir alana sahiptir. Virunga dağ gorillerinin sayısı günümüzde yaklaşık 300 kadar kalmış olup yarıya yakın bölümü Ruanda' daki Volkanlar Ulusal Parkı'nda yaşamaktadırlar. Ayrıca bu parkta koruma altındaki türlerden bir diğeri de Altın Maymunlar (*Cercopithecus Kandi*)' dir. Bu tür, yalnızca Büyük Çatlak Vadisi'nin Albertine Çatlağı bölgesine mahsus ve özellikle de Volkanlar Ulusal Parkı'nda yaşamaktadır. Bu hayvanları görmek için gelen turistlere bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin, gorilleri toplam 1 saatten fazla ziyarete müsaade edilmemekte, günde en fazla 8 kişilik tek bir grup tarafından ziyaret edilebilmekte ve buna göre rezervasyon alınmaktadır (Yağcı 2000).

Karaibler' de, mercan resiflerine yapılan turistik dalışlardan yılda yaklaşık 1 milyar \$ gelir elde edilmektedir. Yöre halkı, resiflerin değeri konusunda bilinçlendirilmiş olup, kaynakları sıkı sıkıya korumaktadırlar (Yağcı 2000). Ekoturizm açısından zengin biyo-çeşitliliğe ve doğal kaynaklara sahiptir. Yağmur ormanları, zengin kuş çeşitliliği ile dünyada kuş gözlemciliği için önemli bir bölgedir.

Orta Amerika'nın en önemli ekoturizm destinasyonu olan Kosta Rika ülkenin ekolojik zenginliği, milli parkları ve vahşi yaşam ortamlarının ticarileşmesi karşısında ekoturizm anlayışını geliştirerek günümüzde ülke genelinde ekosistemin bütünlüğüne zarar vermeden önemli bir ekoturizm endüstrisi oluşturmuştur. 1987 yılında Osa Yarımadası'nda ormanlık ekosistemin sürdürülebilirliğinin sağlanması için Boscosa Projesi, Kosta Rika Ulusal Eko Tarım Kooperatifi Ağı' nın (KRUETKA) üyesi 6 çiftlik kooperatifi çeşitli ekoturizm projeleri gerçekleştirmiştir. Kosta Rika, ekoturizmle ilgili çeşitli projelerle yerel topluma önemli istihdam sağlamıştır. Örneğin 1999 yılında, Kosta Rika Turizm Enstitüsü (ICT) o yıl için olan 1 milyar dolarlık turizm gelirinin %41'inin kuş gözlemciliğinden geldiğini hesaplamıştır. Talamanca' nın Gandoca Plajı bölgesinde ekoturizm açısından önemli bir çekicilik yaratan deri sırtlı kaplumbağaların koruma altına alınmasıyla önemli bir gelir elde edilmiştir. Bu projelerden 100'ün üzerinde yerel aileye tur rehberliği, yerel konaklama ve yerel ürünlerin satışı ile ilgili

olarak istihdam olanağı sağlanmıştır. Kurumsal seviyede bir çok üniversite doğa ile ilgili turizm konusunda programlarına dersler koymuş ve Kosta Rika Üniversitesi ekolojik turizm adı ile bir bölüm açmıştır (Demir ve Çevirgen 2006).

Priskin (2001) tarafından belirtildiğine göre Avustralya'da ekoturizm işletmeciliği yıllık tahmini 250 milyon ABD Doları bir para hacmi yaratmakta ve 4500'ü sürekli olmak üzere toplam 6500 kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır. Avustralya'da en çok ihracat gelirlerini sağlama potansiyeline sahip endüstri olarak görülen doğa tabanlı turizm 1999 yılında, yıllık olarak ülkenin gayri safi milli hasılasının %5.6' sını sağlamış ve aynı yıl turizm Avustralya'nın en çok döviz getiren sektörü olmuştur (Demir ve Çevirgen 2006).

Belize; Orta Amerika'da Kosta Rika' dan sonra en yüksek ekoturizm potansiyeline sahip ülkedir. Dünyanın ikinci en uzun mercan kayalıkları formasyonuna sahip olan Belize, orman ve doğal kaynak zenginlikleriyle de ekoturistler için çekicilik yaratmaktadır. Eko konaklama birimleri ile birlikte, kültürel ekoturizmin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmış, yaban hayatı koruma alanları oluşturulmuş ve yerel toplumun ekoturizme katılımını sağlayan projeler hazırlanmıştır. Ayrıca, özel olarak ekoturizm pazarında çalışan küçük ölçekli yerel tur operatörlerinin sayısı artmıştır. Horwich *et al.* (1998)'ne göre Belize' nin başarılı bir ekoturizm endüstrisi kurmasında hem devletin hem de özel sektörün yaban hayatı ve ormanların korunmasına gösterdiği önem büyük katkı sağlamıştır. Bu endüstri doğal kaynakları kullanarak bu alanları bozmadan döviz girdisi sağlamaktadır. Parkların oluşturulması, korumacılık ve yerel ekonomik gelişme arasında entegrasyonun sağlanması ile yerel rehberlik hizmetlerinin, yerel el sanatları endüstrisinin, yatak ve kahvaltı hizmeti veren küçük konaklama birimlerinin kurulması şeklinde yerel gelişmeye önemli katkı sağlamaktadır (Demir ve Çevirgen 2006).

Ekvator; Galapagos Adaları ile Latin Amerika'da yer alan önemli bir ekoturizm destinasyonudur. Ekvator Galapagos' dakiler de dahil olmak üzere 4000 endemik bitki türü ile etkileyici bir biyolojik çeşitliliğe sahip olup, dünyada devlete ait alanlar içinde %39'luk oran ile en yüksek koruma alanına sahip bir destinasyondur. Ekvatordaki Galapagos Milli Parkı bir dünya mirasına, biyosfer ve deniz rezervine sahip olup Galapagos hala jeolojik oluşumunu sürdüren dünya üzerindeki en yeni kara formudur. Kıtalarından ayrılmış, dünyadaki eşsiz kara kaplumbağaları, iguanalar, açık denizlerde yaşayan kuşlar, dev kaktüsler gibi çok çeşitli fauna ve flora sahiptir. Bu hassas

ekosisteme gelen ziyaretçi sayıları da sınırlı tutulmakta, taşıma kapasiteleri ve onlara sunulacak hizmetlerle orantılı olarak yavaş ve sabit bir hızla artmaktadır (Demir ve Çevirgen 2006).

Meksika da yüksek biyolojik çeşitliliğe sahip bir destinasyondur. 137 çeşit endemik hayvan türü ile Kuzey ve Orta Amerika'nın kombinasyonu olan 10.000– 15.000 arasında bitki türüne sahiptir. Turizmdeki kontrolsüz gelişmenin sonucu olarak, ekoturizm potansiyeline sahip alanlar oldukça azalmıştır. Parkların ve rezerv alanlarının çoğu doğa hakkında bilgi edinmekten çok yerli turistler tarafından piknik, spor gibi rekreasyon amaçları için kullanılma eğilimindedir (Demir ve Çevirgen 2006).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) sahip olduğu çok sayıdaki rekreasyon alanları ve milli parkları, ekoturizm açısından önemli kaynak değerlerini oluşturmaktadır. 1983'ten beri, ABD'de kuş gözlemcilerinin sayısı % 332 oranında artarak ülke içinde en hızlı gelişen doğa turizmi aktivitesi olmuştur. ABD'de bir kuş gözlemcisinin ortalama yıllık geliri 50.000 doların üzerindedir ve üçte biri en azından üniversite mezunudur. ABD'de kuş gözlemciliği ile ilgili harcamaların sadece 1996 yılında 23 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Amerika'da beş önemli kuş gözlem alanına kuş gözlemcilerinin yılda 2.4 milyon dolar ile 40 milyon dolar gelir bıraktığı tahmin edilmektedir. ABD'de Texas'ın küçük bir kasabası, altı haftalık kuş göçü sezonunca kuşçulardan iki milyon dolar kazanmaktadır (Demir ve Çevirgen 2006).

Bunlara yeni destinasyonlar eklenebileceği gibi, ekoturizmin ilkelerine uygun olarak gelişme gösteremezlerse bazıları da çekiciliğini yitirebilecektir. Avrupa kıtasında çok önemli destinasyonların ön plana çıkmaması, buradaki ülkelerin çoğunun gelişmiş olması ve bununla birlikte otantik doğal ve kültürel değerlerinin çoğunu da yitirmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Burada gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye, bu ülkeler arasında doğal ve kültürel değerlerini hala canlı tutabilen ve ekoturizm açısından büyük bir potansiyele sahip ülke olarak dikkat çekmektedir (Orhan 2008).

Kuzey Amerika seyahat acentalarının yaptıkları araştırmalara dayalı olarak Uluslararası Ekoturizm Derneği ekoturizm pazar profilini belirlemeye yönelik bazı esasları ortaya koymaktadır. Bu araştırmaya göre ekoturistler, aktivite çeşitlerine ve maliyetlerine göre değişmekle birlikte 35-54 yaş arası turistlerden oluşmaktadır. % 50'si kadın ve % 50'si

erkeklerden oluşmaktadır. % 82'lik bir çoğunluk üniversite mezunudur. % 60'lık bir kesimi seyahatlere çift olarak, % 15'i aileleri ile birlikte ve % 13'lük bir kesim ise yalnız olarak katılmayı tercih etmektedirler. Ekoturistler her gezi için ortalama 1000-1500 dolarlık bir harcama yaptıklarını belirtmektedirler (Kılıç 2006).

Ekoturistlerin deneyimlerine ilişkin öncelik ve önem sırasına göre yaban hayatı ve kırsal alanlar, yaban hayatı inceleme ve trekking olarak belirtilmiştir. Gezilerin amacı öncelikle manzara ve doğadan zevk almak ikinci olarak ise yeni deneyimler yaşamak ve yeni yerler görmek olarak belirtilmiştir.

Amerika'da iç ve dış turizm kapsamında 1998 yılında 1997'deki 275 milyon ziyarete karşılık 378 rekreasyon alanına 287 ziyaret gerçekleştirildiği ABD Milli Park Hizmetleri tarafından belirtilmektedir. Bu % 4'lük bir artış olduğunu göstermektedir. Amerika'da milli park ve koruma alanı niteliğindeki alanlarda doğrudan ve dolaylı olarak yerel halk için 1996'da 300.000 turizmle bağlantılı iş kolu desteklenerek 14.2 milyar dolarlık ekonomik kazanç sağlandığı belirtilmektedir (Kılıç 2006).

Nepal'deki Annapurna Bölgesi en popüler trekking merkezlerinden biridir. 1989'dan beri bu alana trekking amaçlı gelen turistlerin sayısı yıllık % 18'lik bir artış ile artmaktadır. 1997'de 50.708 uluslararası trekking yapan turist bu alanı ziyaret etmiştir.

Galapagos Adaları'nda doğa turizmi 1970 yılından beri devam etmektedir. Bugün yılda 60.000 turist tarafından ziyaret edilmektedir. Adalardaki turizmin Ekvator Bölgesi'ne yıllık ortalama 100.000 dolarlık artı değer sağladığı belirtilmektedir (Kılıç 2006).

Bugün Avusturalya'da 600 adet ekoturizm operatörünün her biri yaklaşık 20 civarında istihdam olanağı sağlayarak bu sektöre hizmet vermektedir. Her yıl 6500 kişi bu sektörde işgücü olarak çalışmakta ayrıca 250 milyon dolarlık bir geri dönüş sağlanmaktadır. Avusturalya milli parklarına 1993'den 1996'ya kadar (1.2 milyondan 1.6 milyona) % 33'lük bir uluslararası ziyaretçi artışı olmuştur. 1998'de bu değer 1.7 milyona ulaşmıştır. Ayrıca Avusturalya'da 1999 yılı için yerli turistlerinin %33'lük bir bölümünü ekoturistlerin oluşturduğu belirtilmektedir (Kılıç 2006).

Peru'da 2000 yılı için turist ziyaretlerinin % 10'luk bir kısmının doğal alanlarda kuş gözlemciliği amacı ile yapıldığı belirtilmektedir. Ülkeye gelen yabancı turistlerin %

47'lik bir bölümünün doğal alanları ziyaret ettiği bu değerın % 44'lük bölümü doğal alanlar ile birlikte kültürel çekicilikler için sadece % 3'lük bölümünün doğal alanlar için özel olarak geldikleri belirlenmiştir. 52 koruma alanının 26'sına 1990-1999 yılları arasında yapılan ziyaretler % 250 oranında artmıştır. 1999'da tahmin edilen ziyaretçi sayısı 642.336'dır (Kılıç 2006).

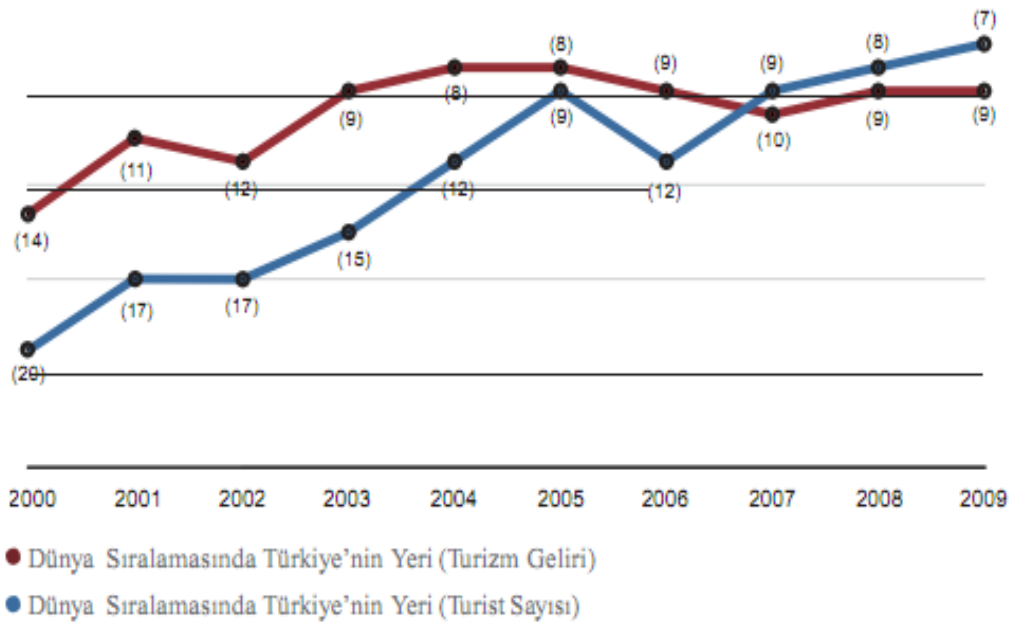
Brezilya'ya 1998'de 5 milyon turist gelmiştir. Bu değer 1991'dekinden beş kat fazladır. Brezilya'da toplam 150 koruma alanının 40'ı milli parktır. 1998 yılında mill parkları ziyaret eden turist sayısı 3.5 milyondur. 1998'de 600.000 yerli ve 200.000 yabancı ekoturist Brezilya'yı ziyaret etmiştir (Kılıç 2006).

İngiltere'de gerçekleştirilen bir araştırmaya göre halkın % 85'i çevrenin zarar görmemesi konusunu önemli bulmuş, % 77'si ziyaretçilerinin yerel kültür ve yemeklerden elde edilecek deneyimin önemi üzerinde durmuşlar, % 71'inin yerel halka iş imkanlarının yaratılması konusuna önem vermişlerdir. % 52'si yerel çevresel ve sosyal konulara ilişkin bilgilendirmenin önemini belirtmişler ve rezervasyon öncesinde buna önem vermişlerdir. Çoğunluk (% 64), 500 £ tatil bütçelerinden 10-25 £ ekstra çevresel, sosyal ve hayır işlerine katkıda bulunabileceklerini vurgulamışlardır (Kılıç 2006).

5.4. Türkiye'de Eko Turizm Faaliyetleri

Türkiye, 1982'de turizm alanında başlattığı yatırım hamlelerini 2000'li yıllarda daha da artırarak dünya turizminde söz sahibi ülkeler arasına girmiştir. Uluslararası turizm pazarında gerek turizm gelirleri ve gerekse gelen turist sayısı bakımından ilk on ülke içerisinde yer almayı başarmıştır.

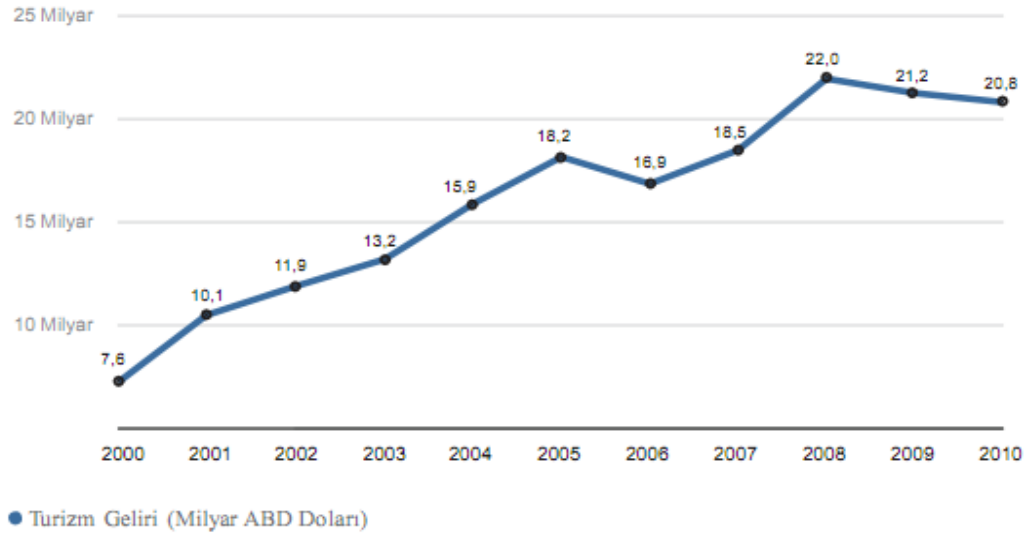
Türkiye, 2000 yılında gelen turist sayısı bakımından dünyada 20. sırada yer alırken 2009 yılında 7. sıraya yükselmiştir. 2000 yılında turizm geliri bakımından dünyada 14. sırada yer alan Türkiye, 2009 yılında 9. sıraya yerleşmiştir (Anonim 2011b).

Şekil 5.1. Dünya turizm sıralamasında Türkiye (Anonim 2011b)

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü verilerine göre 2002-2010 yılları arasında turist sayısı bakımından dünyada % 34,6'lık bir büyüme yaşanırken Türkiye bu oranın üzerinde bir artış sergilemiştir. Bugün ülkemize gelen turist sayısı 10 yıl öncesine oranla yaklaşık 3 katına çıkarak 28,6 milyona yükselmiştir (Anonim 2011b).

Asgari gelir hesaplama yöntemleriyle, 2000 yılında 7,6 milyar dolar olan turizm geliri yaklaşık 3 katı artışla 2010'da 20,8 milyar dolara ulaşmıştır.

* Açıklanan turizm geliri, TÜİK'in (Türkiye İstatistik Kurumu) çıkış kapılarında yaptırdığı anketle hesaplanan yaklaşık ve asgari gelirdir. Anket dışında kalan CIP, VIP, marina yolcuları ile turistlerin ödemeli alışverişleri ve benzer alanlar katıldığında, ülkemizin gerçek turizm gelirinin 25 milyar doların üstünde olduğu kabul edilmektedir.

Şekil 5.2. Turizm geliri (Anonim 2011b)

Dünyada artık doğayı keşfetmek amaçlı olarak yürütülen ekoturizm, son yıllarda ülkemizde de sık sık gündeme gelmektedir.

1960'larda yeni politikaların benimsenmesi ve 1960-1970 I. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi, 1970-1990 yılları arasında fiziksel planlanmaların yapıldığı dönemler süresince turizm dünyada bir numaralı sektör olma yolunda stratejilere sahipti. Ancak kaynakların aşırı kullanımı bölgelere aşırı yüklenme, taşıma kapasitesini zorlama gibi sebeplerden ötürü 1980'li yıllar çevreye duyarlı, bilinçsiz yaklaşımlara sahip uygulamalarla geçmiştir. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planının öngördüğü sürdürülebilir turizm, kitle turizmine tepki olarak bu turizm türünün negatif etkilerini ortadan kaldırmayı hedefleyerek turizm dünyasının gündemine girmiştir. Bu politika doğrultusunda ekoturizm, kültür ve inanç turizmi, dağ ve kar turizmi, aktivite tatilleri, özel ilgi turizmi, yatçılık, kongre vb. pazarlardan daha fazla pay alınması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Bu bağlamda özellikle doğa turizmi, ekoturizm, kültür turizmi ağırlıkla üzerinde durulan türler olmuştur (Altan 2006).

Turizm Bakanlığı turizm ürünlerini çeşitlendirmeyi ve kıyı alanları üzerindeki baskıları azaltacak ve turizm sosyo-ekonomik faydalarını daha az gelişmiş bölgelere dağıtacak

şekilde tatilleri yaymayı amaçlayan bir politika ortaya koymaktadır. Bu hedefle pek çok proje geliştirilmiştir. Bunlar; Mavi Bayrak Projesi (yeterli yüzme suyu kalitesi ve plaj/marina hizmetleri açısından genel çevre standartlarının izlenmesini sağlamak amacıyla), Atak Projesi (altyapı eksikliklerini düzeltmek, daha sonra yeni kıyı yönetim yöntemlerini tanımlamak amacıyla), Belek Yönetim Planı, Dağ-Doğa Yürüyüşü Projesi (Trekking), Yayla Turizmi Projesi, Akarsu Turizmi (Kano-Rafting) Projesi, Bisiklet Tur Güzergahlarının Belirlenmesi-Geliştirilmesi Projesi, Atlı Doğa Yürüyüşü Projesi, Mağara Turizmi Projesi, Sportif Olta Balıkçılığı, Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji), Botanik (Bitki İnceleme) Projesi gibi (Akpınar ve Bulut 2010).

5.4.1. Atak Projesi

1989 yılında başlamış olan ve kısmen Dünya Bankasınca finanse edilen Akdeniz ve Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetim Projesi (ATAK), Ege ve Akdeniz kıyı ilçelerinin ve köylerin ilk önce kanalizasyon, atıksu arıtma tesisi, çöp imha tesisi yapımı ve temiz su teminini ile altyapı eksikliklerini tamamlamak daha sonra ise yeni kıyı yönetim yöntemlerini tanımlamak amacıyla tasarlanmıştır (Selimoğlu 2004).

5.4.2. Mavi Bayrak

Avrupa Topluluğu, kendi ülkelerinde yüzme amacı ile kullanılacak göl ve deniz suları için gerekli su kalitelerini belirleyen mikrobiyolojik parametreleri, yol gösterici ve uyulması zorunlu hükümler olarak ortaya koymuştur (Selimoğlu 2004).

Ülkemizde de Mavi Bayrak Projesi Sağlık Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı öncülüğünde 1993 yılında kurulan Türkiye Çevre Eğitim Vakfı'nın (TÜRÇEV) eşgüdümünde yürütülmektedir (Selimoğlu 2004).

Mavi Bayrak Kampanyası dört temel konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar:

- Yüzme amacıyla kullanılan suyun niteliği
- Çevresel eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının yönlendirilmesi
- Plaj düzeni ve emniyetinin sağlanması
- Çevre yönetimi

Turizm sektöründe özel veya kamu eliyle yapılan uluslar arası tanıtım çabaları içinde, bir beldenin Mavi Bayrak ödülüne sahip olması çok önemlidir. Uluslar arası tanıtım pazarında ödüllü plaj veya beldenin tanıtımı çok daha kolay ve ikna edici olmaktadır (Güngör 2002).

2002' de 127 Mavi Bayraklı plaja sahip olan Türkiye, 2010'da 314 Mavi Bayraklı plaj ile dünyada 4. olmuştur. Mavi Bayrak uygulaması yapan 48 ülke arasında İspanya 523 plaj ile 1., Yunanistan 421 plaj ile 2., Fransa 321 plaj ile 3. sırada yer almaktadır. Uluslararası alanda marinalar sıralamasında ise Almanya 111 marina ile 1. sırada yer alırken, Almanya'yı 84 marina ile İspanya, 76 marina ile Hollanda izlemektedir. Türkiye 14 marina ile 9. sırada yer almaktadır (Anonim 2011b).

5.4.3. Belek Yönetim Planı

Antalya ilinde yer alan Belek ilçesinin doğal ve kültürel çevrenin korunması ve geliştirilmesi hedefleyen Belek Yönetim Planı Dünya Doğayı Koruma Birliği ve Dünya Bankası'nın da girişimleriyle 1996 yılında kurulmuştur (Selimoğlu 2004).

5.4.4. Yayla Turizm Projesi

Yayla Turizmi Projesi'nde Doğu Karadeniz, İç Anadolu, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde alt yapı sorunlarının belirlendiği 62 adet yaylanın 26'sı yayla turizm merkezi ilan edilmiştir (Selimoğlu 2004).

5.4.5. Dağ-doğa Yürüyüşü Projesi (Trekking):

Ülkemizdeki turizmi çeşitlendirmek amacıyla tasarlanan proje kapsamında özellikle son yıllarda doğaya dönüşün bir simgesi olarak gerçekleştirilen doğa yürüyüşleri kapsamında farklı bölgelerimizin tanıtıma açılarak ekonomik ve sosyal anlamda gelişmesi amaçlanmaktadır.

5.4.6. Akarsu Turizmi (Kano-Rafting):

Zengin doğal kaynaklarına sahip olan ülkemiz su sporları (rafting, kano ve nehir kayağı) için ziyaretçilerine önemli bir akarsu turizmi potansiyeli sunmaktadır. Söz konusu proje

ile de turizm çeşitlendirilerek deniz-kum ve güneş üçgeninden farklı bir turizm türünün sunulması amaçlanmaktadır.

Akarsu turizmi, ülkemizdeki tarihi, arkeolojik, kültürel ve otantik değerlerine entegre olan çevre ve diğer turizm çeşitleriyle bir bütün oluşturmaktadır. Özellikle, Artvin Çoruh Nehri, Artvin Altıparmak (Barhal) Çayı, Rize Fırtına Deresi, Antalya Köprüçay, Antalya Manavgat Çayı, İçel Anamur (Dragon) Çayı, İçel Göksu Nehri ve Dalaman Çayı rafting için en elverişli akarsularımızdır (Selimoğlu 2004).

5.4.7. Bisiklet Tur Güzergahlarının Belirlenip Geliştirilmesi Projesi:

Turizm aktivitelerinin çeşitlendirilmesi ve doğayla iç içe olunması amacına sahip olan bisiklet turları cazip bir doğa sporu olarak ilgi toplamaktadır.

5.4.8. Atlı-Doğa Yürüyüşü Projesi:

Ülkemizde atlı doğa yürüyüşleri, Kapadokya, Bayburt, Kastamonu, Gaziantep, Aksaray, Antalya, Muğla gibi şehirlerimizde daha yoğunlukla gerçekleştirilmektedir. Ancak, söz konusu etkinlik farklı sosyal aktivitelerle desteklenerek zenginleştirilebilir.

5.4.9. Mağara Turizmi Projesi:

Dünyadaki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemiz “mağara cenneti” olarak adlandırılabilir. Mağara oluşumları bakımından önemli bir jeolojik jeomorfolojik nitelik olan karstlaşma (karstik alanlar) Batı ve Orta Toros Dağlarında (Muğla, Antalya, Isparta, Burdur, Konya, Karaman, İçel ve Adana) yer almaktadır. Yurdumuzda yaklaşık 40.000 adet mağara bulunmaktadır.

Türkiye'nin en uzun (Beyşehir Gölü batısındaki Pınarözü Mağarası, 16 km) ve en derin mağaraları (Anamur'un kuzeyinde Çukurpınar Düdeni, 1880m) Toros Dağları kuşağında yer almaktadır. Önceleri bilimsel ve sportif amaçlarla ziyaret edilen mağaralar, çeşitli çevresel düzenlemelerle turizmin hizmetine sunulmuştur. Günümüze kadar tüm yerli ve yabancı mağaracı gruplarının inceleyerek belgelendirdiği mağara sayısı 800'dür (Selimoğlu 2004).

Turizme açık mağaralar;

- Damlataş Mağarası - Antalya
- Dim Mağarası - Kestel-Alanya / Antalya
- Zeytintaşı Mağarası - Antalya
- Gürcüoluk Mağarası - Bartın
- İnsuyu Mağarası - Burdur
- Kaklık Mağarası - Denizli
- Dodurgalar Mağarası - Denizli
- Karaca Mağarası - Gümüşhane
- Zindan Mağarası - Isparta
- Mencilis Mağarası - Karabük
- Dupnisa Mağarası - Kırklareli
- Tınaztepe Mağarası - Konya
- Ballica Mağarası - Tokat
- Gökgöl Mağarası - Zonguldak

5.4.10. Olta Balıkçılığı:

Ana turizm hareketlerinin devamlılığını, konaklama süre uzatımını sağlayan ve çeşitlendiren türler arasında yer alan olta balıkçılığı için çok elverişli bölgelere sahip olan ülkemizde turistlerin kalış sürelerinin diğer Akdeniz ülkelerine göre daha az oluşu olta balıkçılığı gibi rekreasyonel faaliyetlerin sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

5.4.11. Kuş Gözlemciliği:

Kuş gözlemciliği doğayı kuşların dünyasından tanımayı sağlayan bir gözlem sporudur. Sağlıklı bir çevrenin en iyi göstergesi olan kuşlar her türlü yaşam ortamında bulunurlar. Kent içerisinde parkta, sulak alanda, bozkır, orman, çöl gibi hemen her yerde kuş gözlemciliği yapılabilir. Kuş gözlemciliğinin mevsimi, zamanı da sınırlı değildir; 365 gün 24 saat yapılabilir. Türkiye'de şimdiye kadar 450 çeşit kuş türü kaydedilmiştir (Selimoğlu 2004).

Ülkemizin önemli sulak alanlarında (Manyas, İzmir, Göksu Deltası vb gibi) kuş gözlem istasyonları ve gözlem kuleleri kurularak kuş gözlemciliği ile ilgili atılımlar yapılmıştır.

Önemli Kuş Alanları (ÖKA), 1989 yılında Uluslararası Kuşları Koruma Konseyi tarafından başlatılan ve dünyanın birçok ülkesinde yürütülen bir projedir. Doğal Hayatı Koruma Derneği başlangıcından itibaren projenin Türkiye bölümü için gerekli çalışmaları başlatmış, 1997 yılında ÖKA kitabını yayınlamıştır.

1990 yılında başlayan Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları Projesi, Türkiye'deki kuşlar açısından önem taşıyan alanların, kamuoyu bilinci oluşturma, lobi etkinlikleri ve kampanyalarla korunmasını, alanlardaki gelişmelerin sürekli izlenmesini ve yeni ÖKA'ların belirlenmesini amaçlamaktadır.

Ülkemizde bu proje ve bu projeye yönelik envanter çalışması Doğal Hayatı Koruma Derneği koordinatörlüğünde yürütülmüştür (Anonim 2011c).

5.4.12. Botanik (Bitki İnceleme) Turizmi:

Ülkemizin yer aldığı Anadolu Yarımadası'nın, coğrafi farklılığın getirdiği iklim çeşitliliği ve üç kıta arasında doğal bir köprü olması nedeniyle dünyada benzerine az rastlanan bir bitki çeşitliliğine sahip kılmıştır. Avrupa'nın tamamında var olan bitki sayısı toplam 12.000 adet iken bu sayı ülkemizde 9.000 adettir. Bitki çeşitliliği açısından da ülkemiz Avrupa'dan üstün durumdadır.

Dünyada sadece belli bir bölgede yetişen veya anavatanı belli bir bölge olan (endemik) bitkiler açısından ülkemiz dünyanın birkaç bölgesinden biridir. Ülkemizde en çok endemik bitkiye sahip 3 ilimiz 578 bitkiyle Antalya, 478 bitkiyle Konya ve 366 bitkiyle İçel'dir (Selimoğlu 2004).

5.4.13. Av Turizmi:

Ülkemiz coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve yaban hayatı bakımından av turizminin gelişmesine elverişli konumda olmasına rağmen bu turizmden yeteri kadar pay alamamaktadır. Yabancı turist avcılar, Orman Bakanlığınca A Grubu Seyahat Acentelerine verilen Av Turizmi İzin Belgesi ile avlanabilmektedirler.

5.5. Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınmaya Etkisi

Kırsal kalkınma ile kırsal turizm arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kırsal turizm kırsal bölgelerde tarım dışı çeşitlendirmenin başarı sembolüdür (Soykan 2006).

Ayrıca kırsal kalkınmada öncü ve en önemli sektörlerden birisi kırsal turizmdir. Kırsal alanlardaki doğal ve kültürel varlıkların zenginliği ve çeşitliliği turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin geliştirilmesi açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir. Konuyu Türkiye açısından incelediğimizde nüfusun %35'inin kırsal alanlarda yaşadığı ve tarımsal faaliyetlerin kırsal alanda en önemli geçim kaynağı olduğu bir gerçektir. Türkiye'nin son yıllardaki sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınma sürecinde, modernleşme çabaları, sanayileşme ve sosyo-ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak, kent ile kırsal alanlar arasında gelişmişlik farklılıkları belirgin bir hale gelmiştir. Sosyoekonomik yapılarından dolayı kırsal alanlar, kentlerin göstermiş olduğu gelişme hızını yakalayamamıştır. Türkiye'de her ne kadar ülke genelinde gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesine yönelik politikaların uygulamaya konulmasıyla, kırsal alanın gelişmesi ve kırsal alanlarda yaşayan insanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından bazı gelişmeler kaydedilmişse de, bu gelişmeler henüz istenilen düzeye ulaşamamıştır (Anonim 2006).

Bu gelişmişlik farkını gidermenin bir yolu da kırsal kalkınmanın öncü sektörlerinden biri olan kırsal turizmdir.

Türkiye coğrafyası, dört mevsimin birlikte yaşanabildiği iklimiyle ve eşsiz doğal güzellikleriyle kırsal turizmi en iyi şekilde gerçekleştirebilecek imkânlarla sahip bir ülkedir. Özellikle coğrafi bakımdan kırsal alanların yoğunlukta olduğu yerlerde tarım kuruluşlarının kırsal turizm konusunda teşvik edilmesi suretiyle, kırsal alanların hem tarım, hem turizm kaynağı olarak kullanılarak, kırsal bölgelerin ekonomik büyüme ve gelişmesine önemli katkılar sağlanabilecektir. Bunun için turizm plan ve politikalarının belirlenmesinde, kırsal turizmin ekonomik ve sosyal fonksiyonu dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir.

Kırsal turizmin kırsal kalkınmaya olan etkileri, Türkiye'nin mevcut ekonomik ve turizm arz potansiyeli göz önünde tutularak şöyle belirtilebilir.

a) Ekonomik Etkiler:

- Kırsal alanlarda yaşayanların en önemli sorunlarından bir tanesi de işsizliktir. Bu yörelerde kırsal turizmin gelişmesi, yeni yatırımların yapılması (otel, motel, restoran) ve sonucunda çok sayıda kişinin işe alınması anlamına gelmektedir. Bu durum hem kırsal bölgenin, hem ülkenin istihdamına olumlu katkıda bulunacaktır. Bununla birlikte, kırsal alanlarda özellikle tarımın yoğun olduğu yerlerde gizli işsizlik oranı da en aza inmiş olacaktır.
- Kırsal alanlarda tarımla uğraşan kesimin, yani çiftçilerin gelirlerinin yetersiz ve istikrarsız oluşu, kırsal yoksulluğun daha geniş toplum kesimlerini etkilemesine neden olmaktadır. Ancak, yörede turizmin gelişmesine paralel olarak, bölgede gelirlerin artması, tarım sektöründe üretim kapasitesinin artmasına, standardizasyon sağlanmasına ve kaliteli ürünün gerçek fiyatını bulmasına katkı sağlar. Bunun sonucunda o yörede tarımla geçinen kesimin gelirinde reel bir artış olacaktır. Tarım ekonomisinin yaygın olduğu bölgelerde turizmin gelişmesiyle tarımla geçinenlerin hem refah düzeyi artmış olacak hem de gelire bağlı olarak yoksulluk da azalmış olacaktır.
- Kırsal alanda turizmin gelişmesine bağlı olarak turizm işletmelerinin farklı departmanlarında (kat hizmetleri, temizlik gibi) kadınların istihdam edilmesiyle hem işsizlik oranı azalmış, hem de çalışanların gelirleri artmış olur.
- Kırsal turizmin gelişmesiyle birlikte, Türkiye’de önemli bir kültürel zenginlik oluşturan yöreye ait ağaç işleri, halı, kilim, el işlemleri, süs malzemeleri gibi geleneksel el sanatları ve diğer hediyelik eşyalar pazarlanarak yöre halkına ek bir gelir sağlamak ve gelir dağılımındaki dengesizliğin azalmasına katkı sağlamaktadır.
- Kırsal alanlarda yerel kaynakların turizmin temel hammaddesini oluşturması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinde, yerel işbirliği ve kalkınma taleplerinin güçlendirilmesine yol açmaktadır. Bu, aynı zamanda yerel girişimcilik ruhunun da gelişmesine ortam hazırlamaktadır.
- Kırsal turizmin gelişmesiyle yöreye gelen yerli ve yabancı turistlerin konaklama taleplerinin karşılanması doğrultusunda ailelerin oturdukları evlerin bir

bölümünü ya da oturmadıkları evleri kiraya vererek bir ek gelir sağlamaktadırlar.

- Kırsal alandaki turizm yatırımlarına (otel, motel, pansiyon, restoran) bağlı olarak inşaat sektörünün iş hacmi artar. Bu gelişme yörede inşaat sektörüne bağlı yan sektörlerin gelirlerinin artmasına neden olmaktadır.
- Kırsal alanlarda turizmin doğaya dayalı olması, büyük kentlerde daha önceden kazanılmış gelirlerin talebe bağlı olarak bu yörelerde harcanması sonucunda kent ile kır arasındaki gelişmişlik düzeyi arasındaki farklılık biraz daha azalmış olacaktır.
- Kırsal alanlarda turizmin gelişmesine bağlı olarak yörede fiziksel altyapı sorunu da ortadan kalkmaktadır. Turizmin gelişmesi iyi hazırlanmış bir altyapıya bağlıdır. Başta, yörede yol, su, elektrik, kanalizasyon, otopark, iletişim ve telekomünikasyon gibi fiziksel altyapı yatırımları gelişecektir. Böylelikle yörenin sahip olduğu turistik arz potansiyeli sebebiyle, kırsal alanlarda yaşayanların yaşam kalitesi yükselecektir.

b) Sosyo-Kültürel Etkiler:

- Kırsal alanlar, sahip oldukları turistik arz çekiciliklerinden dolayı şehirden kırsal alanlara doğru sürekli insan hareketliliğine neden olmakta ve bunun sonucunda zamanla şehir ve kırsal yöre arasındaki yaşam ve davranış farklılıkları ortadan kalkmaktadır.
- Turizmin kırsal yörede yarattığı ilave istihdamla ilişkili olarak kadının ve gençlerin toplumdaki statüsü güçlenmekte ve dolayısıyla kırsal alandan kente ekonomik sebeplerle göç olayı en aza inmiş olmaktadır.
- Turizmin gelişmesi sonucunda yörede, kalkınma hızı ile nüfus artış hızı arasındaki dengesizliğin sebep olduğu iç göçler, turizm nedeniyle yer yer azalacak veya duracaktır. Bu süreç kentlerdeki gecekondulaşma ve çarpık kentleşme sorunlarının çözümüne olumlu katkı sağlayacaktır. Kırsal turizm, çözümü güç ve aşılması zor olan bu toplumsal sorunların çıkmasını önleyici ve azaltıcı bir fonksiyon üstlenerek, kentlerdeki görüntü kirliliğinin azalmasına ve düzenli yapılaşmaya katkı sağlayacaktır.

- Kırsal alanlarda turizme bağılı olarak aile pansiyonculuğunun gelişmesi ile birlikte yöre halkının ve turistlerin kültür yapısında ve yaşam tarzında çift yönlü bir etkileşim olmakta, iki taraf arasında oluşan dostluğa bağılı olarak giyim kuşam, yemek kültürü, gelenek görenekler gibi kültürel bileşenlerin alışverişi sonucunda kültürlerin zenginleşmesi sonucu doğmaktadır.
- Kırsal turizmin gelişmesiyle, kırsal alanlardaki turizm arzını oluşturan tarihi ve kültürel değerlerin ortaya çıkarılması ve korunması sonucunda kültürel bütünlük sağlanacak ve kent insanı ile kırsal halk arasında bilgi akışının sağlanmasıyla kent ile kırsal alan arasındaki ilişki artmış, farklılıklar azalmış olacaktır.
- Kırsal alanlarda turizmin gelişmesiyle birlikte turizmde istihdam edilen kişilerin, mesleki bilgi ve becerilerinin gelişmesine yönelik mesleki eğitim de gelişir. Bu da kırsal işgücünün eğitim düzeyini olumlu yönde etkilediği gibi aynı zamanda kırsal kalkınmayı hızlandıran önemli kıstaslardan birini oluşturmaktadır (Çetiner 1998).

c) Diğer Etkiler:

- Kırsal turizm geleneksel mimari tarzının korunmasını olumlu yönde etkilemektedir.
- Kırsal turizm sektörler arası işbirliğini hızlandırmaktadır. Turizm her ne kadar hizmetler sektöründe yer alsada, taşıdığı özellikler nedeniyle 33 sektörle yakın ilişki içindedir. Kırsal turizmin gelişmesi, aynı zaman da 33 sektörün de gelişmesine olumlu katkı sağlamaktadır.
- Kırsal alanlarda turizmin gelişmesi aynı zamanda sağlık hizmetlerinin de gelişmesini olumlu yönde etkilemektedir.
- Turizm sayesinde kırsal alanlarda çevre bilinci gelişir. Kırsal alanlarda yaşayan insanlar, yörenin sahip olduğu turistik arz değerlerinden gelir elde etmeleri için bu değerleri korumaya özen göstermektedir (Çeken ve ark. 2007).

6. ARAŞTIRMA ALANINA İLİŞKİN VERİLER VE BULGULAR

6.1. Bursa İli Dağ Yöresi' nin Genel Tanıtımı

Bursa ili, turistik nitelikteki doğal kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Kaplıca türü jeotermal şifalı su kaynakları ve doğal güzelliği olan gezi ve mesire yerleri ile deniz kıyısındaki plajları ile zengin bir turistik şehir özelliğini taşımaktadır. Turizm potansiyeli açısından Marmara bölgesinde İstanbul' dan sonra en önemli merkezlerden olan Bursa, tarihi eserlerinin zenginliği ile gözleri kamaştırmaktadır.

Bursa ilinin ilçeleri; Nilüfer, Yıldırım, Osmangazi, Büyükorhan, Gemlik, Gürsu, Harmançık, İnegöl, İznik, Karacabey, Keles, Kestel, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Orhaneli, Orhangazi ve Yenişehir' dir.

Bursa' da Cumalıkızık, Gölyazı ve Misiköy ekoturizm ve agro turizm açısından potansiyeli yüksek ve ülkemizde kırsal alanda turizmin gelişimine katkıda bulunabilecek yörelerdir.

Osmanlı sivil mimarisinin en görkemli köy yerleşimini günümüze ulaştıran Cumalıkızık, son yıllarda tüm dünyada tanınmaya başlamıştır. Cumalıkızık yaklaşık 150 yıl önce vakıf köyü olarak kurulmuş ve bu özelliğini yerleşim dokusu, konut mimarisi ve yaşam biçimine yansıtmıştır (Anonim 2011a). Cumalıkızık köyünde yer alan tarihi doku korunarak köylülerin ürettikleri ürünler doğrudan tüketiciye ulaştırılmaktadır. Bazı köy evlerinin restorasyonu ile oluşturulan pansiyonlar ile klasik tatil anlayışının dışında doğal köy ortamında sakin ve huzur dolu bir tatil seçeneği sunulmaktadır. Cumalıkızık köyünün Uludağ'ın eteğinde doğal güzelliği olan, tarihi doku bozulmamış ve ulaşımı kolay olan bir bölgede bulunması bu uygulamanın başarısını olumlu etkilemiştir.

Uluabat (Apolyont) gölü, Avrupa ve Ortadoğu'nun en önemli ulak alanlarından biri olup, 430 bin su kuşu ile Türkiye' de en fazla su kuşuna sahip göl alanıdır. Göl, Çevre Bakanlığı tarafından 1998 yılında Ramsar alanı ilan edilmiş ve 2000 yılında da uluslararası yaşayan göller ağına katılmıştır. Doğal güzelliğiyle Ulubat gölü ve göl kıyısında yer alan, tarihi eki dönemlere kadar uzanan ve muhteşem göl manzarasına sahip olan Gölyazı köyü de ekoturizm açısından oldukça önemli bir potansiyele sahiptir (Ak 2004).

Misi (Gümüštepe) Bursa ilinin geleneksel özelliklerini kaybetmeden ve tarihsel doku bozulmadan günümüze kadar korunmuş ender yerleşim alanlarından biridir. Bizans dönemi köylerinden olan ve Bursa-Orhaneli yolu üzerinde bulunan Misiköy, kent merkezine çok yakın olması, yemyeşil doğası, yöreye özgü şarabı, üzüm bağları, tarihi kalıntıları ve Osmanlı mimarisini andıran ahşap evleri ile ekoturizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir (Küçükaslan ve Ak 2008).

Bursa coğrafi olarak “dağlık” ve “ovalık” olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Bursa Dağ Yöresi denilince ilk akla 4 Dağ İlçesi olan Orhaneli, Keles, Büyükorhan ve Harmancık gelmektedir. “Dağlık Bursa”nın sınırlarını bu ilçeler belirler. Dağ yöresi, Marmara Bölgesi'nin Ege'ye açılan kapısıdır. Uludağ, Yörenin kuzey kısmını ayırırken aynı zamanda doğuya doğru uzayarak, bölgenin doğusunda da doğal bir sınır oluşturmuştur. Bursa'ya göre Uludağ'ın ardında kalmasından dolayı da Dağ Yöresi diye adlandırılmıştır (Dinçel 2003).

Tarihteki en önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Adranos yani bugünkü adıyla Orhaneli Dağ Yöresi'nin merkezi konumundadır. Adranos kenti, Roma İmparatoru Hadrianus tarafından av mahalli olarak kurulmuştur. Osmanlılar tarafından fethedilinceye kadar bir tekfurluk(Bizans döneminde valinin yönetimi altındaki yer) olarak idare edilirken 1324-1325 yılında Orhan Gazi tarafından fethedilmesiyle yöre tamamen Türk hakimiyetine girmiştir. Yöre toprakları Doğu Roma İmparatorluğu döneminde imparatorların avlanma sahası olmuş ve yörenin birçok yerine ılıca ve hamamlar yapılmıştır.

Dağ Yöresi'nin Osmanlı dönemindeki konumu da oldukça önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde Dağ Yöresi ile en fazla ilgilenen padişah I.Murad olmuştur. Yöre, diğer Osmanlı padişahlarının da ilgisini çekmiştir. Osmanlı saray mutfağı olan “matbah-ı amire”nin tavuk, hindi ve yumurta ihtiyacı ile devletin kereste ve saman ihtiyacı da Dağ Yöresi köylerinden sağlanmıştır.

Dünyada ilk krom bulunan yer Harmancık'tır. 1848 yılında burada Lawrence Smith adında bir Amerikalı jeolog tarafından bulunmuştur. Özellikle Osmanlı'nın son yıllarından Cumhuriyet dönemine kadar devlet, yöredeki bu madeni Avrupa'ya ihraç

etmiş ve önemli bir gelir sağlamıştır. Aynı şekilde Karagöz'ün Orhaneli' de Karakeçili Aşiretinden Karaoğuz adında bir köylü olduğunu kayıt altına alınmıştır.

Dağ Yöresinde Adranos' un (yani Orhaneli'nin) 1325 yılında Orhan Gazi tarafından fethinden çok daha öncelerden beri Yörük ve Türkmenler bu alanda yaşaya gelmiştir.

Genel olarak Kasım ayı başında yayladan kışlağa göç başlar. Göç güzergahı Domaniç ile Keles arasında bulunan yaylalardan başlar Domaniç'in Sarıot köyünden, Hereke Boğazından veya Karamanlar-Kızılcukur güzergahından Kocasu geçilerek Gencer Yaylasına, buradan da Eşen Deresinden Harmancık İlçe sınırlarına girilir. Harmancık'ın Küplü Sertlecik dağları aşılarak Kozluca üzerinden Kocapınar yakınlarından Aliova' ya, Gökçedağ' a veya Dursunbey kışlaklarına varılır.

Yaylaya dönüş ise Hıdırellez ile birlikte Mayıs ayında başlar; Alutça-Dutluca-Meyran Dağı-Eşen Deresi-Gencer Yaylası hattı izlenerek Kocasu' ya gelinir. İlk konaklama burada yapıldıktan sonra Düvenli hattı izlenerek Sarıkayalar'a gelinir. İkinci konaklama da burada yapılarak sırasıyla Elmacık, Eğridere ve diğer yaylalara çıkılır.

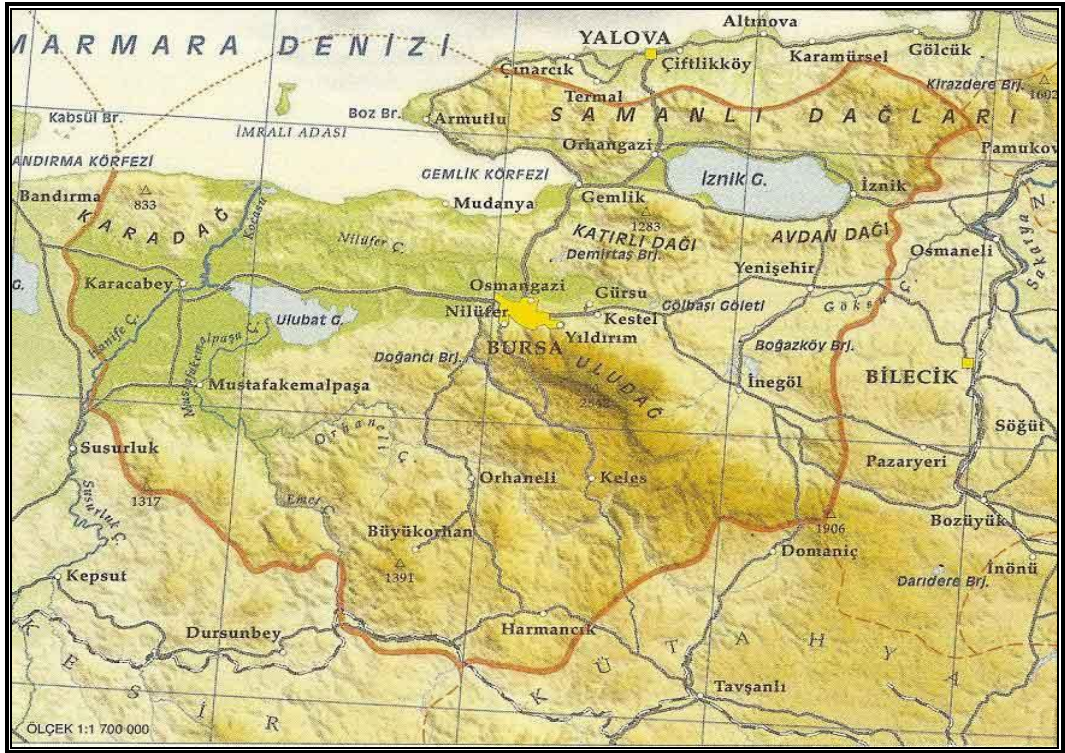
6.1.1. Coğrafi Konum

Dağ Yöresi, Bursa ilinin güneyinde bulunan ilçelerden oluşmaktadır. 2371 km² ' lik yüzölçümüne sahip olan yöre Bursa ilinin yaklaşık %22' lik bir kısmını kapsamaktadır.

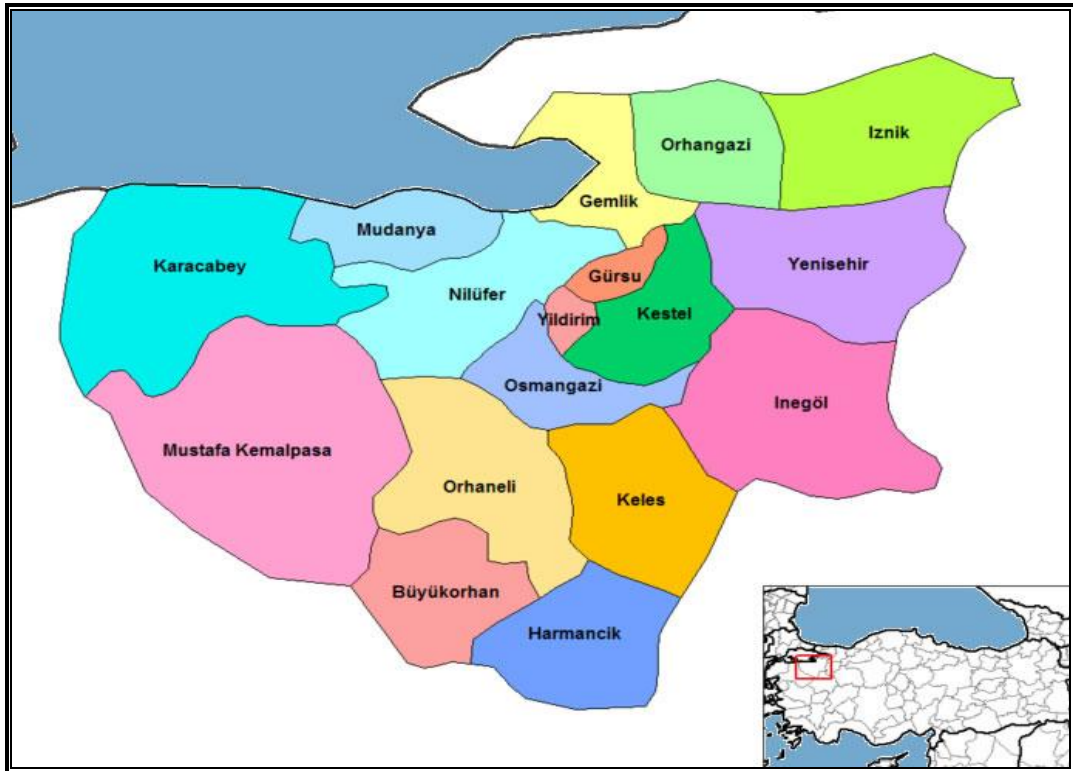
Çizelge 6.1. Dağ Yöresi İlçelerinin Fiziki Durumları

İlçenin Adı	Yüzölçümü (km ²)	İl Yüzölçümüne Oranı (%)	Rakım (m)
BURSA	10.819		
Büyükorhan	522	4,8	850
Harmancık	365	3,4	650
Keles	640	5,9	1000
Orhaneli	844	7,8	487
Dağ Yöresi	2371	21,9	

Kaynak: Anonim 2010.

Şekil 6.1. Bursa İli coğrafi haritası

Şekil 6.2. Bursa İli ilçeler haritası

Dağ Yöresi ilçelerinin Bursa iline olan uzaklıkları tabloda verilmiştir (Çizelge 6.2).

Çizelge 6.2. Dağ Yöresi İlçelerinin Bursa'ya Olan Uzaklıkları

İlçeler	Mesafe
Büyükorhan	87 km.
Harmancık	96 km.
Keles	64 km.
Orhaneli	58 km.

Kaynak: Anonim 2011m

Büyükorhan ilçesi; doğusunda Harmancık, batısında Mustafakemalpaşa, kuzeyinde Orhaneli, güneyinde ise Balıkesir iline bağlı Dursunbey ilçeleri ile çevrili olup, yüzölçümü 522 km² ' dir. Denizden yüksekliği 850 metre olan ilçenin Bursa' ya uzaklığı 87 km' dir.

Şekil 6.3. Büyükorhan ilçe haritası

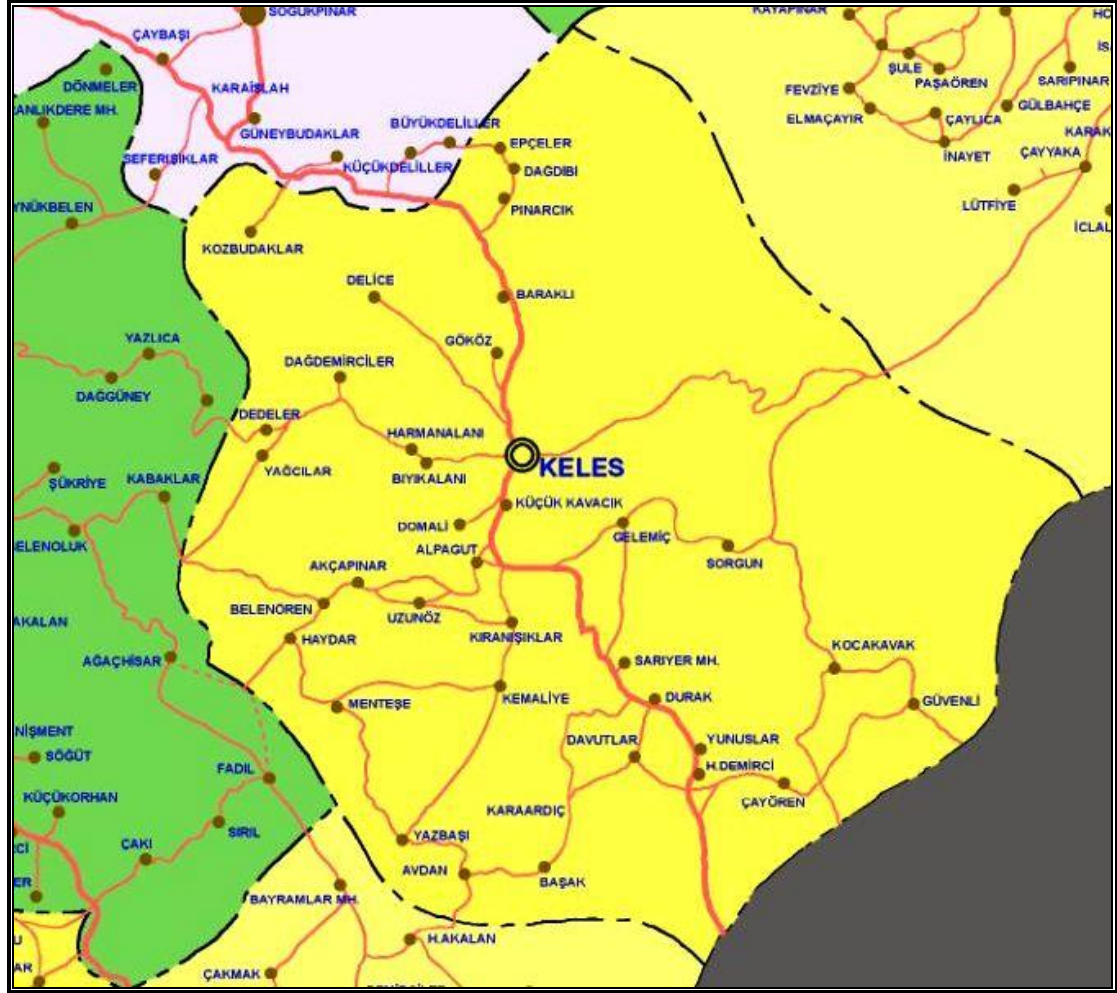
Harmancık ilçesinin doğusunda Domaniç ve Tavşanlı, batısında Gökçedağ istasyonu ve Dursunbey ilçesi, kuzeyinde Keles ve Orhanlı, güneyinde Simav ilçeleri ile çevrili, Kütahya - Bursa- Balıkesir illerinin kesiştiği noktada yer almaktadır. Bursa ya uzaklığı 96 km, yüzölçümü ise 365 km² ve rakımı ise 650 metredir. Uludağ'ın güney etekleri diyebileceğimiz bir alanda yer alan dağlık ve engebeli bir araziye sahip olan Harmancık, Asar Dağı ve Küplü dağı arasındaki havzadadır. Üç tarafında küçük dereler yer alır: Batısında Şadırvan deresi, güneydoğusunda Eskici deresi, güneyinde Çardı deresi.

Şekil 6.4. Harmancık ilçe haritası

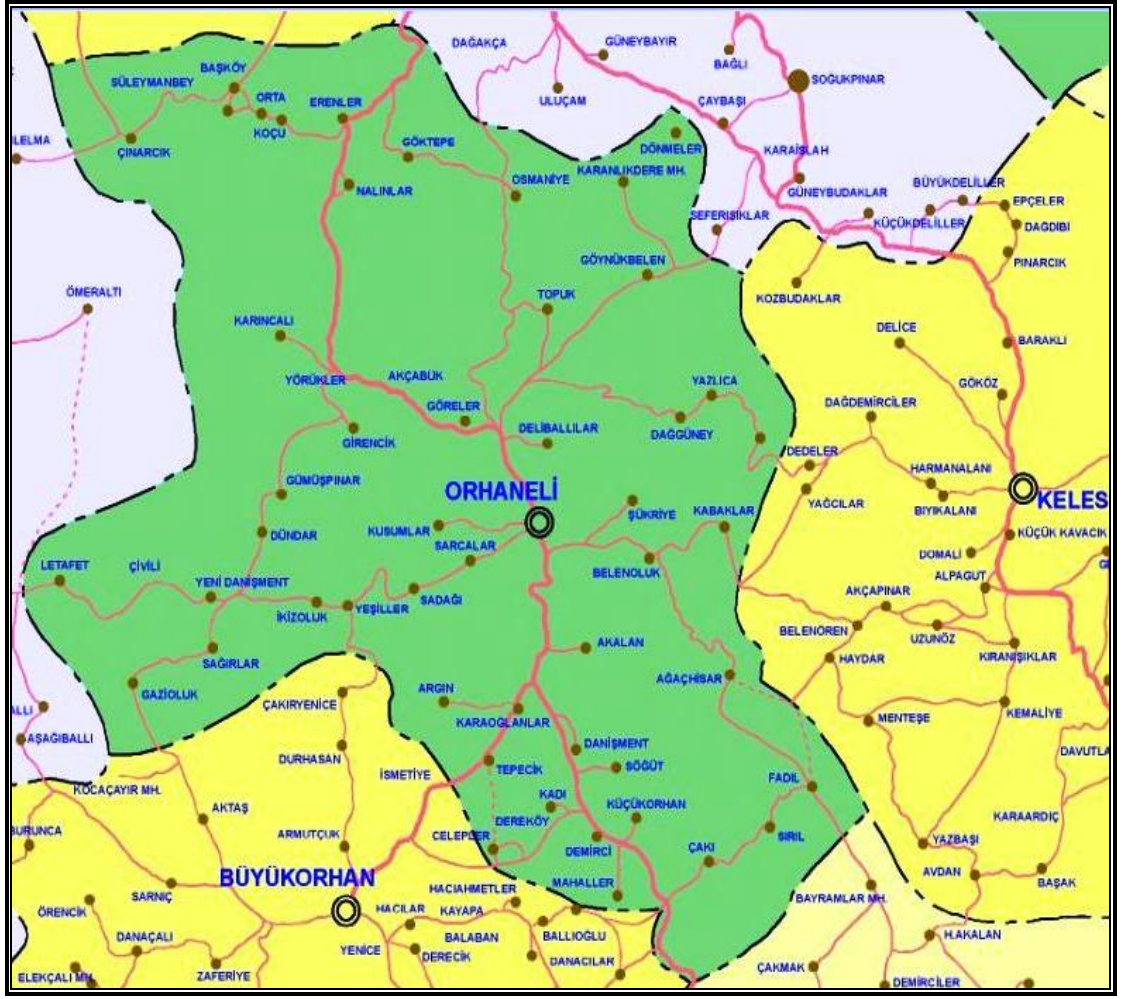
Keles ilçesi topraklarını; doğuda İnegöl, güneydoğuda Domaniç ve Tavşanlı, güneyde Harmancık, batıda Orhanlı, kuzeyde Osmangazi ilçeleri çevirir. Bursa ya uzaklığı 61 km, yüzölçümü ise 640 km² ve rakımı ise 1000 metredir. Topraklarının % 57 'sini (364 km²) ormanların teşkil ettiği Keles, Bursa'nın orman bakımından en zengin ilçesidir. İlçe topraklarında birbirinden ayrı iki dağ sırası bulunmakta; bunlar güneydoğu-

kuzeybatı doğrultusunda uzanmaktadır. Bu iki dağ sırası arasında yaylalar ve tepelik sahalar vardır. Genel olarak ilçenin deniz seviyesinden yüksekliği 1.050 m olup en alçak yer Yazıbaşı Köyü'nün Kocasu kıyıları (500 m), en yüksek yer Tepel Tepesi (2.052 m) zirvesidir.

Şekil 6.5. Keles ilçe haritası

Orhaneli ilçe merkezi; kuzeyinde Nilüfer ve Osmangazi, güneyinde Büyükorhan, Harmancık, batısında M. Kemalpaşa, doğusunda Keles ilçeleriyle sınırlıdır. Bursa'ya 58 km uzaklıktadır. İlçenin denizden yüksekliği 487 metre olup, yüz ölçümü 844 km² ' dir.

Şekil 6.6. Orhaneli ilçe haritası

Çizelge 6.3. Dağ Yöresi ilçelerinin nüfus, yüzölçümü ve nüfus yoğunlukları

İlçenin Adı	Nüfus	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus Yoğunluğu (kişi/ km ²)
Büyükorhan	12 256	522	24
Harmancık	7 532	365	21
Keles	14 327	640	22
Orhaneli	23 099	844	27

Kaynak: Anonim 2012

Bursa ilinin çayır ve mera alanlarının önemli bir potansiyeli Dağ Yöresi ilçeleri sınırları içinde bulunmaktadır (Çizelge 6.4). Bütün meralar genelde otlatma amaçlı kullanılmakla birlikte hayvancılıkta da önemli bir yeri vardır. Fakat gerekli ıslah ve yönetim işlemleri yapılmadığından bu meraların vejetasyon yapısı zamanla bozulmakta, yabancı otlar, çalı formundaki bitkiler ve yabancı ağaççıklar çoğalmaya başlamaktadır. Bu sebeple meradan faydalanabilirlik azalmaktadır. Bu alanlar alternatif turizm türü olan kırsal turizm için potansiyel olarak düşünülebilir.

Çizelge 6.4. Bursa İlinde tespit, tahdit ve tahsisi yapılan mera alanları

İLÇE ADI	TESPİT		TAHDİT		TAHSİS	
	Köy Mahalle Sayısı	Alan (Ha)	Köy Mahalle Sayısı	Alan (Ha)	Köy Mahalle Sayısı	Alan (Ha)
Keles	37	250,2	4	36,3	2	7,3
Orhaneli	56	203,4	-	-	-	-
Büyükorhan	42	266,5	-	-	-	-
Harmancık	28	154,5	-	-	-	-

Kaynak: Anonim 2010

6.1.2. Tarihsel Gelişim

Günümüzde **Orhaneli** olarak adlandırılan ilçe; İ.Ö. 450’li yıllara kadar inen bir piskoposluk merkezi idi. Adı Hadriani, Adraneia veya Adranos olarak anılmaktaydı. Anlamı ise Adranos yurdu anlamına gelmektedir. Orhaneli’nde Roma imparatoru Hadrianus’un (117–138) adına yapılan bir tapınak nedeniyle bu adı almıştır. Bu adı taşıyan birçok kent olduğu için, Uludağ üzerindeki Hadriana anlamına gelen, “Hadriani ad Olimpos” olarak anılmıştır. Kasabanın kuzeybatısında kalan Çaltepe civarında Roma dönemine ait yapıların kalıntıları bulunmuş ve çok sayıda eser çıkarılmıştır (Dinçel 2003).

Orhaneli çok eski bir ilçe merkezidir. XV. yüzyıldan bu yana ilçe/kaza merkezi konumunu sürdürmüştür. Yine 1,5 km. batıda yer alan Kiliseler mevkiinde de bir yerleşim yeri kalıntıları vardır. Orhaneli’ ye 1325 yılında, Bursa’nın alınmasının ancak

bu kentin alınmasıyla mümkün olacağı fikriyle sefer yapılmış ve Orhan Bey'in kumandanlarından Durdu Bey tarafından Osmanlıların eline geçmiştir. Nitekim bu kentin alınmasıyla Bursa teslim olmak zorunda kalmıştır. Fetihden sonra Orhaneli kalesi yıkılmış kasaba Durdu Bey'in yeri anlamında Beyce denilmiştir. Ancak Halk arasında Hadriana adı Adriani, Atranoz veya daha çok da Adırnaz olarak anılmıştır. Adırnaz adı günümüze kadar kullanılmıştır. Halen halk arasında sıkça kullanılır. (Anonim 2011h).

Kuruluşundan 1870 yılına kadar kaza/ilçe konumunu koruyan Orhaneli bu tarihte Nahiye/Bucak olarak görülmektedir. Daha sonra yeniden ilçe merkezi olmuştur. XIX. yüzyılda ilçeye bağlı Gökçedağ, Harmancık, Cebel/Dağ bucakları vardı. Orhaneli'nde 1884 yılında ilk kez Belediye örgütü kurulmuştur.

1913 yılında Adranos adı, Orhaneli olmuştur. Ancak ilçe merkezinin adı 1934 yılına kadar Adranos olarak kalmıştır. 8 Temmuz 1921 tarihinde Yunan ordusu tarafından işgal edilen kasaba, kısmen tahrip olmuştur. 9 Eylül 1922 tarihinde Yunan işgalinden kurtulmuş olan Orhaneli'nde 1929 yılında üç mahalle kurulunca adlarına Gazipaşa, Fevzipaşa, İsmetpaşa adı verilmiştir. Ayrıca 1980 li yıllardan sonra Esentepe, Üçyüzevler ve Karabekirpaşa mahalleleri kurulmuştur. Toplam 6 mahallesi vardır. 1944 yılında 98'i merkeze, 41'i Harmancık bucağına, 21'i Keles bucağına bağlı olmak üzere toplam 160 köyü vardı. Daha sonra ilçeye bağlı Harmancık, Keles ve Büyükorhan ilçe merkezi olunca günümüzde 2'si belde 55 köyü kalmıştır (Anonim 2011h).

Karagöz ve Hacivat'ın hayatları üzerine Evliya Çelebi ve bazı kayıtlar çeşitli yorumlarda bulunmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre Karagöz Selçuklu Türklerinden Bali Çelebi adında bir demirci, Anabritanica Ansiklopedisinin 578. sayfasında ise Selahattin Eyyubi'nin Subaylarından Bahaddin Karakuş veya Orhaneli ilçesinin Karakeçili aşiretinden Karaoğuz adında bir köylü olduğu kayıt altına alınmıştır

Harmancık' in kuruluşu Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna tekabül eder. 1324-1325 yıllarında Adronosun (Orhaneli) fethinden sonra oluşmuştur.

Adronos Kenti Harmancık sınırlarını içine alan bir kentti. Hadrianus bugünkü Orhaneli'yi av mahalli olarak kullanmaktaydı. Buralara hamamlar inşa ettirdi. Bu hamamların kalıntlarına bugün Harmancık sınırları içinde bulunan Ilıcaksu kaplıcalarının üst

tarafında rastlamak mümkün. Harmancık Merkezi'ne (Çardı) ilk Sipahiler sonra Habiboğulları daha sonra da Kara Veyisler Yörük cemaatleri yerleşmişlerdir (Dinçel 2010).

Osmanlı Devleti kuruluş zamanında Harmancık küçük bir köy olarak Adranos' a yani Orhaneli' ye bağlıydı. Fakat Osmanlı döneminde zaman zaman kaza yapılmıştır. Daha sonraki dönemlerde Harmancık nahiye ve bucak olarak yönetilmiştir. 1987 yılında Harmancık ilçe statüsünü kazanmıştır (Anonim 2011i).

Harmancığın merkezine halk arasında "Çardı" denir. Bu ismin, Harmancık' ı çevreleyen dört dere veya dört tepeden ileri geldiği söylenmektedir.

Büyükorhan; Anadolu çok eski yıllardan bu yana yoğun yerleşmenin hakim olduğu yerler içerisindedir. M.Ö. 2000 yıllarında Trakya'dan gelen “Bitini” ler Bursa çevresine yerleşmişler ve adını “Bitinya” koymuşlardır. Daha sonraları Büyük İskender İmparatorluğunun hakimiyetine girmiş bir ara Roma, Bizans vilayeti olarak kalmıştır. 1299 yılında ise Osmanlılar tarafından fethedilmiştir.

Büyükorhan' dan Orhan Beyin av sahası olarak bahsedilmektedir. Orhaneli'nin açılması ile Büyükorhan çevresinin de yerleşime açıldığı düşünülmektedir.

Yörenin fethinden sonra Ortaçlar, Eskiköy, Hallar mevkiilerinde bir kaç yörük obası kurulmuştur. Eskiköy ve Hallar mevkiilerinde kalan Karakeçili Obaları tarafından bu yöreye Orhan Bey'e ithafen “Orhan-ı Kebir” adı verilmiştir. Bugünkü halkın ataları olarak bu gruplar bilinmektedir.

1944 yılında Orhaneli' ye bağlı bir nahiye özelliği kazanmış, 1967'de Belde olmuştur. Büyükorhan 1987 yılında ilçe statüsünü kazanmıştır (Anonim 2011j).

Keles ve civarı milattan önceki devirlerden itibaren çeşitli devletlerin hakimiyeti altına girmiştir. Yöre; Etilerin, Friglerin, Lidyalıların, Bitinyalıların, Romalıların ve Bizanslıların hükmünden sonra ilk kez 1075 yılında Anadolu Selçukluları döneminde Türklerin eline geçmiş olan Keles ancak 1097 yılındaki I. Haçlı Seferi sonunda Bizanslılarca geri alınmış ve bundan sonra da Osmanlılara kadar Bizans sınırları içinde kalmıştır (Anonim 2011k).

Keles ve civarında; eski uygarlıklara (özellikle Roma, Bizans) ait süs eşyası, sikke-para, mühür, erzak küpü vs. gibi küçük eşya ile kilise, tapınak, hamam gibi bina kalıntısı oldukça fazladır.

Eldeki bulgulara göre en eski yerleşim yerleri; Belenören, Akçapınar ve Uzunöz köyleri arasındaki bölge, Küçükkavacık Mahallesi civarı ve Baraklı Köyü civarındadır. Yapılan araştırmalar neticesinde bu bölgenin Roma Devri olarak adlandırılan dönemde (M.Ö. 395-M.Ö.65) Kral Yolu denilen işlek ve önemli bir ticaret yolu üzerinde bulunduğu tesbit edilmiş, ayrıca Kocasu'ya hakim bir tepe üzerinde oldukça büyük bir tapınağın varlığı ortaya çıkarılmıştır.

Keles uzunca bir süre Cebel (Dağ) ya da Cebel-i Cedîd (Yeni dağ) nahiyesi olarak anılmıştır. 1868-1882 arasında bir süre Bursa merkez kazaya bağlı nahiye yapıp daha sonra yeniden Adranos/Orhaneli kazasına bağlanan Keles, 1953'de ilçe olmuştur (Anonim 2011k).

6.1.3.Sosyo-ekonomik Yapı

Bölgede nüfusun önemli bir kısmı köylerde oturmaktadır. Çünkü köyler bağ, bahçe ve tarlaların hemen yakınında olduğundan köylüler için ulaşım kolaylığı sağlamaktadır. Hatta bazı köylerde tarlalarının bulunduğu mevkilere de bağ evleri yaparak kış bitince oralara gidip güz dönemine kadar mahsullerinin başında kalanlar olmaktadır.

Çizelge 6.5. İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı, 2010

	NÜFUS			YILLIK NÜFUS ARTIŞ HIZI		
	Toplam	İl/ilçe merkezleri	Belde ve köyler	Toplam	İl/ilçe merkezleri	Belde ve köyler
Bursa	2 605 495	2 308 574	296 921	21,3	26,5	-18,3
Gemlik	100 927	92 765	8 162	16,9	21,0	-28,7
Gürsu	57 942	55 131	2 811	49,3	52,1	-3,9
Kestel	48 198	38 028	10 170	10,2	19,8	-25,0
Mudanya	71 671	52 325	19 346	38,6	49,4	10,2
Nilüfer	298 911	285 269	13 642	54,7	57,3	1,6
Osmangazi	778 526	764 944	13 582	16,6	16,9	0,7
Yıldırım	617 699	617 108	591	23,9	23,9	-6,7
Büyükorhan	12 743	3 158	9 585	-38,6	-39,4	-38,3
Harmancık	7 894	4 080	3 814	-12,6	1,0	-26,9
İnegöl	221 116	167 419	53 697	26,3	35,7	-2,5
İznik	44 314	22 610	21 704	-9,9	1,6	-21,8
Karacabey	79 229	53 080	26 149	5,1	22,3	-28,9
Keles	14 641	3 606	11 035	-40,2	-20,6	-46,6
M.Kemalpaşa	101 412	55 408	46 004	-3,8	0,6	-9,1
Orhaneli	23 530	7 761	15 769	-19,4	-22,0	-18,2
Orhangazi	75 228	55 688	19 540	1,3	24,9	-62,9
Yenişehir	51 514	30 194	21 320	1,8	30,9	-38,0

Kaynak: Anonim 2011o.

Çizelge 6.5.' te Bursa ili ve ilçelerinin 2010 yılına ait nüfusları ve yıllık nüfus artış hızları verilmiştir. Dağ yöresi ilçelerinin nüfus artış hızlarına bakıldığında tüm ilçelerde negatif (-) yönlü bir artış olduğu görülmektedir. Bu veriler, son yıllarda yöredeki göçün bir göstergesidir. Genel olarak belde ve köylerin nüfusundaki azalış ilçe merkezlerine göre nispeten daha fazladır. Çizelgede dikkat çeken diğer bir nokta ise, diğer ilçe merkezlerinin nüfus artış hızında negatif değerler görülürken Harmancık ilçe

merkezindeki nüfus artış hızının pozitif bir değer olmasıdır. Bu durumun, Harmancık Meslek Yüksekokulu' nun ilçe merkezinde yarattığı canlılıktan kaynaklandığı bariz bir gerçektir.

Dağ Yöresi genellikle engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Yörenin tamamında küçük büyüklü birçok tepe mevcut olup tepeler arasında yer alan kısmi düzlükler, bölgenin tarım arazilerini oluşturmaktadır. Harmancık ilçesinin doğusunda yer alan Okçular ve Ballısaray köyleri ile güneyindeki Kepekdere, Balatdanışment, Bekdemirler, Karaca, Kısmanlar, Akpınar, İshaklar köyleri, diğer yerleşim birimlerine nazaran düz arazileri olan köylerdir. Bu arazilerde şekerpancarı dâhil her türlü tahıl, meyve ve sebze yetiştirilebilmektedir. Büyükorhan ilçesinin Balıkesir'in Dursunbey ilçesine bakan yamaçlarında kurulu köyler hariç, bölgenin tamamı, özellikle meyve tarımına müsait toprak ve iklime sahiptir. Orhaneli ilçesinde ise, Kusumlar, Serçeler, Sadağı, Çörel, Argın, Akalan köyleri ile Adırnaz köyleri, kısmen düz arazileri olan köylerdir ve bu arazilerde çeşitli bahçe bitkileri ve tahıl yetiştirilmektedir (Dikmen 2007).

Yörede yetiştirilen ürünler listesine, çörek otu, ayva, ceviz, badem, pancar, çilek ve mevsim şartları uygun gittiğinde çam mantarı da eklenebilir. Çünkü bunlar günümüzde satışa sunulan ürünlerin başta gelenleridir. Fakat hiçbirisinin üretimi yeterli kabul edilmemektedir. Çünkü bilinçli bir tarım algısı henüz yeterince gelişmemiştir (Dikmen 2007).

Çoğu köyde kendi tüketecekleri kuru üzüm ve pekmezlerini elde etmeye yetecek üzüm bağı kalmıştır. Ancak bilinçli tarım yapıldığında yörenin her türlü ürünü yetiştirmeye elverişli coğrafi ve fiziki şartlara sahip olduğu görülmektedir.

Kayıtlarda, 2000'li yıllarda Türkiye'de üretilen ortalama 65 bin ton çileğin 26 bin tonunun Bursa'da, bunun da 15–20 bin tonunun dağ yöresinde üretildiği belirtilmektedir (Dinçel 2003). Yöre halkı çilek üretiminden yeteri kadar maddi gelir elde edemediği kendilerine kazanç sağlayacak yeni arayışlara yönelerek diğer meyve üretimlerine başlamıştır. Bazı köyler basta kiraz olmak üzere üzüm, elma ve badem üretiminde doğrudan ihracata yönelecek kadar mesafe kat etmiştir.

Dolayısıyla bu köyler, yörede hem merkezi bir konuma yükselmişler hem de bu alandaki öncülükleriyle yöreye örnek olmaktadır. Mesela; Büyükorhan'ın Yenice ve Zaferiye, Harmancık'ın Harmanakalan, Keles'in Belenören, Alpogut, Baraklı, Gelemiş, Issızören, Durak, Kemaliye, Pınarcık ve Sorgun köyleri ile Orhaneli'nin Fadıl, Yeşiller köyleri ve Göynükbelen beldesi ekonomilerini meyvecilikten sağladıkları gelirle tamamıyla düzeltilmiş görünmektedir. Bu yerleşim yerlerinde göçün durmasında büyük oranda etki edeceği gözlenmektedir (Dikmen 2007).

Kaymakamlıklar, ziraat odaları, il, ilçe tarım müdürlükleri meyve yetiştiriciliğiyle alakalı gerekli yardım ve desteği sağlamakta ve bu alanda öncülük etmektedir. Hangi toprak çeşidinde ne tür meyve yetişecekse ona göre bölge halkına kiraz, vişne, ceviz, badem ve ipek böceği kozası için dut fidanlarının dağıtımları yapılmaktadır. 2003 yılından başlayarak devam eden yıllarda Keles Issızören, Dağdibi, Pınarcık, Epçeler ve Baraklıya kiraz, Dağdemirciler, Bıyıklan, Harmanalan köylerine ceviz, Büyükorhan Örencik ve Burunca köylerine dut fidanı ve koza için böcek larvası, Ericcek köyüne vişne, badem, ceviz ve erik fidanı dağıtımı yapılmıştır. Ayrıca TEMA vakfı Ericcek köyünü pilot bölge olarak seçerek 5700 adet çeşitli meyvelere ait fidanlar dikmiştir (Dikmen 2007).

İlçeler ve köylerinin Uludağ'ın sırtlarında kurulmuş olması, orman alanları bakımından bölgeyi önemli bir konuma yükseltmektedir. Bölgenin genelinde çam türlerinden sarı, ak ve karaçam ile meşe, karaağaç, gürgen, kızılıçık, söğüt, kavak, ardıç ve çınar ağaçlarına bolca rastlamak mümkündür.

Dağ Yöresi yeraltı kaynakları bakımından oldukça zengindir. Büyükorhan, Harmancık ve Orhaneli'nin bazı bölgelerinde çıkarılan çeşitli madenler, ilçe ve köylerin ekonomisine kısmi katkılar sağlamaktadır. Harmancık maden sahasında 157, Orhaneli maden sahasında 124 olmak üzere 281 krom madeni yatağından bahsedilmektedir. Ancak bugüne kadar bunlardan sadece 86'sı işletilebilmiştir (Dinçel 2003).

Keles ilçesi, 1 belediye ve 36 köyden oluşur. Nüfusu yaklaşık 14.641' dir. İlçe halkının büyük bölümü geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır.

Çizelge 6.6. Keles İlçesi ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu - 2011

YERLEŞİM BİRİMİ	NÜFUSU		
	KADIN	ERKEK	TOPLAM
İlçe Merkezi	1 735	1 835	3 570
Belde/Köyler	5 567	5 190	10 757
TOPLAM	7 302	7 025	14 327

Kaynak: Anonim 2012.

Genel itibariyle karasal ve sert bir iklim hakim olduğundan ancak bu iklim şartlarına uygun ürünler yetiştirilebilmekte, arazinin dağlık ve engebeli olması tarımda verimi azaltmaktadır. Yetiştirilen ürünlerin başında tahıl ürünleri ve baklagiller gelir. Ayrıca meyvecilik ve sebzeçilik de yapılmaktadır. Tarım ürünleri içerisinde en önemli gelir kaynağını çilek, kiraz, vişne, tütün, nohut, anason gibi ürünler oluşturmaktadır. Verimli tarım ancak Nilüfer Çayı vadisi ve Kocasu ırmağı vadisinde yapılmaktadır. Toplam tarım arazisinin ancak 1/6'sı sulanabilir arazi niteliğinde olan Keles'te sulama amaçlı bir takım göletler yapılarak sulanabilir arazinin çoğaltılmasına çalışılmaktadır. Sulu arazisi olanlar için son yıllarda çilek ve kiraz yetiştiriciliği önem kazanmıştır.

Yörede küçük ve büyükbaş hayvancılık da yapılmakta olup en fazla kıl keçisi ve koyun yetiştirilir. Son yıllarda süt sığırcılığına önem verilmiş, ithal ineklerle verim ve kalite arttırılmıştır. Arazisinin % 57' si ormanlarla kaplı olan Keles' te haliyle orman işçiliği ve orman ürünleri istihali önemli bir geçim kaynağıdır. İlçenin yıllık orman üretimi 20.000-25.000 m³ civarında gerçekleşmektedir (Anonim 2011k).

İlçede Keles Linyitleri Başmühendisliği'ne ait linyit kömürü ocağı bulunmaktadır. Yörenin en zengin maden yatağı Harmanalanı Köyü yakınlarındaki linyit ocağıdır. Davutlar Köyü civarında da oldukça büyük linyit rezervi bulunmaktadır. Ayrıca Alpagut Köyü' nde kalsit, Gelemiş Köyü'nde molibden, Kozbudaklar Köyü'nde krom ve mermer yatakları tespit edilmiştir. MTA tarafından yapılan araştırmalarda yörede; doğal gaz, magnezyum, bakır, demir, boraks ve wolfram madenlerine de rastlanmıştır. Ancak; bu madenler ekonomik olmadıkları gerekçesiyle işletilmemektedir.

İlçede sanayi kuruluşu yoktur. Son yıllarda süt işleme tesisleri merkez ve köylerde kurulmaya başlanmıştır.

İlçede mevcut Tekel binaları Büyükşehir Belediyesine 55 yıllığına tahsis edilmiş olup, 3000 ton kapasiteli bir süt işleme tesisi kısa sürede faaliyete geçecektir.

İlçe; Bursa, İnegöl ve Tavşanlı gibi Türkiye'nin gelişmiş endüstri bölgelerine çok yakın bir konumda olmasına rağmen ekonomik bakımdan olması gereken seviyeye ulaşamamıştır. Bu konuda toprak ve iklim yapısının elverişsiz olması, kamu yatırımlarından yeterli düzeyde istifade edememesi ve özel sektörü yatırıma teşvik edecek altyapının bulunmaması çok önemli bir etkidir. İlçe, genel itibariyle ekonomik bakımdan gelişmemiş olduğu için sosyo-kültürel açıdan da geri kalmıştır.

Sanayii gelişmediği için ilçe Bursa ve civar illere göç vermektedir. Halk tarım ve hayvancılık gelirlerinin yanında Bursa ve diğer illere mevsimlik işçilik için çalışmaya gitmektedirler.

El sanatları dalında küçük çapta faaliyet gösterilen havlu, halı ve kilim dokumacılığı, demircilik, tüfekçilik, bakırcılık ve kalaycılık diğer geçim kolları arasında sayılabilir.

Haydar ve Belenören (Hereke, Heracles) köyü yakınlarında doğal sıcak su kaynakları bulunur ancak turizme yönelik tesisler yapılmamıştır. Harmancık, trekking, kamp ve avcılık için uygun bir bölgedir.

Harmancık ilçesi; 1 belediye, 9 mahalle ve 22 köyden oluşmaktadır. Nüfus 7.894' tür.

Çizelge 6.7. Harmancık İlçesi ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu - 2011

YERLEŞİM BİRİMİ	NÜFUSU		
	KADIN	ERKEK	TOPLAM
İlçe Merkezi	2 030	1 913	3 943
Belde/Köyler	1 860	1 729	3 589
TOPLAM	3 890	3 642	7 532

Kaynak: Anonim 2012.

İlçenin ekonomisi madencilik, tarım ve hayvancılığa dayalıdır.

1994'teki madencilik krizine kadar en önemli gelir kaynağı madencilik olmuştur. İlçe, krom madeni yönünden oldukça zengindir. Dünyada krom ilk defa 1848'de Amerika'lı Lawrence Smith tarafından Harmancık' ta Dağardı-Koca Maden'de bulunmuştur. Bunun yanı sıra manyezit ve mermer yatakları da bulunmaktadır. 1950'lerden bu yana faaliyet gösteren Hayri Ögelman Madencilik adlı özel kuruluş ile krom işletmecisi Etibank'ın 1994'te faaliyetlerine son vermesi ve Gedikören köyü civarındaki mermer ocaklarının kapanması ile ilçede işsizlik artmıştır. Bölge halkından pek çok kişi yakın çevredeki Tunçbilek, Orhaneli kömür işletmeleri ve termik santrallerinde çalışmaktadır (Anonim 2011).

Harmancık ilçe merkezi Meyran ve Kozluca Köyü'nde krom; İshaklar Köyü'nde bakır; Gedikören Köyü'nde mermer çıkarılmaktadır.

İlçede tarım arazisinin yetersiz olması nedeniyle tarım ile geçimini sağlayan aile sayısı azdır. Genellikle aile ihtiyacını karşılamak üzere, ticari amaçla satışı yapılamayacak miktarlarda sebze ve meyve yetiştirilmektedir Başlıca yetiştirilen ürünler; arpa, buğday, nohut, mısır, ayçiçeği, çilek, şekerpancarı ve anasondur.

Harmancık' a bağlı 20 km uzaklıktaki Gökçedağ Tren İstasyonu ile Bursa'nın tren istasyonu bulunan tek ilçe olma özelliği bulunmakta ve Harmancık-Balıkesir-İzmir, Harmancık-Eskişehir-Ankara illerine ulaşım kolaylıkla sağlanmaktadır. Yapımına devam edilen Balıkesir - Kütahya devlet yolunun tamamlanması ilçeye büyük canlılık ve potansiyel kazandıracaktır.

Büyükorhan ilçesi, 1 belde ve 37 köyden oluşur. Nüfusu yaklaşık 12.743' dür. İlçenin en önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.

Çizelge 6.8. Büyükorhan İlçesi ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu - 2011

YERLEŞİM BİRİMİ	NÜFUSU		
	KADIN	ERKEK	TOPLAM
İlçe Merkezi	1 514	1 453	2 967
Belde/Köyler	4 757	4 532	9 289
TOPLAM	6 271	5 985	12 256

Kaynak: Anonim 2012.

Komşu il ve ilçelere ulaşım bağlantısı gelişmemiştir. Ekonomik gelişmede ulaşımın etkisinin büyük olması nedeniyle ilçede sanayi ve ticaret hayatı gelişmemiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak halk, mevsimlik işçilik ile geçimini sağlamaya çalışmaktadır.

İlçede büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılır. Sığır varlığının bir bölümü düşük verimli ırklardan oluşmuştur. İlçeye yakın ve sulama yapılan yerlerde daha verimli hayvancılığa geçilmiştir. Koyun varlığı ise yerli ırklardan oluşmaktadır.

İlçenin yarısı ormanlık alandır. Tarıma elverişli arazinin su tutma kapasitesi az, yeraltı suyu kısıtlı olduğu için tarım ürünleri bakımından çeşitlilik azdır. En önemli ürün buğdaydır. Yükseltinin arttığı kesimlerde arpa yetiştirilir. İlçede sulama yapılabilen yerlerde çilek yetiştiriciliği gelişmektedir.

Yeraltı kaynakları açısından Karalar köyü çevresindeki mermer yatakları en önemlisidir. İlçenin Kınık beldesinde krom yatakları mevcuttur ve işletmesi sürdürülmektedir.

Ormanları açısından ele alındığında orman işletme şefliğine bağlı 41 Orman köyü bulunmaktadır. Ağaç türleri Kızılcım, Karaçam, meşedir. Orman arazisinde sıklık bakımı yapılmakta olup bu çalışmalardan elde edilen ürünlerden köy halkı da yararlanmaktadır. Üretim esnasında elde edilen ürünlere bakıldığında tomruk, maden direği, tel direği, sanayii odunu, kağıtlık odun ve yakacak odunu başta gelir.

İlçe bağlısı olarak merkez hariç olmak üzere ilçe merkezine bağlı; 1 belde, 40 köy ve 44 mahalleden oluşmaktadır. 44 mahallenin 3 tanesi Büyükorhan ilçesine bağlıdır.

Orhaneli ilçesi, 2 belde ve 53 köyden oluşmaktadır. Nüfusu yaklaşık 23.530' dur. İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılık ile madencilığe dayanmaktadır.

Çizelge 6.9. Orhaneli İlçesi ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu - 2011

YERLEŞİM BİRİMİ	NÜFUSU		
	KADIN	ERKEK	TOPLAM
İlçe Merkezi	3 873	3 871	7 744
Belde/Köyler	7 915	7 440	15 355
TOPLAM	11 788	11 311	23 099

Kaynak: Anonim 2012.

İlçe yüzey şekli dağlık ve dalgalı bir yapıya sahiptir. Toprak yapısı zayıftır. Kocasu vadisinde aliviyol birikimi vardır. Bu alanlar sulamaya uygun taban arazilerdir. Özellikle Deliballılar, Çörelere, Akçabük, Yürücekler ve Merkeze ait bu araziler bu alanda olup, yöreye göre oldukça verimlidir. İlçede çilek ve vişne yetiştirilmektedir.

İlçede; krom, linyit, manyezit, asbest, dolomit, mermer, talk, kalsit, feldspat, siyenit, kireç taşı, olivin, demir içeren maden yatakları bulunmaktadır. Madenler bakımından zengin olan ilçenin ekonomisinin büyük bir kısmı madencilik ve buna dayalı işletme tesislerine dayanmaktadır.

Orhaneli merkez çevresinde nikel, manganez, asbest, kireçtaşı; Akçabük, Girencik, Göynükbelen, Yakuplar krom; Ağaçhisar kalsit; Topuk, Göynükbelen, Osmaniye, talk madeni; Erenler ve Başköy mermer yataklarının olduğu ve işletildiği alanlardır.

Madencilik alanında Bursa Linyit İşletmesi, Kömür İşletmeleri, Şe-tat Madencilik (Krom işletmesi), mermer ve granit ocakları faaliyet göstermektedir.

Bursa Linyit-Kömür İşletmelerince üretilen linyit kömürü, Orhaneli Termik Santrali'nde enerjiye dönüştürülmekte, Şe-tat madencilikçe ilçeden çıkarılan krom ve olivin ilgili şirketin ilçedeki tesislerinde işlenerek satışa sunulmaktadır.

İlçedeki madencilik ve buna dayalı işletmeler, 2300 civarında kişiye istihdam sağlamaktadır.

Koyunun da yetiştirildiği ilçede hayvancılık büyük gelir sağlamaktadır.

Orhaneli'nin Bursa'ya en yakın köyleri olan Erenler, Nalınlar, Koçu, Ortaköy, Süleymanbey ve Başköy köylerinde kadın nüfusun önemli bir bölümü seralarda çiçekçilikle uğraşmaktadır. Bu köylerde yapılan çiçek üretimi süs ve hediyelik amaçlı olmayıp daha çok ilaç ve kimyevi alanlarda kullanılmak maksadıyla "Mor Menekşe" tohumu yetiştiriciliği yapılmakta ve ürün doğrudan ihraç edilmektedir. Yurtdışı bağlantılı firmalar adına, iklim ve coğrafi şartlar uygun olduğu için bu köylerde büyük seralarda çiçekler yetiştirilmekte, çiçekler açtığında döllenenleri sağlanarak sadece polenli kısımları toplatılmaktadır (Dikmen 2007).

6.2. Bursa İli Dağ Yöresi' nde Turizm Faaliyetini Etkileyen Coğrafi Faktörler

Turizmin değerlendirilmesi için en çok kullanılan kriterler; çekicilikler, mevcut olanak ve hizmetler, erişilebilirlik, arazi mülkiyeti, iklim ve fiziksel koşullardır. Kaynak bileşenleri ise ulaşım, çekim noktaları, hizmetler ve pazarlamadır (Dowling 1993).

Dağ Yöresi çekicilik kriteri kapsamında değerlendirilebilecek oldukça fazla doğa güzelliklerine ve tarihi varlıklara sahiptir. Turizme uygunluk bakımından değerlendirildiğinde, erişilebilirlik ve konaklamayı sağlayabilecek tesislerin olmayışı yörenin en zayıf yönleridir.

İlçelerin Bursa ile bağlantısı, son yıllarda genişletilmiş, eskisine nazaran biraz daha kısaltılmış ve yapım çalışmaları devam eden asfalt karayoluyla sağlanmaktadır. Dağ Yöresi, Bursa merkez ile diğer ilçelerinin aksine verimli ovaları ve düz arazileri olmayan, tamamen dağlık ve kırsal bir bölgedir.

Dağ Yöresi genellikle engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Yörenin tamamında küçük küçük büyüklü birçok tepe mevcut olup tepeler arasında yer alan kısmi düzlükler, bölgenin tarım arazilerini oluşturmaktadır.

İlçeler ve köylerinin Uludağ' ın sırtlarında kurulmuş olması, orman alanları bakımından bölgeyi önemli bir konuma yükseltmektedir. Ayrıca bu özelliği; arazi yapısı uygun olan ve Uludağ' a yakın alanlarda kış turizmi yapılmasını elverişli kılmaktadır.

Arazinin engebeli olması tarıma elverişliliği azaltmasına rağmen toprak yapısı ve iklimi yörede meyve tarımının yapılmasına müsaittir. Dağ yöresi arazisi bu özellikleriyle kırsal turizm ve agro-turizm çeşitlerine uygun niteliktedir.

Engelibeli arazi yapısı turizm bakımından olumsuz nitelikte gibi görüle de bölgedeki küçük küçük büyüklü tepeler, sarp kayalar ve kanyonlar Bursa ili içinde görülmeye değer doğa güzellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bursa Dağ Yöresi yaylalar bakımından oldukça zengin bir bölgedir. Bir çok yayla yörenin geleneksel şenliklerine mekan olmasıyla tanınmakla birlikte, yöre insanı özellikle yaz aylarında hayvan otlatmak ve meyve tarımı için önemli yerler olarak

görülmektedir. Bu yaylara; yayla turizmi başta olmak üzere, doğa yürüyüşleri, çadırli kamp turizmi ve fototurizm gibi birçok turizm çeşidine potansiyel olmaktadır.

6.3. Bursa İli Dağ Yöresi' ndeki Ekolojik Turizm İçin Potansiyel Kaynaklar

Uludağ' ın güneyinde bulunan Büyükorhan, Harmancık, Keles ve Orhaneli ilçeleri “Dağ Yöresi” olarak bilinmektedir. Bu yörede yaşayan; gelenek ve göreneklerini günümüze kadar bozmadan sürdüren Yörük Türkmenlere “dağlı” denilmektedir.

Dağ Yöresi yolu Nilüfer Orhaneli kavşağından sağa dönülerek başlamaktadır. Karşımıza Nilüfer Çayının kenarına kurulmuş “Misi Köyü”, bugünkü adıyla “Gümüştepe” Osmangazi İlçesine bağlı olmasına rağmen Dağ Yöresine girişte muhteşem doğa güzellikleriyle bizi karşılamaktadır. Köyün evleri Osmanlı mimarisi olarak bilinen cumbalı ahşap kerpiç evlerden oluşmaktadır. Ev yapımı şaraplarıyla ünlü köyde, zengin kahvaltı sofrasıyla lezzetli bir sabah keyfi yapmak mümkündür. Köyde, Karagöz ustası ve karagöz oyununda perdede oynatılan figür ve kuklaların yapımcısı olan Şinasi Çelikel tarafından oluşturulmuş bir müze bulunmaktadır.

Misi Köyünü takiben Doğancı Köyü çıkılmaktadır. Köydeki tepe, manzarasıyla akşamüzeri şehrin kalabalığından uzaklaşmak isteyenlerin uğrak yeridir. Adını köyden alan Doğancı Barajı Bursa' nın can suyu olmasının yanında doğa güzelliğiyle de anılmaktadır.

Doğancı-1 Barajı, Bursa ilinin Osmangazi ilçesinde, Nilüfer Çayı üzerinde, şehre içme suyu temin etmek amacıyla 1975-1983 yılları arasında inşa edilmiş bir barajdır. Toprak ve kaya gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 2.520.000 m³, akarsu yatağından yüksekliği 85,00 m, maksimum su kotunda göl hacmi 43,30 hm³, normal su kotunda göl alanı 1,55 km²'dir. Yılda 125 hm³ içme suyu sağlamaktadır (Anonim 2011).

Bir diğer adı Doğancı-2 Barajı olan Nilüfer Barajı, Bursa Nilüfer Çayı üzerinde 1994 yılında temeli atılmıştır. Faaliyete ise 2007 yılının Ağustos ayında geçmiştir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından suyu ve korunak yönünden dünyanın en üst sıralarında yer almaktadır.

Toprak ve kaya gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 3.706.000 m³, akarsu yatağından yüksekliği 74,00 m., normal su kotunda göl hacmi 40 hm³, normal su kotunda göl alanı 1 km²'dir. Baraj yıllık 60 hm³'lük içme suyu sağlamaktadır (Anonim 2011).

Bursa-Balıkesir tarafında Keles yolu üzerinde yer alan bu barajlar, Bursa'nın su ihtiyacının karşılandığı suni göldür. Sazan, kefal, kızılkanat gibi tatlı su balıklarının bulunduğu baraj gölünün çevresinde piknik alanları ve kır lokantaları bulunmaktadır.

Her mevsim renk cümbüşünün yaşandığı bol oksijenli dağ yolunda devam edilirse tüm heybetiyle "Kapıkaya" yla karşılaşılır. Dağ yoluna yukarıdan bakan bir göz gibi olan mağarası oldukça ilgi çekmektedir.

Son yıllarda tüm Türkiye' de olduğu gibi yol üzerinde kesilmiş tepeler ve mermer ocaklarına rağmen, doğa güzellikleriyle açılan "İncebel"e ulaşılır.

Orhaneli İlçesine bağlı "Ortaköy"de bulunan 750 yıllık tarihi çınarın çevresi piknik alanı olarak kullanılmaktadır. Buradan bir de doğal kaynak suyu çıkmaktadır.

Karıncalı Beldesi sınırları içinde bulunan "Karıncalı Termik Santrali" uzun bacasıyla, mevsimine göre sisli havalarda bile bir fener gibi yol göstermektedir.

"Çörelere Köyü" eski maden ocaklarının bulunduğu köyün üst kısmında kekik kokularının duyulduğu mesire yeri bulunmaktadır.

Göynükbelen Beldesindeki Gölcük Yaylasında geleneksel "Göynükbelen Kültür Şenlikleri" düzenlenmektedir.

Topuk Köyü, cilt hastalıklarına iyi geldiği düşünülen şifalı su kaynakları ile bilinmektedir.

Karalar Köyünde tahta yemek kaşıklarının yapıldığı atölyeler bulunmaktadır.

Dağgüney Köyü eski adıyla Cebelgüney Köyü Orhaneli-Keles yolu üzerindeki ilk köydür. Mimarisine günümüze kadar taşınmayı başaran köyde, geçmişte yetiştirilmiş üzümlerin işlendiği şarap fabrikası kalıntılarına rastlanmaktadır. Ayrıca köyün 1 km

uzağında "Yaren Dede" adında türbesi de olan bir yatır bulunmaktadır. Her yıl Mayıs ayı içerisinde bu alanda Dede Şenlikleri yapılmaktadır.

Firuz Köyün' nden Karesi Köyü' ne giderken yolu bölen derede oldukça lezzetli alabalık üretilmektedir.

Yörede ilk dokuma atölyelerin kurulduğu Karesi Köyünde eski atölyelerin yanından geçilmektedir.

Orhaneli merkezine ulaşıldığında ilk Karagöz heykeliyle karşılaşılmaktadır.

Sadağı kanyonuna ve Roma döneminde bir imparatorun karısı için yaptırdığı Kaya Hamamına ulaşmak için; ilçe merkezine 6 km uzaklıkta olan Sadağı Köyüne doğru yola çıkılmalıdır. Köyü geçtikten sonra Sadağı Kanyonuna ulaşabilmek için 1 km kadar, maceralı ama oldukça keyifli bir patikayı yürüyerek geçmek gerekmektedir. Kanyona ulaştıktan sonra yine bir patikayı geçerek Kaya Hamamına ulaşılmaktadır. Buradaki havuzda yüzüldüğü gibi "küçük alabalık" olarak adlandırılan balıklardan da tutmak mümkündür.

Çivili köy; girişinde bulunan "Sarı Su" ve "Kuduz Taşı" ile bilinmektedir. Sarı Su ile karşılıklı olan Kuduz Taşının, kuduz hastalığını iyileştirdiği eskiden beri ileri sürülmektedir. Sarı su ise Parpı deresi ile köy yolunun kesişme noktasında, kuduz taşının karşısında bulunan sarı renkli bir yer altı suyudur. Suyun farklı rengi kükürtlü olmasından kaynaklanmaktadır. Uzun yıllardan beri ciltteki yaraları iyileştirdiği bilinmektedir. Ayrıca bazı mide rahatsızlıklarına da iyi geldiği öne sürülmektedir.

İlçeye 10 km mesafede bulunan Şükriye Köyü' nde bulunan çamur cilt ve romatizmal rahatsızlıklara iyi gelmektedir. Bu çamur, kükürt kokulu olmasının yanında sıcak olmasıyla da dikkat çekmektedir.

Ağaçhisar Köyü dağlık arazi yapısına sahip olan köy Kocasu çayının yol aldığı derin vadinin yamaçlarında kurulmuştur. Köyde bulunan hafif kükürt kokulu kaynak suları banyo olarak ağrılı hastalıklara, çamur uygulamalarında da romatizma, kireçlenme, uyuz ve deri hastalıklarına iyi gelmektedir.

Büyükorhan ilçesinin girişinde “Büyükorhan Barajı” gelenleri karşılar. Cuma Deresi üzerinde, sulama amacıyla 1986-1992 yılları arasında inşa edilmiş bir barajdır.

Büyükorhan Baraj Gölünün bitişinde 600 yıldır devam eden tarihi “Cuma Pazarı” bulunmaktadır. Ahşap mekanlarda yenen kavurması, lezzetiyle ün salmıştır.

Görecik Yaylası alt yapı hizmetlerinin tamamlandığı, dağ turizmine elverişli kamp ve mesire yeridir. Her yıl geleneksel olarak Yörük ve Türkmen Şenlikleri bu yaylada yapılmaktadır. Ayrıca motosiklet tutkunlarının vazgeçilmez yeri olarak “Bursa Enduro” adıyla gerçekleştirilen motosiklet ve bahar şenliklerine de mekan olmaktadır.

Bayındır Köyü; sınırları içinde bulunan Bayındır mağarası ile bilinmektedir. Hazine avcılarının uğrak yeri olmasına rağmen defineciler şu ana kadar kayda değer bir şey bulamamıştır.

Şifalı Sorgun Suyu, ilçede Kuşlar Köyü sınırları içinde bulunmaktadır.

Karaağz köyündeki su kaynağının böbrek rahatsızlıklarına iyi geldiği öne sürülmektedir. Zaferiye köyünde bulunan Kaya Deresi Hamamı hala hizmet vermekte olup romatizmal hastalıklara iyi geldiği öne sürülmektedir.

Durhasan köyünde; sepet, köfün ve su yataklarının yapıldığı ev atölyeleri bulunmaktadır.

Çakıryenice ve Dügüncüler Köyünden geçerek “Bazalika” larıyla tanınan Derecik Köyüne ulaşılır. Bazalika karşısındaki tepede kilise kalıntıları bulunmaktadır.

Harmancık yolunda dünyada ilk krom çıkarılan yer olma özelliğiyle “Krom Madeni Tesisleri” görülmektedir.

Çakmak Köyünde, harman sürmek için kullanılan düvenin altına çakılan taşlar yapılmaktadır.

İlçe merkezinde, Osmanlı İmparatorluğu döneminde beylik sarayı olarak kullanılan “Hacı Veyisoğulları Konağı”nda, bir kısmının yanmasına rağmen ahşap iç mekan süslemeleri ve ağaç oymalarının en güzel örneklerini görmek mümkündür.

Ilıcaksu Köyünde Roma döneminde İmparator Hadrianus tarafından inşa edilmiş hamamların kalıntılara rastlanmaktadır. İlçe merkezine 10 km uzaklıkta, köyün yakınlarında Roma-Bizans dönemlerinden kalma bir Ilıca Kaplıcaları bulunur. Bu ılıcanın olduğu alanda da Roma-Bizans döneminden kalma üç adet hamam kalıntısı da bulunmaktadır. Ilıcanın suyu romatizma, egzama, kireçlenme, yara ve çıban, kadın hastalıkları ve göz hastalıklarına iyi gelmektedir.

Köyün üst taraflarında Acısu denilen çeşmenin suyu böbrek taşlarını dökmekte ve idrar yollarını temizlemektedir.

Keles Mayıs-Haziran aylarında ziyaret edilecek olursa çilek tarlalarının yanından geçilerek Küçük Deliller Köyüne ulaşılır. Köyde yaşayanlar biri tarafından, köyün kültürü hakkında bilgi veren bir müze oluşturulmuştur.

Epçeler Köyü halkı; kepçe, yayık ve fiçı yapımını geçmişten bugüne sürdürmektedir.

Dağdibi eski adıyla İlyaslar Köyünde eski zamanlardan bu güne kilim dokuma yapılmaktadır. Hatta bu köyde halıcılık üzerine kurs verilmektedir. Köyde geleneksel Hayır Günü her yıl gerçekleştirilmekte ve büyük ilgi görmektedir. “Çullama” adında yöreye özgü bir yemekleri de bulunmaktadır.

Pınarcık (Karaköy) Köyü boş zamanlarında balık tutma keyfini çıkarmak isteyenlerin sık tercih edebilecekleri bir alandır. Pınarcık Yaylasının manzarası da görülmeye değerdir. Kayak turizmi açısından Pınarcık Köyü oldukça uygun bir bölgedir.

Baraklı köyünde elde edilen katkısız “Karakovan balı” oldukça lezzetlidir.

Delice köyü sınırlarındaki Semat tepesi Keles’ ten daha yüksek rakımdır. Uludağ ve bütün dağ yöresini net olarak buradan görmek mümkündür. Yörenin en farklı bitki örtüsü burada görülmektedir. Burada otlayan hayvanların etlerinin tadı oldukça farklı ve lezzetlidir.

Bölgenin tarihi ve turistik mesire yeri olana Kocayayla farklı doğasıyla bilinmektedir. Keles’in geleneksel şenliği “Kocayayla Şöleni” bu piknik alanında yapılmaktadır.

Kocayayla' dan İnegöl' e doğru gidilirken karşımıza çıkan Kendir Yaylası doğasıyla gelenleri büyülemektedir.

Keles'te Yakup Çelebi Hamamı olarak tanınan ve günümüzde de hamam olarak kullanılan yapıyı 1972 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü restore ettirmiştir.

Dedeler Köyünde bulunan cami iç mekan yazıları ile dikkat çekmektedir.

Kocakovacık Köyü; ahşap evleri, tavan işlemleri, misafir odaları ve inanç turizmine katkı sağlayacak kilise kalıntıları ile dikkat çekmektedir. Kayalidere kanyonunu boyunca Kocakovacık köyüne gider iken solda ilginç şekli ile Deve Boynu Kayası yer almaktadır. Bu ilginç kaya doğanın tabii şekillendirmesi ile bu hale gelmiştir. Kış döneminde kayanın baş kısmından kaynayan akan sular bu kayaya daha ilginç bir görünüm kazandırmaktadır.

Sorgun Köyü – Kocakovacık Köyündeki kültür evleri yöreye çok sayıda turist gelmesini sağlar. Bu köylerde el tezgahları ve dokuma tezgahları hala işlevlerini yitirmemiştir. Tongurdaklı kaşık, süs bebekleri, çul, çuval, gıdıklık, üç etek, kapatma, acem şalı, güdük, gazeke, fistan, oyalı yazma, fes, ıraçgın gibi otantik giyim eşyaları bu köylerde yapılmaktadır.

Gelemiş Köyü farklı mimarisiyle dikkat çekmektedir.

Belenören köyünde bulunan kültür evi yörenin tarihini ve kültürünü yansıtmaktadır. Köy sınırları içindeki “Manastır Tepesi” nde dönemin en büyük manastırı bulunmaktayken, günümüzde kalıntılarında kalan temel taşlarının bir kısmı ev temellerinde kullanılmış, bir kısmı da toprak altında kaybolmuştur. Köyde yetişen kirazlar oldukça lezzetlidir. Köydeki Asa Suyu, böbrek rahatsızlığı çekenlerin uğrak yeri haline gelmektedir.

Belenören – Akçapınar Köyleri; Roma-Bizans Dönemine ait tapınak ve kahinlik merkeziyle yerleşim yerlerinin bulunduğu yerlerdir. Buradaki eserlerin M.S. 123, 150, 368 yıllarındaki depremler nedeniyle yıkıldığı tahmin edilmektedir.

Belenören Köyü - Harmanalan Köyü arazilerinin kesiştiği bölgede bulunan “Çatak Şehri” kalıntıları Keles Deresi içinde hala bulunmaktadır.

Haydar Köyü hamamları ile köy altındaki “Ören Şehri” kalıntıları bu bölgeyi önemli kılmaktadır.

Kemaliye (Kızılkilise) Köyü tarihi köy camii ile bilinmektedir.

Menteşe Köyünde Gelin taşı denilen mevkide, Bizans döneminden kalma eski bir yerleşim alanı bulunmaktadır. Mentese Köyü’ nün Kocaçaya’ a bakan yamaçlarında çok eski devirlere kadar inen ve eski yerleşim alanı olarak kullanılmış mağaralar, son derece korunaklı bir alana kurulmuştur. Ahşap palangalarla yapılmış bölümleriyle, ilginç bir yaşam alanıdır. Mağaralardaki kalıntılar defineciler tarafından tahrip olsa da, özellikle tapınak alanındaki fresklerin bir bölümü halen varlığını korumuştur.

Bursa ili için belirlenmiş önemli doğa yürüyüş parkurları arasında “Keles- Kocayayla-Kendir Yayla-Alaçam Yayla Parkuru“, “Keles-Gölet-Kocayayla” parkurları da bulunmaktadır.

6.3.1. Doğal Kaynak Değerleri

İl Özel İdaresi tarafından inşa edilen sulama suyu biriktirme yapıları olan göletler, göl manzaraları ve etrafında trekking yapılabilecek patikaları ile alternatif turizm türlerine potansiyel olabilecek alanlardandır.

Çizelge 6.10. İl Özel İdaresi’ nin inşa ettiği göletler

ADI	İLÇESİ	KULLANIM AMACI
Alpagut Küçük Ölçekli Göleti	Keles	Sulama
Merkez Göleti	Keles	Sulama
Yağcılar Hayvan İçme Suyu Göleti	Keles	Hayvan İçme Suyu
Gököz Hayvan İçme Suyu Göleti	Keles	Hayvan İçme Suyu
Baraklı Göleti	Keles	Sulama
Dedeler Küçük Ölçekli Göleti	Keles	Sulama
Karaca Göleti	Harmancık	Sulama

Kaynak: Anonim 2010.

Büyükorhan ilçe sınırları içinde bulunan Büyükorhan Barajı, Bursa'da, Cuma Deresi üzerinde, sulama amacıyla 1986-1992 yılları arasında inşa edilmiş bir barajdır.

Toprak gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 130.000 m³, akarsu yatağından yüksekliği 36 m, normal su kotunda göl hacmi 5 hm³, normal su kotunda göl alanı 1 km²'dir. Baraj 670 hektarlık bir alana sulama hizmeti vermektedir (Anonim 2011).

'Görecik Yaylası', ilçeye 6 kilometre uzaklıktadır. Altyapı hizmetlerinin tamamlandığı yayla, kamp ve mesire alanı olarak kullanılmaktadır. Haziran ayında, Geleneksel Yörük ve Türkmen Şenlikleri bu alanda yapılmaktadır. Bunu yanında her yıl mayıs ayında Bursa Enduro Motosiklet Festivali Bahar Şenlikleri de Görecik Yaylasında gerçekleşmektedir.

İlçe merkezine 7 km uzaklıkta 'Zaferiye Köyü'nde bulunan kaynak suyu çok güzel bir sudur.

İlçe merkezine 20 km uzaklıkta 'Düğüncüler Köyü' sınırını Aliova Çayı kesmektedir. Bu çay üzerinde ılıcak sular ve su değirmeni vardır. Köyün sıcak su kaynakları yerli halk tarafından cilt hastalıklarında tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Rafting ve tracking sporları yapılır.

Veletler Köyü, Büyükorhan ilçesine 28 km uzaklıktadır. Köye 5 km uzaklıktaki Aliova çayı azda olsa sulama imkânı verir. Ayrıca çayın zengin balık rezervinden köylüler faydalanmaktadır.

'Kaya Deresi', ilçe yakınındaki bir kamp alanıdır. İlçeye 3 km yakınlıkta bulunan Derecik Köyünde tarihi 2000 yıllık olduğu bilinen, türüne ender rastlanan kilise bulunmaktadır.

Uludağ'ın güney etekleri diyebileceğimiz bir alanda yer alan **Harmancık**, Asar Dağı ve Küplü dağı arasındaki havza yer almaktadır. Dolayısıyla dağlık ve engebeli bir araziye sahiptir. Üç tarafında küçük dereler yer alır: Batısında Şadırvan deresi, güneydoğusunda Eskici deresi, güneyinde Çardı deresi. Dereler, etrafındaki tarla ve bahçeleri sulamada kullanıldığı gibi Çardı deresi' nde balık tutmak da mümkündür.

İlçenin batısında tarihi Bizans dönemine dayanan Ilıcaksu Köyü kaplıcaları bulunmaktadır. Kaynak, özellikle ağrılı hastalara iyi gelmekte ve çevre il ve ilçelerden yaz aylarında gelip konaklayan olmaktadır.

Ilıca Kaplıcaları Harmancık İlçe merkezine 10 km uzaklıkta bulunmaktadır. Romatizma, egzama, kireçlenme, yara ve çıban, kadın hastalıkları ve göz hastalıklarına iyi gelmektedir. Yamaç paraşütüne de müsait olan ılıca kaplıcaları, yeşilin her tonunu barındıran oksijen deposu olma özelliğini elinde bulundurmaktadır.

Harmancık Belediyesi'nin Ilıca kaplıcaları ile ilgili projeleri büyük önem taşımaktadır. Harmancık Belediyesi, bölgede yüksek jeoloji mühendislerince teknik ölçüm ve araştırmalar yaptırmış, yapılan araştırmalar sonucunda, jeotermal su kuyusu açılması gerektiği, maliyeti ve incelemeler bir dosya halinde sunulmuştur. Ilıca Kaplıcalarının 'Turizm Merkezi' kapsamına alınması ile ilgili çalışmalar Harmancık Belediyesi tarafından devam ettirilmektedir.

Kocapınar Köyü sınırları içinde Kaynaşlı mevkiinde Acısu denilen bir kaynak çeşmesi vardır. Bu çeşmenin suyu kükürlü olup mide ülserine iyi gelmektedir. Bunun yanında çeşmenin suyu böbrek taşlarını dökmekte ve idrar yollarını temizlemektedir.

İlçenin dinlenme ve mesire yerleri; Karacaköy Göleti, Cevce Pınarı, Ilıcaksu Hamamları ve ilçe merkezindeki Akkuş Dede çevresidir. Ayrıca Gedikören Köyü yakınlarındaki çevreye hakim TV vericilerinin olduğu Asar Tepe de görülmeye değerdir.

İlçeye bağlı B.Danişment Köyü' nde tarihi çam ağaçları bulunmaktadır.

Gürlek şelalesi Nalbant Köyü sınırları içindedir.

Keles ilçesi; iç Ege'nin kuzeyinde Uludağ'ın güney kısmında yer alır. Arazi dalgalı yer yer derin vadilerle kaplıdır. Verimli tarım ancak bu vadi tabanlarında yapılır.

Bölgede irili ufaklı pek çok akarsu bulunmakla beraber bunların en büyüğü ve en önemlisi Kocasu' dur. Kocasu; Kütahya Gediz yakınlarındaki Murat Dağı' nın kuzey yamaçlarından Örencik' ten doğar. Tarihte ünlü Rhyndakos Çayı budur. Mysia, Bthynia ve Phrygia' yı birbirinden ayıran sınırı oluşturmuştur. Uzunluğu 276 km. olan Kocasu'nun yatağı ile havzasındaki vadi tabanlarında görülen alüvyial topraklar tarıma

oldukça elverişlidir. Yörenin ikinci büyük akarsuyu olan Nilüfer Çayı birkaç küçük derenin birleşmesiyle oluşur. Bu çayın üzerine Bursa'nın içme suyu ihtiyacını karşılamak üzere Doğancı ve Nilüfer Barajları inşa edilmiştir. Arazinin %55'i ormanlarla kaplıdır ki bunun yarısından fazlası iyi vasıflı ormandır.

Keles ilçe merkezi yakınlarında yer alan Kocayayla;, adından da anlaşılacağı üzere oldukça büyük bir yayladır. Keles'in 4 km. güneydoğusunda bulunan Kocayayla, Bursa'nın en ünlü piknik ve mesire yerleri arasındadır. Etrafı karaçam ağaçlarıyla örtülü olup ayrıca yayla içinde yer yer çam, meşe, gürgen, alıç, kavak ve erik ağaçları da vardır. Yaklaşık 400.000 m². lik açık çayır ve mer'a alanına sahip olan Kocayayla, Türkiye'nin de en büyük yaylalarından biridir. Deniz seviyesinden yüksekliği 1.200 m. olan yayla; bol oksijenli temiz havası ile kalp, verem, akciğer, astım, anemi ve benzeri hastalıklar için tavsiye edilen nitelikler taşımaktadır (Anonim 2011k).

Kocayayla'da Keles Belediyesi ve Orman İşletmesi tarafından muhtelif spor alanları, masa-bank, ocak, restaurant, kır kahvesi, büfe, mescit, oyun parkı ve tuvalet yaptırılmış, şehir şebekesinden ayrı olarak su getirilmiştir. Bu itibarla; gelen misafirlerin tüm ihtiyacını karşılayabilecek altyapıya sahiptir.

Bir yaylalar diyarı olan Keles' in Kocayayla' sında da halen her yıl Haziran ayında "Geleneksel Keles Kocayayla Şöleni" düzenlenmektedir.

Son yıllarda Kocayayla' da çeşitli izci kampları düzenlenmekte, Bursa' dan gelen çim kayağı, güreş ve futbol takımları çalışmaları için burayı tercih etmektedirler. Ulu çam ağaçlarının içinde yer alan bu yayla; çadır turizmi, kampçılık, trekking ve sair doğa sporları için ideal bir mekandır.

Kocası (Atranos) nehrinin Keles ilçesi sınırları içerisinde aktığı kayalık ve çok sert bir vadiye Kayalı Dere Kanyonu denilmektedir. Burası Kocakovacık köyü altlarından başlayarak Gelemiş köyü arazisine kadar uzanır. Burası karşıdan çok sert ve içerisine girilemez bir kanyon şeklinde görünse de içerisine girildiğinde gelen ziyaretçileri büyüler. Bu sert kanyonun her iki yakası heybetli kayalardan oluşmaktadır. Tam ortasından akan Kocası nehri boyunca çok keyif alınarak yürünecek bir yol güzergahı

bulunmaktadır. Nehir boyunca yapılacak bir yürüyüşten sonra sola doğru yaklaşık 30 dakikalık bir tırmanış ile Gavurini mağarasına ulaşılır.

Gavurini mağarası içerisinde sarkıt ve dikitlerin olduğu 3 ana bölüm ve bunları birleştiren bir galeriden oluşmuştur. Mağara içerisinde bulunan iki ana bölümde oluşmuş heybetli sarkıt ve dikitler meraklı ziyaretçileri için keyifli fotoğraf imkanı sunar. Mağara girişinde bulunan ana giriş bölümü Bizans döneminde ön kısmı bir duvar ile kapatılmış ve bir yerleşime dönüştürülmüştür.

Deve Boynu Kayası; Kayalidere kanyonunu boyunca Kocakovacık köyüne gider iken solda ilginç şekli ile yer almaktadır. Bu ilginç kaya doğanın tabii şekillendirmesi ile bu hale gelmiştir. Kış döneminde kayanın baş kısmından kaynayan akan sular bu kayaya daha ilginç bir görünüm kazandırır.

Kocakovacık, Çayören ve Haydar Köyü yakınlarında şifalı sıcak sular mevcuttur. Ancak ortalama 15 lt/sn verimi olan bu sular ekonomik olarak değerlendirilememektedir.

Karaardıç Köyü, burada yetişen Napolyon kirazlarıyla tanınmaktadır. Bölgenin en kaliteli kirazı bu köyde yetişmektedir. Son yıllarda artan üretim nedeniyle Avrupa'ya kaliteli kirazlarını ihraç eder durumdadır.

Sur duvarlarının kuleler ile birlikte bir bölümü korunan ve içinde bir sarnıcı bulunan Karaardıç Kalesi' nin yolun güvenliği ve kontrolünü sağlamak amacıyla inşa edildiği düşünülmektedir. Kalenin güney yamacında oldukça sarp bir noktada yer alan kayaya oyulmuş mağaralar içinde buluna sırlı seramik parçalar, mağaranın Hristiyanlık döneminde kullanıldığını düşündürmektedir. Kale ve mağaraların bulunduğu mevki günümüzde "Kervan Geçidi" olarak anılmaktadır (Şahin 2010).

Orhaneli ilçesi; geniş orman sahası ve eşsiz güzelliğe sahip piknik alanlarıyla Bursa ve civar ilçelerin halkının tercih ettiği bir yapıya sahiptir.

Kurt Dağı, Karagöz Piknik Alanı ve Karakoca mevki Bursa Merkez dahil çevre halkının piknik ihtiyacına cevap verecek nitelikte mesire yerleridir.

İlçe köylerinden Ortaköy' de bulunan tarihi çınarın çevresi piknik alanı olarak kullanılmaktadır. Buradan bir de doğal kaynak suyu çıkmaktadır.

Ağaçhisar Köyü, Orhaneli ilçesine 16 km uzaklıktadır. Kocasu çayının yol aldığı derin vadinin yamaçlarında kurulmuş olan köy dağlık arazi yapısına sahiptir. Köyde bulunan hafif kükürt kokulu kaynak suları banyo olarak ağırlı hastalıklara, çamur uygulamalarında da romatizma, kireçlenme, uyuz ve deri hastalıklarına iyi gelmektedir.

İlçenin Altıntaş Köyü, eskiden beri zenginlik içinde olduğu için köyde altın bulan kişi oldukça fazladır. Böylelikle en uygun isim olarak "Altıntaş" ismi konulmuştur. Altıntaş Köyü'nün 2 km mesafedeki, yaylalık yerleri çam ve meşe ağaçlarıyla güzel bir mesire alanıdır. Ayrıca "Altıntaş Göleti" doğal manzarasına ayrı bir güzellik sunmaktadır.

Çivili Köy, girişinde bulunan "Kuduz Taşı" ve "Sarı Su" ile tanınmaktadır. Sarı suyun karşısında bulunan kuduz taşının yıllardan beri kuduz hastalığı tedavisinde fayda sağladığı kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Kuduz hastası hayvanların bu taşı yaladıktan sonra iyileştikleri görülmüş ve halk arasında bu bilgi paylaşıldıkça yayılmıştır. "Sarı su" ise Kükürtlü olmasının neden olduğu sarı rengi ile anılmaktadır. Uzun yıllardan beri ciltteki yaraları iyileştirdiği bilinmektedir. Ayrıca bazı mide rahatsızlıklarına da iyi geldiği öne sürülmektedir.

Erenler, 2004 yılında yapılan araştırmalar sonucu zengin ve kaliteli mermer rezervine rastlanmış, 2004 yılından itibaren açılan 5 adet mermer ocağından 2007 yılı itibariyle 4 adedi faal olarak çalışmakta ve çıkarılan emperador ve açık bej mermer taşları bloklar halinde büyük bir kısmı ihraç edilmektedir. Diğer üretim ise yurt içinde kullanılmakta bu da köy ve ülke ekonomisine katma değer yaratmaktadır.

Ağaçhisar Köyü'ne 2,5 kilometre mesafede bulunan Ilıca ve Çamurun deri hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir. Hafif kükürt kokulu olan su ve çamurun özellikle uyuz ve deri hastalıklarına iyi gelmesi önemini artırmaktadır.

Şükriye Köyü'nde bulunan çamur, romatizmal hastalıklara faydalıdır. İlçeye 10 Km. mesafede bulunan bu çamur, kükürt kokulu olmasının yanında sıcak olmasıyla da dikkat çekmektedir.

İmparator Hadrianus yörede avlanırken karısı için ilçe merkezine 6 km. uzaklıktaki Sadağı köyü yakınlarındaki bir sıcak su kaynağını değerlendirip bir hamam yaptırdığı bilinmektedir.

Bu kaya hamamından halen sıcak su çıkmaya devam etmektedir. Ancak Hadrianus'un kaya hamamı romatizma, soğuk algınlığı ve kısırlıktan muzdarip hastaların yanı sıra doğa severlerin ilgisini çekmektedir.

Bir Yörük köyü olan Sadağı, Orhaneli ilçe merkezinden 6 km. uzaklıktadır. Hamama gitmek için köy içinden geçtikten sonra 1 km. kadar yürümek gerekmektedir. Kanyon suyunu arıtma tesislerini geçtikten sonra sarp kayalıkları bir bariyer gibi kesen su bendine ulaşılır. Merdivenleri aşip bendin üzerine çıktığında yer yer 60 metreyi bulan kaya blokları ile Sadağı kanyonunu görülmektedir. Buraya ulaşabilmek için belirlenmiş bir parkurun olmaması, suyun durumuna göre ziyaretçilere istedikleri parkuru çizme olanağı sunmaktadır.

Kaya hamamlarına ulaşmak için kanyon girişinde su bendinin 50 metre solundaki patika, Kaya hamamının üzerinden alternatif bir yoldur. 50 metrelik bir yan inişle sıcak suya ulaşmak mümkündür.

Kaya hamamının yaklaşık 300 metre ilerisinde 3-4 metre yükseklikten dökülen bir şelale görülmektedir. Şelalenin önünde bulunan havuz yüzmek için kullanılabildiği gibi "küçük alabalık" olarak adlandırılan balıklardan da tutmak mümkündür. Bu alanda kamp yapmak da mümkündür.

6.3.2. Turizm Amaçlı Tarihi Değerler

Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünleri olup yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari v.b. özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gereken alanlar olarak tanımlanabilen sit alanları I., II., III. derece Arkeolojik Sit ile Kentsel Arkeolojik Sit olarak gruplandırılmaktadır. Dağ Yöresi' nde alternatif turizm türlerine potansiyel olabilecek, farklı önem derecelerinde 8 adet arkeolojik sit alanı bulunmaktadır.

Çizelge 6.11. Bursa İli Dağ Yöresi ilçe ve köylerinde bulunan arkeolojik sit alanları

ADI	ÖZELLİKLERİ	YAPILAŞMA DURUMU
Arpatepe Höyüğü	Orhaneli Merkez	1.Derece Arkeolojik Sit Alanı
Hadrinoiad Olympum Antik Kenti	Orhaneli Merkez	1.Derece Arkeolojik Sit Alanı
Asarlık Tepesi (Bük Tepesi)	Orhaneli Önercik	2.Derece Arkeolojik Sit Alanı
Kalatepe	Orhaneli Çınarcık	2.Derece Arkeolojik Sit Alanı
Buluntu Alanı	Büyükorhan Karaağz	2.Derece Arkeolojik Sit Alanı
Kale Kalıntısı	Orhaneli Merkez	Derecesiz Arkeolojik Sit Alanı
Çayıralan Kilise Kalıntıları	Keles Kıranışıklar	Birden Fazla Derecesi Olan Arkeolojik Sit Alanı
Kumbet Bazilikası	Büyükorhan Derecik	Birden Fazla Derecesi Olan Arkeolojik Sit Alanı

Kaynak: Anonim 2010.

Büyükorhan ilçesinin Derecik Köyü' nde, 2000 yılında yapılan bir kazı sonucu köyde bazilika türü 1500 yıllık bir kilise bulunmuştur. Marmara Bölgesi'nde tabanına mozaik döşenmiş tek bazilika olan 1500 yıllık Bizans manastırı, Dünya Mozaikleri Merkezi Genel Sekreteri Helene Moriyer ve 9 ülkeden gelen heyet tarafından incelemeye alınmıştır. Yaklaşık 50cm ile 100cm arasında bir toprak tabakası altında kalan mozaik zemin, üzerinde ziraat yapılmasına rağmen büyük ölçüde sağlam kalabilmiştir. Ancak bazı bölümlerde büyüyen ağaçların kökleri mozaikin dağılmasına neden olmuş, dağılan mozaik taneleri restorasyonda kullanılmak amacıyla dikkatle toplanmıştır.

Şekil 6.7. Büyükorhan ilçesindeki bazalıklar

Bazilika, İsviçre Lozan Üniversitesi tarafından koruma altına alınarak restore edilecektir. Geç Roma Dönemi (330-395)'ne ait manastır kalıntılarında yola çıkan İsviçre'nin Lozan Üniversitesi yetkilileri, Uludağ Üniversitesi'nin (UÜ) başvurusu sonucu bölgede kazı çalışmaları başlatma kararı almıştır. UÜ ile ortaklaşa süren kazı çalışmalarının ilk kesimi 5 yıl sürelidir.

Büyükorhan Kayapa Köyü'ndeki Merkez Camii' nin kuzey cephesinde üst üste iki kitabe bulunmaktadır. Bunlardan birinci kitabede 1759-1760 tarihi ile Hacı Mehmet Ağa'nın ismi yazılıdır. İkinci kitabede 1806-1807 tarihi ve Hacı Mustafa Ağa'nın ismi yazılıdır. Ayrıca caminin orijinal minaresinin kaidelerinin üç cephesinde de birer mermer kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerin birincisinde 1757-1758, ikincisinde 1759-1760 tarihleri olup, minarenin Hacı İbrahim tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Üçüncü kitabede ise hayır sahibi Hacı Hüseyin'in ismi geçmektedir. Caminin kuzeybatısındaki çeşmede ise, çeşmenin İstanbullu Hacı Osman Efendi tarafından 1654-1655 tarihlerinde yaptırıldığı yazılıdır.

Caminin giriş kapısı üzerindeki ilk kitabede ismi geçen Hacı Mehmet Ağa'nın bu camiyi yaptırdığı sanılmaktadır. Büyük olasılıkla da kitabedeki 1759-1760 tarihinin caminin yapım tarihi olduğu sanılmaktadır. Belirli zamanlarda onarım geçirdiğinden orijinal durumundan uzaklaşmış basit bir köy camisidir.

Harmancık ilçesi; Osmanlılar' ın fethine kadar Doğu Roma/Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası olmuş, 1261'den sonra Bizans'a bağlı bir tekfurluk tarafından yönetilmiştir. İlçeye 2 km uzaklıkta bulunan günümüzde mahalle olan Kepekdere köyü yakınlarında değirmen önü mevkiinde sulama kanalı açılması sırasında M.Ö 3000 yıllarına ait Gaga ağızlı testi bulunması, Harmancık tarihinin en az 5000 yıllık bir tarihe sahip olduğu kanaatini güçlendirmiştir. Geçmişte Harmancık nahiye merkezi olan köyün adı Çardı idi. Nahiyenin tamamına Harmancık denilmekteydi (Dinçel 2011).

Şekil 6.8. Karaveyisoğlu Konağı (Eski Görünüm)

İlçede tarihi eser yönünden 1. derecede Karaveyisoğlu Konakları bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde beylik sarayı olarak kullanılan konağın 03.10.2004 tarihinde çıkan yangında büyük bir bölümü yanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yerel yönetimlerde bir takım ayrıcalıklar tanıdığı bir ailenin konağı olan Karaveyisoğlu Konağı, 5000 m² üzerine kuruludur.

Yine Roma dönemine ait Nalbant Köy yakınlarında bazilikalar bulunmaktadır.

Nalbant Köyü'nün yakınlarında Asartepe olarak bilinen bir tepede kale kalıntıları vardır. Yine Ahat deresinden Demirden Haç ve 8 kulplu kazan çıkmıştır. Köyün yakınlarındaki sulama havuzunun kenarlarındaki tepecikte renkli taban mozaiği kalıntılara rastlanmıştır. Burada bulunan tapınak, havuzun yapımı sırasında tahrip edilmiştir.

Ilıcaksu Köyü' nün yakınlarında Roma-Bizans dönemlerinden kalma bir ılıca yer almaktadır. Bu ılıcanın olduğu alanda da Roma-Bizans döneminden kalma üç adet hamam kalıntısı bulunur. Ilıcanın suyu 7 adet hastalığa iyi geldiği tescil edilmiştir.

Ilıcaların olduğu yerden yazılı mermer taşlar çıkmıştır.

B.Danişment Köyü' nün alt tarafından başlayarak Ören yakası mevkiine kadar uzanan yer eski bir yerleşim yeri olup burada tarihi kalıntılar ve mezarlar çıkmıştır.

Bekdemirler Köyü' nde Denirek ve Çamaltı mevkilerinden kerpiç tuğlalar ve Roma-Bizans dönemine ait mezarlar çıkmaktadır. Köy halkı tarafından köyün mezarlığında Grekçe yazılı bir taşın bulunduğu ve 1970 lerde köye gelen İtalyan bir arkeolog tarafından üzerindeki yazıların kopyasını çıkarılıp resminin çekildiğini öne söylenmektedir. Ancak günümüzde bu taş mezarlıkta bulunmamaktadır.

İlçenin kuzeyinde yer alan Çakmak Köyü halkı; Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri köy halkının düvenlere konulan çakmak taşlarının çıkarılması, imal edilmesi ve ticareti konusunda çalışmaktadırlar.

İlçenin batı kesiminde yer alan Dedeşalı Köyü' nde Gavur maşatı denilen yerden antik döneme ait mezarlar çıkmaktadır.

İlçe merkezine 13 km uzaklıkta olan Akalan Köyü, 1521 tarihli tımar tahrir defterine Pir Ahmed adında bir sipahinin tımar yeridir. Köyün alt tarafında derenin üstünde Delikli kaya denilen yerde içinde doğal oluşum odaları olan bir mağara bulunur. Yine köyün yakınlarında kale denilen bir yerleşim yeri bulunur.

İshaklar Köyün 1-2 km batısına düşen bir yerde eski dönemlerden kalma bir kilise kalıntısı bulunmaktadır. Kilisenin kalıntıları 1938 de bozulmuştur. Burası daha sonra Cuma Camisi olarak kullanılmıştır. Bu tapınaktan çıkan taşlar eski caminin yapımında kullanılmıştır. Caminin bahçe duvarında haç işaretli ve motifli bir mermer parçası durmaktaydı. Tapınak kalıntılarının olduğu alana yakın bir yerde tarlanın içinden de kerpiç kalıntılar çıkmıştır. Köyün yakınlarında Osmanlı döneminde işletilen çok eski bir maden ocağı bulunmaktadır. Bu ocak daha sonra yeniden açılmıştır.

Kozluca Köyü'nde Üğtepesi denilen yerde Roma-Bizans dönemine ait yerleşim yerleri olup buradan mezarlar çıkmaktadır. Çaylağın başında da üç farklı türde mezar rastlanmıştır. Buradan demirboku denilen maden cürüfları çıkmıştır. Köy ile Cevcepinarı arasındaki sahadan çok büyük erzak küpleri çıkmıştır.

Ece Mahallesi'nden Ballısaray istikametine doğru olan arazide tarihi kalıntılar bulunmaktadır. Leylekçanı civarında kilise kalıntılarına rastlanmış ancak bu kalıntılar 1980 li yıllarda tarla sahibi tarafından tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Ballısaray Mahallesi'nde Roma-Bizans dönemine ait kalıntıların bir kısmı eski cami avlusuna konulmuştur. Yine eski caminin girişinde kumbara taşı denilen bir taş bulunmaktadır. Mahallede, altının eski bir sığınak olup tünel şeklinde olduğu söylenen eski bir cami bulunmaktadır. Eski caminin sağ dış cephesinde daha önceki eski caminin yapım tarihini içeren Osmanlıca bir kitabe olduğu söylenmektedir. Ancak şimdiki caminin inşası sırasında duvarın içine konulmuş ve üzeri sıvanmıştır.

Keles ve civarında; eski uygarlıklara (özellikle Roma, Bizans) ait süs eşyası, sikke-para, mühür, erzak küpü vs. gibi küçük eşya ile kilise, tapınak, hamam gibi bina kalıntısı oldukça fazladır.

En eski yerleşim yerleri; Belenören, Akçapınar ve Uzunöz köyleri arasındaki bölge, Küçükkavacık Mahallesi civarı ve Baraklı Köyü civarıdır. Yapılan araştırmalar neticesinde bu bölgenin Roma Devri olarak adlandırılan dönemde (M.Ö. 395-M.Ö.65) Kral Yolu denilen işlek ve önemli bir ticaret yolu üzerinde bulunduğu tespit edilmiş, ayrıca Kocasu'ya hakim bir tepe üzerinde oldukça büyük bir tapınağın varlığı ortaya çıkarılmıştır.

Belenören Köyü arazisindeki "Manastır Tepesi"nde dönemin en büyük manastırı olduğu bilinmektedir. Günümüzde kalıntılarının sadece temel taşları kalmıştır. Kalıntıların bir kısmı ev temellerinde kullanılmış bir kısmı da toprak altında kalmıştır (Güleç 2005). Belenören sınırları içerisinde kalan Alfan Düzlüğü'nde yoğun seramik kırıklarına rastlanmasın karşın yüzeyde herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamıştır (Şahin 2010).

Keles Akçapınar köyünün kaynaklara göre tarihi M.Ö 500'li yıllara dayanıyor. Akçapınar; bir zamanlar adıyla özdeşleşen Pınar'larıyla kehanet merkeziyle, ticaret yoluyla anılmaktadır.

Köydeki Tazlak Tepesi, Milattan önce Anadolu topraklarında kahinlerin bulunduğu, dinler merkezi olarak adlandırılmaktadır. Romalılar zamanında kehanet merkezi olarak kabul edilmektedir.

Zeus Kersoullos tapınağı; Keles Akçapınar ve Belenören köyleri arasında bulunan Tazlak tepesinde bulunur. Bu tepe üzerinde Antikçağda Zeus için inşa edilmiş bir tapınak ve bir Odeion (Konser ve toplantı salonu) bulunuyordu. Tapınak yanında gelen ziyaretçilerin gelecekleri ile ilgili kehanetlerin öngörüldüğü bir kehanet merkezi de vardı. Bu tapınak antikçağda dağ yöresinin dini merkezi durumunda idi. Günümüzde bu tapınak ve diğer binalara ait mimari malzemeler hemen tepe eteklerinde bulunan Akçapınar ve Belenören köylerinde görülmektedir. Tapınağın eteklerinde bulunan Belenören köyünde bir kültür evi bulunmaktadır.

Zeus Kersoullos tapınağı ile ilgili Orhaneli, Keles, Haydar Köyü ve Dağdibi Köyü'nde kitabelere rastlanmıştır. Bursa Arkeoloji müzesi arkeologlarının ifadelerine göre Zeus Kersoullos tapınağı ile ilgili kitabeler Büyükorhan Derecik Köyü'nde son yıllarda ortaya çıkartılan erken Bizans dönemi kilisesi duvarlarında da rastlanmıştır. Kitabelerin yayıldığı alanın genişliği tapınağın önemini ortaya koymaktadır. Kitabelerin yayılışı tapınağın, dağ yöresinin en önemli dinsel mekanı olduğunu göstermektedir (Çaçu 2005).

Zeus Kersoullos tapınağı ile ilgili kitabeler incelendiğinde bunların büyük bölümünün adaklar ve hediyeler ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu kitabeleri yazdıran kişilerin Zeus için adadıkları adakları ya da hediyelerden bahsettikleri görülmektedir. Kitabelerden; geniş bir coğrafya ve farklı sosyal grupların hepsinin burada dini görevlerini yerine getirdikleri ve adak adadıkları, tanrı için hediye sundukları ve dilek diledikleri anlaşılmaktadır (Çaçu 2005).

Geçmişini oldukça geriye giden Alpağut, Harmandemirci, Menteşe Köprübaşı Tümülsüleri; ilçenin Alpağut, Harmandemirci ve Menteşe köylerinde bulunur. Tümülsü

üzerine taş, toprak yığılarak oluşturulmuş mezar tepelikleridir. Oluşturulmuş bu küçük tepeliklerin altında bir mezar odası bulunur. Bu tümülüsler içerisinde en büyüğü Menteşe köyünde bulunur. Harmandeminci köyünde üç tümülüs yan yana bulunmaktadır. Alpağut Tümülüsü ise ilçeye en yakın konumdadır. E. Schwertheim yörede yaptığı incelemelerde Zeus Kersoulos' a giden bir yolun varlığını saptamıştır (Şahin 2010). Tümülüsün bu yol güzergahı üzerinde yer alması bir ölçüde mezar anıtının yerini anlamlı kılmaktadır.

Kemaliye Köyü' nde tarihi eser denilebilecek eski bir cami vardır. Caminin giriş kapısında 1874-1875 tarihleri atılıdır. Bu yüzden caminin yapımının o yıllarda olduğu tahmin edilir.

Cami, dikdörtgen planlı olup, üzeri çatı ile örtülüdür. Güney duvarında yarım yuvarlak mihrap nişi vardır. İçerisi mihrabın iki yanındaki birer, doğu, güney, batı ve kuzey yönlerindeki duvarlardaki birer pencere ile aydınlatılmıştır. Caminin içerisinde kalem işleri ve ahşap süslemeleri bulunmaktadır. Özellikle tavan çıtalarla bölümlere ayrılmış ve içerisi çeşitli motiflerle süslenmiştir. Aynı bezemeler ajur tekniği ile yapılmış minberde de görülmektedir. Caminin duvarlarında, pencere kenarlarında ve mihrapta başta selvi olmak üzere çiçek motifleri, kıvrık dallarla bezeli kalem işleri dikkati çekmektedir.

Son cemaat yeri doğu-batı yönünde düzensiz beşgen planlıdır. İbadet mekanı ve son cemaat yeri çeşitli dönemde yapılan onarımlarla orijinalliğinden uzaklaşmıştır.

Köyde kilisecik mevkiinde Romalılar zamanına ait olduğu sanılan kilise kalıntıları bulunmaktadır. Köyün eski adını Kızılkilise de buradan gelmiştir. Bu kilisenin de içinde bulunduğu şehir büyük bir deprem sonucu çökmüş ve yok olmuştur.

Kocakovacık Köyü' nde taştan, çamurda ve ağaçtan yapılmış genelde eski yapıda evler dikkat çekmektedir.

Harmanalan Köyü'ndeki caminin kitabesi bulunmadığından yapım tarihi kesinlik kazanamamıştır. Ancak haziresindeki mezar taşında Pir Mehmet Efendi'nin halifesi Saçlı Habib Efendi'nin 1837-1838 tarihli mezar taşı bulunmaktadır. Cami içerisindeki

sancakta da 1864-1865 tarihi yazılıdır. Buna göre caminin XIX. yüzyılın ortalarında yapıldığı sanılmaktadır.

Cami, dikdörtgen planlı ve çatılıdır. Güney duvarında yarım yuvarlak mihrap nişi bulunmaktadır. İbadet mekanı mihrabın iki yanındaki birer, doğu ve batı duvarında da alt ve üstlü birer pencere ile aydınlatılmıştır. Caminin giriş kapısının ahşap çerçevesi orijinaldir. Duvarları moloz taştan yapılmış ve ahşap hatıllarla desteklenmiştir. Çeşitli onarımlar geçiren caminin minaresi 1969 yılında yapılmıştır.

Kıranışıklar Köyü zengin mimari elemanların bulunduğu yerleşimlerden birisidir. Kıranışıklar Köyü'nde bulunan Eski Cami'nin, yanındaki bir çeşmeden 1719 yılında yapıldığı öğrenilmektedir.

Cami, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve ahşap çatılıdır. Caminin kuzey yönünde ibadet mekanına giriş kapısı yer almaktadır. Ancak bu kapı mihrap ekseninden aynı doğrultuda olmayıp, yana kaymıştır. İç mekan güney cephede ikişer, doğu cephede birer ve kuzey cephede de ikişer dikdörtgen pencere ile aydınlatılmıştır. Ahşap tavan dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış 16 dilime bölünmüş ve içerisi çeşitli motiflerle bezenmiştir. Yarım yuvarlak mihrap nişi alçıdandır ve profilli bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Çeşitli dönemlerde onarım gören yapı moloz taştan olup, duvarlar ahşap hatıllarla desteklenmiştir.

Köy mezarlığında bulunan Şahinbaba türbesinin onarım çalışmalarında çok sayıda Bizans dönemine ait mimari parça kullanılmıştır. Mezarlık alanında iki adet su kuyusu bulunmaktadır. Kuyu bilezikleri her iki kuyunun da antik olabileceğini düşündürmektedir (Şahin 2010).

Yağcılar Köyü'ndeki caminin minare kaidesindeki mermer kitabede Hacı Mehmet tarafından 1892-1893 yılında yapıldığı yazılıdır. Yine buradaki ikinci bir kitabeden de minarenin 1907-1908 yıllarında Hacı Osman tarafından Şükrü ve Mustafa isimli ustalara yaptırıldığı öğrenilmektedir.

Cami, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı, ahşap çatılıdır. Caminin kuzey cephesinde giriş kapısı bulunmaktadır. Mihrap yarım yuvarlak olup güneydedir. Mihrabın batısında minber, kuzeyinde de iki sıra halinde ikişer desteğin taşıdığı

kadınlar mahfeli vardır. İbadet mekanı giriş kapısının ekseninde altlı ve üstlü ikişer, doğu ve batı duvarında altta ikişer, doğu cephesinde de üç üst pencere ile aydınlatılmıştır.

Caminin kuzeybatısındaki minare kare kaideli olup, bunun üzerine silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. İçeriden ve dışarıdan sıvalı olan cami moloz taştan yapılmıştır.

Keles'te Yakup Bey Hamamı olarak tanınan yapının Ekrem Hakkı Ayverdi I.Sultan Murad zamanında (1362-1389) yaptırıldığını belirtmiştir. Günümüzde de hamam olarak kullanılan yapıyı 1972 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü restore ettirmiştir.

Hamam doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, peş peşe ılıklik, sıcaklık gibi bölümlerden oluşmaktadır. Doğu cephesindeki kare planlı, tromplu bir kubbenin bulunduğu mekandan içerisine girilen hamamın ılıklik ve sıcaklık bölümleri kubbe ile örtülüdür. Bu bölümlerde duvarlara nişler açılmıştır. Moloz taş ve üç sıra tuğla ile örülür bir duvar işçiliği gösteren yapının tümü son onarım sırasında özelliğinden büyük ölçüde uzaklaşmıştır.

Menteşe Köyü'nde bulunan "Gelintaşı" nın tarihi Bizans dönemine dayanmaktadır. Burada bir kaya yüzeyi oyulmuş ve ahşap malzeme ile desteklenerek bir manastır inşa edilmiştir. Bizans dönemine ait bu kaya yerleşiminden günümüze küçük kilisesi ve nerede ise tanınmaz hale gelmiş bir takım resimler kalabilmiştir.

Gelintaşı'nın ilk kuruluşu M.S. 3 ve 4. yüzyıllara gitmekle birlikte daha geç tarihte, muhtemelen Bizans döneminde önem kazandığını söyleyebiliriz. Gelintaşı mevkiinde kaya yüzeyi bir elips şeklinde oyularak iki resim yapılmıştır. Sağda Hz. İsa, solda ise Meryem Ana resmi bulunur. Bu resimleri yorumlayan insanlar bunlardan Meryem Ana resmini geline, İsa resmini damada benzeterek, burasının adını Gelintaşı koymuşlardır. Gelintaşı denilen bu ören yerine Mentese' nin girişinde bulunan dere yatağı takip edilerek ulaşılabilir. Bu dere yatağının başlangıç noktası Kilisecik olarak anılır.

Dedeler köyünde Selahattin Buhari' ye ait olduğu iddia edilen bir yatırım içinde türbenin "Kült Eşyası" olarak kullanılan yılan şeklinde bir sunak ve üzerinde mermerden yuvarlak bir masa tablası bulunmaktadır. Yatırım halen alternatif tıp kapsamında sağlık

bulmak isteyenler tarafından ziyaret edilmesi ve yatırım antik çağın sağlık tanrısı Asklepios' a ait bir sunağın bulunması gelenekselliğın bir göstergesidir (Şahin 2010).

Bütün bu tarihi ve kültürel varlıkların yanında 1. derece sit alanına dönüştürülmüş manastır ve kiliseler ilçe geneline dağılmış durumdadır. Düvenli, Baraklı, Kemaliye, Kıranışıklar, Gelemic köylerinde bulunan manastır ve kiliseler günümüzde toprak altında bulunmaktadır. Buralarda henüz bir kazı çalışması yapılmamış olup bu alanlar koruma altına alınmış durumdadır.

Günümüzde **Orhaneli**; Çal Tepe ile Kusumlar Köyü'ne giden yol arasında, kare planlı, Roma dönemi duvar işçiliği özelliklerini gösteren bir yapı kalıntıları bulunmaktadır. Bunun güneybatı yakınında küçük bir nekropolü bulunmaktadır. Bugün halk, Çal Tepe eteğindeki kalıntı alanını Kiliseler Mevki olarak bilinmektedir.

Roma İmparatoru Hadrianus tarafından özellikle av mahalli olarak kurulan kente, kuruluşu sırasında mabet, okul yapıldığı söylenmekle birlikte, kuruluşu ve ilkçağ tarihi üzerine pek bir bilgi bulunmamaktadır. Kent M.S.450'den başlayarak, Ortaçağ boyunca piskoposluk merkezi olmuştur.

İmparator Hadrianus yörede avlanırken sevgili karısı için ilçe merkezine 6 km. uzaklıktaki Sadağı köyü yakınlarındaki bir sıcak su kaynağını değerlendirip bir "Kaya Hamamı"nı yaptırmış. Günümüzde kaya hamamından halen sıcak su çıkmaya devam etmektedir.

Orhaneli ilçesinin Nalbant Köyü'nde bulunan Murat Çelebi Camisi'nin kitabesi bulunmadığından kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir.

Cami, kuzey-güney doğrultusunda, dikdörtgen planlı ahşap çatılıdır. Son cemaat yeri iki katlıdır. İki sütun ve bir ahşap desteğe oturmaktadır. İbadet mekanı düz tavanlı olup, tavanı taşıyan iki destek bulunmaktadır. Güney duvarı ekseninde yarım yuvarlak bir mihrap nişi, batısında da bir minber bulunmaktadır. Cami doğu ve batı duvarlarında birbirlerine eşit ikişer pencere, kuzeydeki giriş kapısı yanında birer pencere ile aydınlatılmaktadır.

Demirci Köyü Hamamının ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olan hamamın batısına sonradan düz tavanlı bir soyunmalık eklenmiştir. Hamamın asıl yapısı kare planlı, tromplu kubbe ile örtülü iki ayrı bölümden meydana gelmiştir. Bunların dışına da sivri kemerli bir külhan eklenmiştir.

Hamamın duvarları sıvalı olup, moloz taş ve harcın oluşturduğu bir teknikle yapılmıştır.

6.3.3. Kültürel Kaynak Değerleri

6.3.3.1. Dede İnancı

Dağ Yöresi ilçe ve köylerinde dede inancı çok eski zamanlardan beri canlılığının hala korumaktadır. Yörede birçok mekân dede mezarı/yatırı olarak kabul edilmektedir.

Şekil 6.9. Çıban Dede (Harmancık)

Yöre halkının dede kavramına yüklediği anlamların; bütün yönleriyle kâmil, erdemli ve örnek bir insanda bulunması gereken vasıflara sahip yaşadığı dönemde insanlar ve diğer varlıklara karşı faydalı ve güzel davranış örnekleri sergilemiş olduğu varsayılmaktadır. Yani onlar toplumda erdem kabul edilen davranışları gösterebilmiş ideal kişiler olarak düşünülmektedir (Dikmen 2007).

Şekil 6.10. Dede taşı

Diğer taraftan bazı köylerde rastlandığı gibi, bir mevkinin ya da ağaç, çeşme ve taş gibi nesnelerin dede ağacı, dede çeşmesi, dede taşı gibi adlandırmalarla anıldığı düşünülürse aslında dede kavramının mübarek, muhterem kişi olmaktan öteye kutsal mekân ve nesnelere de içine alacak şekilde daha geniş bir manada kullanıldığı ortaya çıkar. Yani bu kavram, kişilerle alakalı olmanın da ötesinde bir yeri, bir cismi kutsal kabul etme anlamlarını da içermektedir. Yörede bazı dedeler için “sınanmış” tabiri kullanılmaktadır. Bu, söz konusu dedenin daha önce birçok kez herkesi şaşkırtacak derecede açık kerametler göstermiş olması anlamına gelmektedir. Birileri tarafından dedenin keramet gösterip gösteremeyeceği birkaç kez denenmiş ve neticesinde birtakım olağanüstülükler göstererek dede kendi gücünü ve varlığını dolaylı olarak belli etmiştir (Dikmen 2007).

Türbelerle ilgili genel kabullere ve oralarda yapılanlara bakılırsa buraların güçlü birer manevî cazibe merkezi olduğu söylenebilir. Türbeler genellikle kadınlar için hayallerinin genişliği oranında onlara çözümler sunan birer rehabilitasyon merkezi konumuna getirilmiş denebilir.

6.3.3.2. Düğün Geleneği

Son yıllarda gelenekte ciddi kırılmalar olmakla birlikte düğünler, geleneği geleceğe taşıma işlevini yerine getirmeye devam etmektedir.

Yörede düğünler evlilik ve bir de erkek çocukların sünnet merasimi vesilesiyle yapılmaktadır. Düğün merasiminden asıl maksat sosyal çevrenin, yani akrabalarla bütün tanıdıkların davet edilerek bir araya toplanmasını sağlamaktır.

Düğün ve diğer cemiyetlere (törenlere) ne kadar çok davetli katılırsa bu aynı zamanda davet sahibi için önemli bir itibar anlamına da gelmektedir. Çünkü düğün sahibi aile, kendisine değer verildiğini, saygın bir konum ve çevreye sahip olduğunu görmüş ve göstermiş olmaktadır (Dikmen 2007).

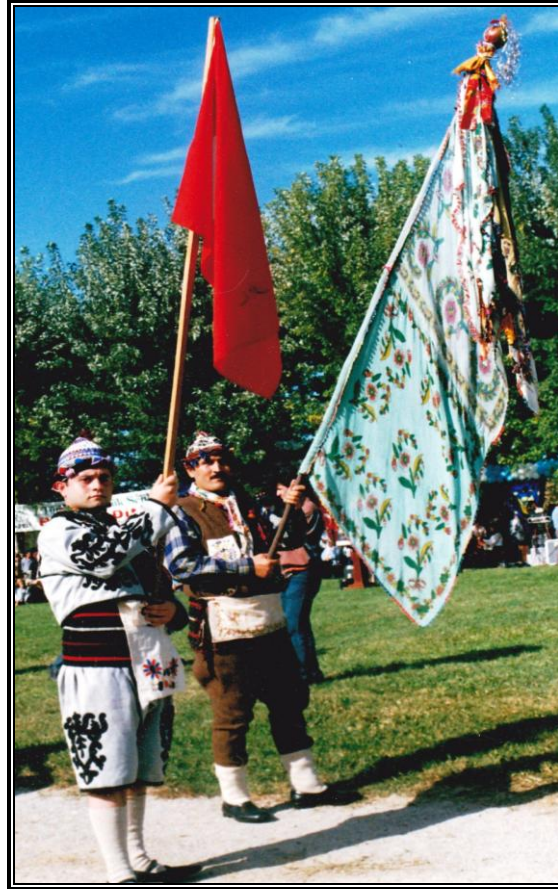
Komşular ve bütün tanıdıklar, yakın akrabalarından başlanarak düğüne davet edilmektedir. Davet etmek için Davetiye ya da Oku olarak adlandırılan ve akrabalık derecesine göre gömlek, elbiselik kumaş, çeşitli kalite ve ebatlarda, yazma, yaşmak, yemeni ve eşarp türlerinden bir başörtüsü, havlu, mendil, çorap ve çeşitli şekerlemelerden oluşan hediyeler verilmektedir. Son yıllarda birçok köyde davetiye olarak daha çok uzak akraba ve tanıdıklara verilmek maksadıyla bastırılan kartlar kullanılmaktadır. Gelenekte olan çorap, yazma, gömlek gibi hediyeler ise yakın akrabalara verilmektedir (Dikmen 2007).

Düğünün ilk günü davulcuların gelmesiyle danişık yapılmaktadır. Bu durum gelen misafirlere yemek yedirilmesiyle açıklanır. Düğünün birinci günü sabahı etli yemekler için hayvanlar kesilmekte ve akşama kadar yemek hazırlıkları yapılmaktadır.

Şekil 6.11. Düğün yemeği hazırlığı

İlçe merkezi ve köylerde, geleneksel bir uygulama olarak düğün evine mutlaka bir Türk bayrağı asılmaktadır. Düğünlerde Türk bayrağından ayrı olarak “düğün bayrağı” dedikleri ve geleneğin şekillendirdiği, kısmen önemli görülen bir bayrak daha bulundurulmakta ve taşınmaktadır. Bu bayrak, üç ayrı renk ve desende, pul ve boncuk işlemeli yazmaların bir sıriğin üst kısmına bağlanması, sıriğin ucuna duruma göre elma, ayva, patates ve bunların da üzerlerine kanatlı hayvanlara ait çeşitli renklerde tüyler takılarak elde edilen bir kompozisyondan oluşmaktadır. Kullanılan renkli yazmalar, hayatın canlılığını neşe ve huzurunu, renkli tüyler hafif ve kolay yaşanabilir bir hayat olması dileğini, meyve ya da sebze ise bolluk ve bereketi sembolize etmektedir. Düğün bayrağı; düğüne gelen misafirleri yani düğüncüleri karşılamada, düğün alayını oluşturup yürümede, gelini evinden almaya giderken ve özellikle düğün evinin görünen bir yerine asılarak düğün evinin yerini belli etmede kullanılmaktadır. Son yıllarda bu uygulamaya yörede pek rastlanmamasına karşın, bu bayrağı en azından düğün evine asma geleneği, birçok köyde devam ettirilmektedir (Dikmen 2007).

Şekil 6.12. Geleneksel düğün bayrağı

Yörede düğünler geneli itibariyle çalgılı olmakta ve düğünlerde çalgı aletlerinin kullanımı geleneksel olarak varlığını sürdürmektedir. Çalgı aleti olarak davul, cümbüş, keman, klarnet ve zurna kullanılmaktadır. Düğün gününün aksamında, gelin çıkarken, gençlerin eğlence yoğunluğu oluşturdukları zaman dilimlerindeki hareketliliği ve eğlencenin içeriğini bu çalgı aletleri belirlemektedir (Dikmen 2007).

Çok eskilere gidildiğinde (mesela elli yıl kadar öncesine) bütün düğünlerin çalgılı olduğu ifade edilmektedir. Yörede herkes tarafından bilinen ve her düğüne katılan meşhur şarkıcıların bulunduğu bilinmektedir. Çalgılı düğün denilince taşkınlıklara sebebiyet vermeden, neredeyse bir hafta süren eğlence ve yeme içme anlaşılmaktadır. Zamanla geleneksel düğün eğlencelerinin yerini, daha çok orta yaşın altındakilerle gençlerin katıldığı ve alkolün bolca tüketildiği tekdüze bir kutlama mantığı almıştır. Sokak ortasına kurulan masalarda isteyen herkese alkol ikram edilmeye başlanmış ve bir süre bu uygulama birçok köyde sürdürülmüştür (Dikmen 2007).

Düğünlerde çiftetelli, oğlan adın İsmail (Güvende), Domaniç Oyunu, Zeybek Oyunu, Harmandalı, Kütahya Havası, Bıçak Oyunu vb. oyunlar oynanmaktadır. Çok az köyde düğünlerde çalgı tamamıyla kaldırılmış durumdadır. Yörede düğünlerin yaklaşık %20'si dualı, âminli olarak, camide, düğünün yapıldığı evde veya zaman ve zeminine göre uygun bir alanda mevlit okutularak yapılmaktadır.

Bazı köylerde düğünlerin çalgılı ve dualı olup olmama konusunda orta bir yol bulunmuştur. İki gün süren düğünün birinci günü aksamı kına gecesinde, eğlence ya da eğlenti adı verilen ve yöreye ait oyunların oynandığı davullu zurnalı bir eğlence düzenlenmektedir. Ertesi gün yani pazar günü de mevlit töreni tertip edilmektedir.

Düğünlerde vazgeçilmeyen en önemli unsur kadınların kına gecesidir. Bu tören, daha çok kadınların eğlencesi ile gelinin eline kına yakma merasiminden oluşmaktadır. Kadınların düzenlediği kına merasimine ilçe merkezleri ve köylerde erkekler kesinlikle katılmamaktadır. Kadınlar kendi aralarında eğlenir, hediyeleşir, dualar eder ve maniler okuyarak kına yakar (Dikmen 2007).

Şekil 6.13. Kına gecesi

Eğlence ve oyunlarına bakır bir kaba ritmik vuruşlarla söyledikleri türküler eşlik etmektedir. “Bakır çalmak” dedikleri bu uygulamada geleneğin izleri canlı olarak yaşatılmaktadır.

Gelin olacak kızın eline kına gecesinde dualarla yakılan kına sabahleyin yine dualarla açılıp yıkanmaktadır. Bunun için gelin kızın birkaç arkadaşı ve işi bilen bir büyük ile birlikte köy çeşmesine gidilmektedir. Gelinin kına sargıları açıldıktan sonra alıp, bildiği bazı dua ve sureleri okuyarak çeşmenin etrafını üç kez dönmektedir. Çeşmenin etrafında dönmek ve abdest almak “bundan sonraki hayatının su gibi tertemiz ve berrak, kolaylıklarla akıp gitmesini” sembolize etmektedir. Ayrıca çeşmenin uygun bir yerine kınayla karıştırılmış yağ sürülür ki bu da “hayatın yağ gibi olması” dileğinin somutlaştırılmasıdır (Dikmen 2007).

Gelinliği giyen gelinin çıkardığı elbiseler evde müsait bir yere bir taşın altına konulmakta ve üç veya yedi gün taşla bastırılmış vaziyette kalmaktadır. Bu uygulama; “Gelinin eski alışkanlıklarıyla, huyu-tüyü anasının evinde kalsın. Gittiği evde yeni bir hayata baslasın.” dileğiyle yapılmaktadır. Bazı köylerde ise elbiseleri taşla bastırmak yerine, aynı amaçla gelin çıkarken eteklerinden tutarak gelinin huyu tüyü ve geçmiş günahlarının orada dökülüp kalması ümidiyle silkelenmektedir (Dikmen 2007).

Köylerin çoğunda gelin evden ayrılırken koltuğunun altına “Gelin Çöreği” dedikleri bir ekmek türünü bereket sembolü olarak sıkıştırırmaktadırlar. Kapıdan çıktıktan sonra basından, “Gittiği yerde tatlı bir geçimi olsun, Allah ağız tadı versin.” diye küçük ambalajlı şekerlemeler serpilmiştir. Bazı köylerde ise, gelin evden çıkarken önceden bir kova içine konulmuş buğday, su ve para arkasından serpilmekte ve kova ters çevirerek üzerine oturulmaktadır. Burada, buğday bereket, para bolluk ve geçim genişliği, su da duruluk, saflık ve nezaheti sembolize eder. Kovanın ters çevrilip üzerine oturulması ise gittiği evde geçimli olması, yani orada oturup kalması dileğiyle yapılmaktadır. Bazen de, gönlü burada kırılсын, çıktığı eve bağlı kalmasın diye bir cam bardak kırılmaktadır. Damadın annesi gelin almak için yola çıktıkları andan itibaren gelin eve gelene kadar hiç konuşmaz. Bu durum gelinin çok konuşkan olmaması ümidiyle yapılmaktadır (Dikmen 2007).

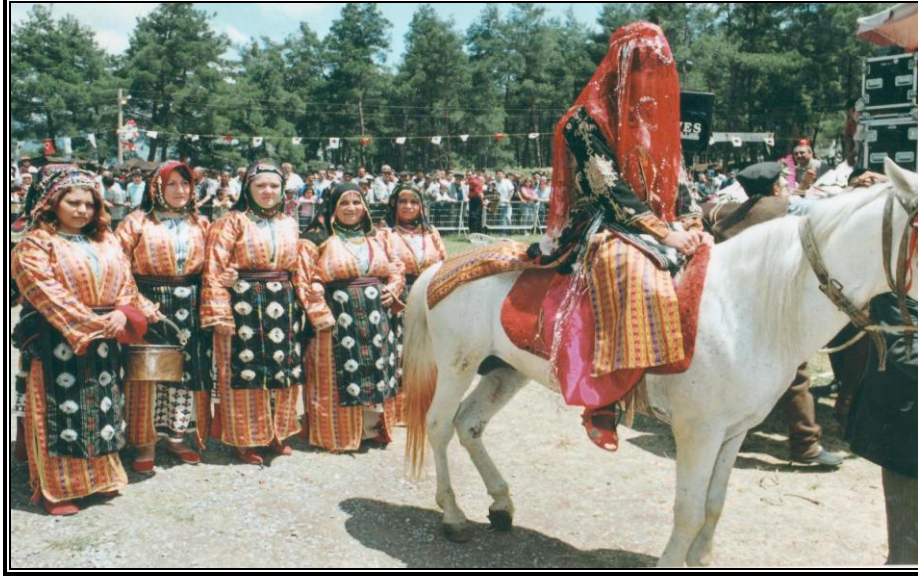
Gelin baba evinden çıkarken, düğün çalgılı da olsa her düğünde kesinlikle terk edilmeyen bir uygulama olarak gelin dâhil herkesin katıldığı toplu dua yapılır. “Gelin duası”, “Gelin alma duası”, “Gelin çıkarma duası” adı verilen bu dua, her düğünün vazgeçilmezidir (Dikmen 2007).

Sekil 6.14. Gelin arabası

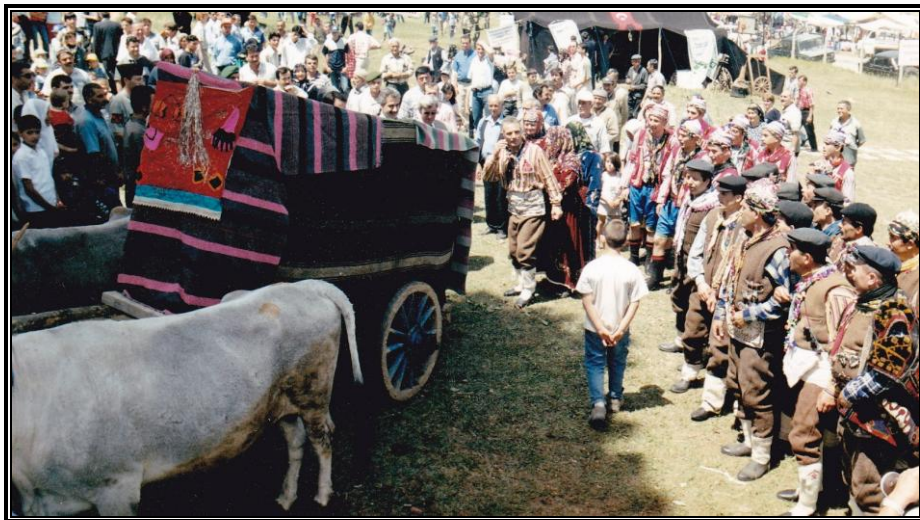
Gelin eskiden ata binerek ya da büyükbaş hayvanların çektiği (öküz ya da at), çul, yemeni ve kilim gibi dokumalarla süslenmiş bir kağıyla dolaştırılırken günümüzde bu is otomobillerle yapılmaktadır. Bazı yerlerde gelin mutlaka bir yatıra, bazı yerlerde

kabristana konvoy eşliğinde götürülmekte ve orada gelin ve damadın da katılımıyla dua edilmektedir.

Şekil 6.15. Atla gelin alma merasimi

Dolaştırılma işi bittikten sonra yeni evine getirilen gelin, otomobilden (eskiden attan) indirilmeden ya da inerken, geldiği eve bolluk ve bereket getirsin, “Bereketiyle gelsin.” diye, üzerine içinde bozuk paraların da bulunduğu buğday serpilmiştir. İndikten sonra, geldiği evin ona değer verdiğini ve onun için fedakârlıklar yapabileceklerini göstermek için bir kurban kesilmekte, kurbanın kanından gelinin alınına sürülmektedir.

Şekil 6.16. Gelin alma merasimi

Yörenin tamamında ve her düğünde gelin evin giriş kapısına geldiğinde nesnelere değişik olsa da, yeni yuvasında geçimi huzurlu ve tatlı, işleri ve hayatı kolay, rızkı bol ve bereketli olsun diye kapıya yağ, bal ve bunlara bulaştırılmış para sürülmektedir. Bazı köylerde geline kapıdan girerken bal şerbeti içirme geleneği vardır (Dikmen 2007).

Yine yörenin tamamında kapının esiğine pösteği serilmekte ve gelin bunun üzerine basarak içeriye girmektedir. Bu, “Gelin huy ve davranış yönüyle koyun gibi uysal olsun, ibadetlerine düşkün olsun.” diye yapılmaktadır.

Gelin bir odaya alındıktan sonra ve bir sandalyeye, bazı köylerde üzerine seccade, pösteği konulmuş bir sandık üzerine ya da altında damadın pantolonu olan bir mindere oturtulmaktadır. Gelin yeni yuvasında taş gibi sağlam dursun ve otursun kalsın diye kısa süreliğine de olsa gelinin bir tasa oturması veya en azından ayağıyla basması sağlanmaktadır.

Bazı köylerde haşhaş, susam ya da cevizli olarak önceden hazırlanan “gelin çöreği” dedikleri ve anne evinden çıkarken verilen bir ekmek türü, başının veya koltuk altından olmak üzere belinin çevresinden dua okunarak üç kez dolaştırılmaktadır. Daha sonra dolaştırılan bu çörek küçük parçalara bölünerek orada bulunan kalabalık kadın topluluğuna dağıtılır.

Gelinin kucağına, kısa zamanda bir çocuk sahibi olsun diye, küçük bir çocuk verilmektedir. Kucağına verilen bu çocuğun cinsiyeti bazen dogması istenilen çocuğun cinsiyetiyle alakalı beklentinin de ne yönde olduğunu ifade edebilmektedir.

Düğün töreni gelinin içeriye girişinden sonra önemli ölçüde bitmiş sayılmaktadır. Yörenin tamamında düğün töreniyle alakalı erkeklerin son bir görevi de “damat salma”dır. Damat salma isine damadın yakınları ve genç arkadaşları katılmaktadır. Yatsı namazında mahalle ya da köy camiinde toplanarak namaz kılındıktan sonra imam ve cemaat tekbirler eşliğinde damadı evine kadar getirmektedirler. Son yıllarda ilçe merkezlerinde düğünler salonlarda yapıldığı ve düğünler geç vakitlere kadar sürdüğü için damadı camiden eve getirme âdeti ihmal edilebilmektedir. Camiden veya salondan geldiğinde damat içeri girerken mutlaka orada bulunanların da katılımıyla dua edilmektedir. Bazı köylerde ise damat girerken kapıya bir ip gerilmekte ip koparsa

ailenin geçimi iyi kopmazsa kötü diye yorumlanmaktadır. Bazı köylerde ise girişe bir tas su konulmakta, damat su tasını devirir ve suyu dökerse iyiye, dökmezse kötüye yorumlanmaktadır.

Düğünden sonra yani dördüncü gün ise gelin suya götürülmektedir. Köyün dışındaki bir çeşmeye önden gidenler bir bıçak ve bir de tarak saklanır ve bunlar gelinin araması istenir. Eğer gelin bıçak bulursa erkek, tarak bulursa kız çocuğu olacağına inanılmaktadır (Dinçel 2011)

Şekil 6.17. Gelin ve damat

Sünnet cemiyetlerinde de düğün cemiyetlerinde olduğu gibi kazan kazan yemekler pişirilip uzaktan yakından gelen bütün misafirlere ikram edilmektedir. Et yemekleri bu ikramın en vazgeçilmezidir.

Sünnet yatağının çok iyi donatılmış ve süslü olmasına dikkat edilmektedir. Genç kızlar, sünnet yatağını birkaç gün önceden bir tören havasında hazırlamaktadır. Sünnet çocuğunun iyileşmesinden sonra bu yatağın kaldırılması da kadınlar arasında okunan mevlit eşliğinde ayrı bir törenle gerçekleşmektedir.

Çok az aile törenden bir gün önce davul zurna eşliğinde sünnet kınası yapmakta ise de sünnetin yapıldığı gün mutlaka geniş katımlı mevlit okutulmaktadır.

Sünnet çocuğuna özel kıyafet alınması ve araçlarla dolaştırılması gibi âdetler, büyük şehirlerden farklı değildir. Sünnet olacak çocuğun dolaştırılacağı güzergâh seçiminde, kolay ulaşım ve yol üzerinde önemli bir yatırım olup olmaması belirleyici olmaktadır. Mesela Keles'in ilçe merkezi ile 10–15 km civarındaki köyler için dolaşılın mekân Ana Sultan türbesi iken Keles'in Avdan Köyü'nde Gelin Dedesi her sünnet çocuğunun mutlaka uğradığı bir yer konumundadır. Harmancık' ta ise Harmancık Dedesi denilen yere mutlaka gidilmektedir (Dikmen 2007).

Belki de sünnetlerle ilgili en kayda değer uygulama tek çocuk sünnet ettirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Eğer sünnet olacak çocuk tek ise bir horoz kesilir ve sünnet yatağının altında bir müddet bekletildikten sonra bir fakire verilir. Bazı köylerde sünnet merasimini yapan aile, maddî durumu iyi ise horoz yerine koyun ya da koç gibi küçükbaş hayvanlardan kesip etini ihtiyaç sahiplerine dağıtmaktadır. Bu uygulama, "Çocuk tek kalmasın." temennisiyle yapılmaktadır (Dikmen 2007).

Sünnet töreni için düğün töreninde olduğu gibi gelenekte var olan davetiye usulü uygulanmaktadır. Yani sünnet cemiyetine davet için gömlek, çeşitli başörtüler, çorap gibi nesnelere verilmektedir. Son yıllarda başta ilçe merkezleri olmak üzere bir kart üzerine gerekli açıklamalar yazılarak davetiye dağıtılmaya başlanmıştır.

Hediyeleşme kültürü, sünnet cemiyetlerinde de en yoğun haliyle sürdürölmektedir. Cemiyete katılanlar, en başta para ve altın olmak üzere hediye olarak düşünölebilecek her türlü eşyayı getirip vermektedir.

Çocuğun göbeğinin camiye bırakılması gibi sünnet olan çocuğun sünnet derisini de cami içine bırakan veya haziresinde bir yerlere gömen ailelere rastlamak mümkün olmaktadır. Bu, çocuğun "namazcı" yani dindar olması için yapılmaktadır (Dikmen 2007).

6.3.3.3. Dini Bayramlar

Bayram namazıyla başlayan süreçte üç dört gün boyunca toplumdaki kaynaşma zirveye ulaşmakta, sevgi temelli münasebetler ve dayanışma örnekleri sergilenmektedir. Komsu köylerde ya da aynı köy içinde oturan aileler arasında, özellikle Dağgüney Köyü'nde Alevî bir aile ile Sünni bir aile arasında "Sağdıçlık" ihdas edilmiştir. Bu aileler,

bayramlar geldiğinde birbirlerine karşılıklı ziyaretlerde bulunmaktadırlar. Sağdıç, halkalı pide (yöreyle ait bir pide çeşidi) çocuklar basta olmak üzere aile fertleri için içinde halkalı, pide ve çeşitli hediyelerin olduğu “Bayram Torbası” hazırlamakta ve sağdıçının evine giderken götürmektedir (Dikmen 2007).

Son yıllarda bu tür uygulamalar aksatılıyor olsa da özellikle akraba ve büyükleri ziyarette herkes hassas davranmaktadır. Bayram sabahı yapılacak kahvaltı için, bir gün öncesinden ya da sabahın erken saatlerinde kızgın yağda pişirilen ve “lokma” denilen hamur isi bir yiyecek, her misafir için kurulan sofralarda ikram edilmektedir.

Ayrıca aksamları eskisi kadar olmasa da, bazı köylerde (önceden birçok köyde) özellikle gençler, çeşitli oyunlar ve gösteriler sergilenmektedir. Mesela, yörede “Bayram Devesi” adını verdikleri doğaçlama oynanan bir eğlence vardır. Bu oyunda iki kişi yerel malzemeler kullanılarak deveye benzetilecek şekilde hazırlanan bir kostüm giyerek çeşitli doğaçlama figürler ve hareketlerle köy içinde dolaşmaktadırlar. Bu oyun etrafında geliştirilen eğlenceler yörede bayramların ayırt edici özelliği olarak karsımıza çıkmaktadır (Dikmen 2007).

Bazı köylerde gençler, özellikle kurban bayramının birinci günü köyü davulla dolaşarak bütün evlerden basta et olmak üzere erzak toplamakta ve o günün akşamında toplananları yemek olarak hazırlamaktadır. Yemekle birlikte yine doğaçlama olarak tam bir meddah ve ortaoyunu mahiyetinde “Çetele” dedikleri eğlenceler düzenlenmektedir. Yine bazı köylerde bayrak eşliğinde bir el arabasıyla bütün evler dolaşarak yiyecek ve para toplanmakta, toplanan bu malzemeler, gençlerin tamamının katılımıyla bir eğlence havasında misafirlere ve köylüye ikram edilerek tüketilmektedir (Dikmen 2007).

6.3.3.4. Hıdrellez Kutlamaları

Yörenin tamamına yakınında hıdrellez kutlama geleneği çeşitli içeriklerle sürdürülmektedir. Eski dönemlere göre gelenekte var olan kutlama şekilleri bir hayli kırılmalara maruz kalmış olsa da, birçok uygulama hâlâ canlılığını korumaktadır. Ya doğrudan hıdrellez adıyla ya da aslında hıdrellez geleneğinin bir parçası olduğu halde zamanla çeşitli dönüşümler geçirerek, farklı zaman dilimlerine kaymış olan ve hıdrellezden bağımsızmış gibi görünen uygulamalar varlığını sürdürmektedir. Mesela

köy hayırları denilen geniş katılımlı yemekli törenler, mayıs ayının ilk haftasından başlayarak ağustos ayı sonuna kadar devam etmektedir (Dikmen 2007).

Bölgede rastlanan hidrellezle ilgili uygulamalar şöyle sıralanabilir:

Yenilen bir meyve ağacından kırılan çiçekli dallar “Eve Hızır uğrar.” Diye uygun bir yere asılmaktadır. Genç kızlar ve kadınlar özellikle gül dibine veya evlerin önünde uygun bir yere toprak ve taslardan küçük evler yaparak, talep ettikleri ev ve otomobil gibi bazı nesnelerin şekillerini çizmektedir. Ağaçların dibinde ve kırlarda namaz kılıp dua ederek bir miktar parayı gül ağacının dibine bırakarak ayrılmaktadırlar. Çocuğu olmayan kadınlar, bezlerden çocuk yapmaktadır. Çünkü hidrellezde yapılan ve çizilenleri “Senesine kadar Allah verir.” Diye düşünölmektedir. Derelerden bir tarafı düz taslar toplanarak yakınlarında bulunan dedelerin bulunduğu yerlere çıkılmaktadır. Taşlar dedelere bırakılmakta ve orada namaz kılınmakta, dualar edilmekte, ağaçlara dilek çaputları bağlanmakta ve getirilen yiyecek ve içecekler bir piknik havasında tüketilmektedir. Ardıçtan kesilen dal, suya batırılarak çocuklara su serpilmektedir. Çocukların bu şekilde ıslatılması yağmur yağması için bir tür mesaj ya da fiili bir dua gibi düşünölmektedir (Dikmen 2007).

Diğer taraftan köy içinde yine kadınlar toplanarak gözleme, katmer (yağda yapılan unlu mamul), arasına koymak için tavuk eti ve helva hazırlanarak halka, yoldan geçen herkese dağıtılmaktadır. Bu işlemi yatsı vaktine kadar sürdüren köyler bulunmaktadır. Sabah namazından sonra çeşitli sure ve dualar okunarak, yeşilliklerin üzerinde biriken çiğ damlaları toplanarak bu çiğ damlalarından yoğurt ve ekmek mayalanmaktadır. Bazı köylerde ise hidrellez günü, sabah namazı su kaynağının başında kıldıktan sonra üç çeşmeden veya dereden su alınarak bu su ile “Hızır Yoğurdu” veya “Var Hamuru-Yok Hamuru” mayalanmaktadır. Mayalamanın neticesi iyi olursa içinde bulunulan yılın hayırlı ve bolluk içinde geçeceğine inanılmakta ve buna var hamuru denilmektedir. Hamurun mayalanması iyi olmazsa o yıl işlerin kesat gideceğı düşünölmekte ve buna da yok hamuru denilmektedir (Dikmen 2007).

Mayalanan hamura bazı köylerde çitlembik ağacından yeşil olarak kırılmış küçük bir dal batırılmaktadır. Yoğurt ve hamur mayalamanın yanı sıra gözleme arasına tavuk eti,

kaynamış yumurta ve patatesin üzerine taze soğan doğranarak hazırlanan bir tür salatayla kırlara ya da dedeye çıkılarak oralarda yenilip içilip eğlenilmektedir.

Hıdrellez bazı köylerde daha organizeli ve şenlik havasında kutlanmaktadır. Mesela gençler, köylüden para ve yiyecek toplayarak bunları uygun bir tarzda değerlendirip hazırlık yapmaktadır. 6 Mayıs'ta özellikle köyün çocuk, genç ve kadınlarının tamamına yakını yeşil alanlara çıkarak yiyip içmekte ve salıncaklar kurup sallanarak eğlenmektedirler (Dikmen 2007).

Yörenin en canlı ve uzun süreli hıdrellez kutlaması Büyükorhan'a bağlı Durhasan Köyü'nde yapılmaktadır. Köyde "Bahçe Boğazı" denilen, ağaçları ve yeşilliği bol bir bölge ve buraya yakın "Mezarlık Deresi" ya da "Namazlağı Deresi" denilen bir alan bulunmaktadır. Bu iki ayrı mekanda ayrı zamanlarda "Dolma Dede" dedikleri dede günü, yani hıdrellez yapılmaktadır. Mayısın ilk haftasından başlayarak üst üste üç hafta boyunca üç ayrı mekanda kutlamalar düzenlenmektedir. Birinci hafta; Bahçe Boğazı denilen mevkide yağmur duası yapılır. Oraya herkes mutlaka evlerde hazırladıkları dolma ve sarmalardan götürür. Namaz kılınır ve yağmur duası yapılır, katılanlara dolma ikram edilir. Sırf bu ikram tarzından dolayı yapılan uygulama "Dolma Dedesine çıkmak" olarak adlandırılmaktadır. İkinci hafta; Namazlağı Deresi'nde kutlama yapılmaktadır. Burada da dualar edilmekte, namazlar kılınmakta ve katılanlara orada hazırlanan katmer, gözleme, ayran ve helva gibi yiyecek, içecekler ikram edilmektedir. Üçüncü hafta; okul bahçesinde civar köylerde ve Bursa'da oturan yakınlarını da çağırdıkları geniş katılımlı Köy hayrı adıyla kutlama yapılmaktadır. Yapılan bütün hayırların dede ile bir alakası olduğu düşünülmektedir. Çünkü dedenin hayırların yapıldığı yerlere bizzat gelip oralarda namaz kıldığına ve ekâbirden olan ruhanî varlıklara da namaz kıldırıldığına, sabah namazı öncesi kudüm çalarak Namazlağı Deresinde başka mübarek zat ve ruhanilerle buluştuğuna, sonra yine def çalarak türbesinin bulunduğu tepeye döndüğüne inanılmaktadır (Dikmen 2007).

Üç kutlamanın birinde yine sadece bu köye has bir uygulamayla mutlaka ikindi namazını müteakip cemaatle veya ferdi olarak ikişer rekat namaz kılınarak, sonrasında topluca yağmur duası edilmektedir.

Bir diğer değişik hıdrellez kutlaması, köyün yarısına yakınının kendisini Alevî olarak tanımladığı Orhaneli'ne bağlı Dağgüney Köyü'nde yapılmaktadır. Son yıllarda yapılmamakla birlikte yumurta ve taze soğan basta olmak üzere herkes evinden yiyecek bir şeyler getirerek "Ayvazlar Harmanı" denilen yere çıkılarak, kadınlar, erkekler ve gençler ayrı yerlerde toplanarak yemekler yemekte ve gün boyu hoş sohbetlerle zamanlarını geçirmektedirler. Kaynamış yumurtaları yamaç yerlerden yuvarlama gibi çocukça sayılabilecek eğlence ve yarışmalar da yapılmaktadır (Dikmen 2007).

Kadınlar o günü bakır çalarak yani "Ahenk Kurarak" eğlenmekte, erkekler sohbet ederek yani "Muhabbet Kurarak" geçirmektedir. Son yıllarda bu tür aktiviteler azalmakla birlikte kadınlar, 6 Mayıs'ta evlerinden getirdikleri un ve yağları harmanlayıp, gözleme yaparak yoldan geçenler dâhil herkese dağıtmaktadır.

Belde konumundaki bir yerleşim birimi olan Orhaneli'nin Göynükbelen Beldesi'nde ise mahalleler hıdrellezde hayır yemeği yapmaktadır. Bu hayır yemeği diğer köy ve beldelerde olduğu gibi tek merkezli değildir. Beldede bulunan 12 mahalle aynı gün ayrı ayrı hayır yemeği yapmaktadır. Eskiden mutlaka 6 Mayıs'ta yapılan bu uygulama, günümüzde belde dışındaki akraba ve tanıdıkların da katılımını sağlamak için pazar gününe alınmıştır. Her bir mahalle, organizasyon için ne kadar masraf edileceğini hesaplayarak ve hane basına para salarak giderleri karşılamaktadır (Dikmen 2007).

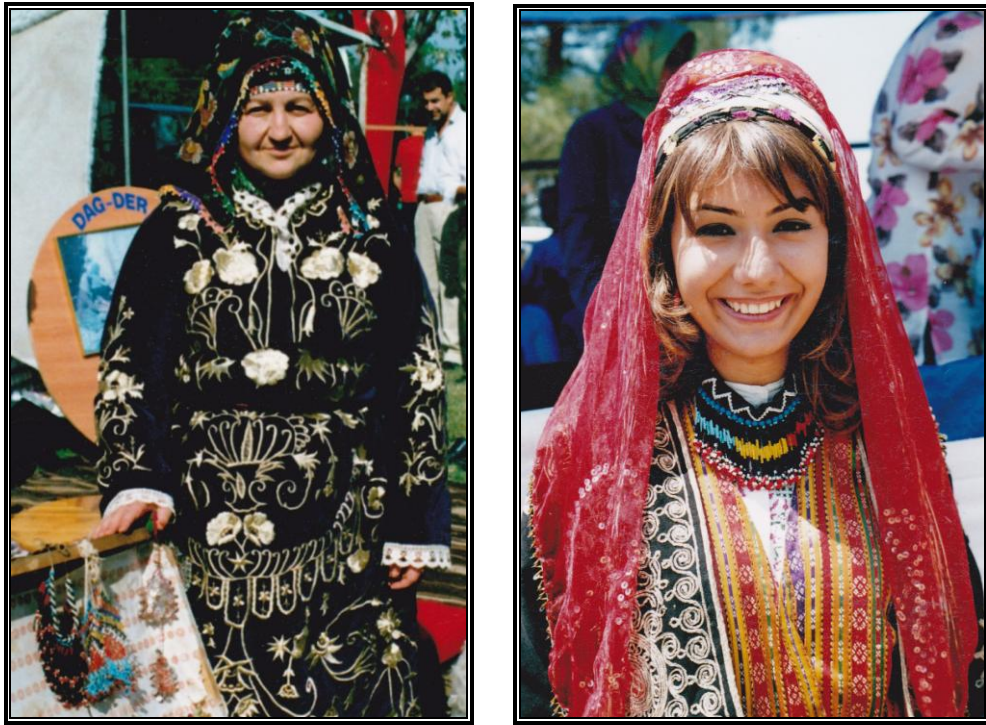

Şekil 6.18. Hıdrellez hayır yemeği hazırlığı

6.3.3.5. Yöresel Kıyafetler

Kadın Kıyafeti

Kadının yöresel giysisi üçetekli giysidir. Başta bir fes bulunur. İçinde sert ve dik durmasını sağlayan kasnak vardır. Üstüne renkli ve işlemeli olan krep örtülür. İhtiyarlar sade krep, genç kızlar ise renkli krep örterler. Krep fesin üstüne sarılır. Ön kısmında işlemeli ve sallanan oyalar görülür. Onun üzerine de gelin olanlar yazma örterler. Düğünlerde gelinin direkli car giymesi şart olmuştur.

Şekil 6.19. Yöresel kadın kıyafetleri

Ayak bileğine kadar olan şalvar (paçadon) giyilir. Göynek giyilir. Göyneğin üzerine de kırmızı pamuklu dokumadan üçetek (üç beşli) giyilir. Bu giysi; iki önde küçük etek, bir arkada geniş etekten oluşur. Üçeteğin üzerine içli-kapatma giyilir. Bunun üzerine de sıktırma giyilir. Sıktırmanın üzerine ise cepken şeklinde sarka giyilir. Sarkanın kol kısımları işlemelidir. Ana hatlarıyla kadın giysisi bu şekilde olmasına rağmen yörenin bazı kesimlerinde az da olsa farklılık görülmektedir.

Erkek Kıyafeti

Erkekler düğünde başlarına ırkçın denilen yanışlı-işlemeli takke giyerler. Genelde ise püsküllü fes giyilir. Feslerin üzerine yazma burulup sarılır. Damadın fesinin üzerine ise kırmızılı yeşilli yazma bulunup sarılır. Kısa aralı don-pırpıt giyilir. Çok daha önceleri bu aralı donların boyu dizlere kadarmış. Aralı don denilen giysin alt tarafı dar, arkası ise davul gibidir. Daha sonraları ise yandan düğmeli olup devamlı kullanılan külot pantolon giyilmiştir. Bele kuşak takılır. Şayak adı verilen yünlü aba dokunur. Siyah koyunun yünü dokunup dikilir ve ceket olarak giyilir. Başta bulunan fesin üzerine de iki yazma burulup dolanır. Damat olan şahıs ise altı gabaralı iskarpin giyer, içe göynek ve üzerine yakası çizgili gömlek, onun üzerine de abadan dikilen yünlü yelek giyer. Boynunda tel kırma, çevre ile başta ırkçın denilen üzeri yanışlı takke olur. Belinde ise ak kuşak bulunur. Ceketin cebinde ipekli mendil bulunur. Cebe de köstekli saat takılır. Ayağa sığır derisinden imal edilen çarık giyilir. Buna kara yemeni de denir.

Sekil 6.20. Yöresel erkek kıyafeti

Dağ Yöresi' ne özgü kıyafetlerin kadın ve erkek arasındaki karşılaştırma Çizelge 6.12' de verilmiştir.

Çizelge 6.12. Dağ Yöresi yöresel kıyafetler

	KADIN	ERKEK
BAŞ	Krep	İrakçın
	Takke	Sarık
	Oyalı Yazma	Takke Küpesi ve Zinciri
	Gıdık Boncuğu	
VÜCUT	Göynek	Göynek
	Üçetek	Cepken
	Fermana	Kuşak
	Kuşak	Kama
	Kolon	Çevre
BACAĞ	Paçalı Don	Pıtıptıt (Dalıçlı)
	Yün Çorap	Yün Çorap
		Çarık
		Körüklü Çizme (zenginler)

6.3.3.6. Yemek Kültürü

Dağ Yöresi halkı tahıl ve kurubaklagil ağırlıklı beslenmektedir. Hamur işlerine büyük önem verilen yörenin kendine has birçok yemeği mevcuttur.

Halkın başta ekmek olmak üzere birçok yemeklerini de pişirmek için ortak olarak kullandıkları taş fırınlar Dağ Yöresi'nin en bilinen, yöreye özgü özelliklerindedir. Belirli zamanlarda bütün kadınlar toplanıp birlikte yufka açarak burada pişirirler. Yöreye özgü yapılabir fırında pişirilecek yiyecekler için de burası kullanılmaktadır.

Şekil 6.21. Taş fırın

Dağ Yöresi'ne has birkaç yemeğin kısaca tanımı şu şekildedir:

Harmancık Keşkeği: Tavuk suyunda haşlanan buğday kıvam alıncaya kadar karıştırılarak pişirilir. Didilmiş tavuklar ve tuz eklenerek bir müddet daha karıştırılır. Nohut ve tereyağında kavrulmuş salça eklenerek sıcak olarak tüketilir.

Şekil 6.22. Harmancık keşkeği

Mısır Keşkeği: Mısır tahta çekilip, elenir. Tencerede su ile kaynatılır. İçine isteğe bağlı olarak kuru fasulye de konulabilir. Tereyağı, soğan ve tuz katılarak kızartılır.

Şekil 6.23. Mısır keşkeği

Şekerli Gözleme: Basit hamurdan açılan yufkaların içersine şeker serpilir. Kare olacak şekilde katlanır. Sac üzerinde altüst pişirilir.

Adak Gözlemesi: Basit hamurdan açılan yufkaların içersine nohut ve baharatla hazırlanan iç harcı serpilir. Yarım ay şeklinde kapatılır. Sac üzerinde iki tarafı çevrilerek pişirilir.

Şekil 6.24. Adak gözlemesi

Kulak: Hamur yufka şeklinde açılır ve dörtgen şeklinde kesilir. Kesilen hamurun karşılıklı iki köşesi bir araya getirilerek üçgen şekline getirilir. İçersine isteğe göre

nohuttan hazırlanmış harç konulur. Kaynar suda haşlanır. Suyu süzülüp yağlanır. Üzerine arzuya göre çökelek konur.

Şekil 6.25. Kulak yemeği

Nohutlu Börek: Un, su, tuz, sıvı yağ ve sirkeyi karıştırarak elde edilen hamurdan yufkalar açılır. Püre haline getirilmiş nohut, tuz ve karabiber ile hazırlanan harç yayılır. Sıvı yağ sürülerek kıvrılır ve fırında pişirilir.

Şekil 6.26. Nohutlu börek

Saraylı: Kuru yufka ıslanır. Tepsinin altına yayılır. Üzerine bir kat ceviz bir kat yufka olacak şekilde (baklava gibi) dizilerek küçük parçalar halinde kesilir. Pekmez veya şekerle tatlandırılır.

Şekil 6.27. Saraylı tatlısı

Pancar (Çükündür) Hoşafı: Pancar suda kaynatılır. Sonra rendelenir. Bir tencere suda erik kaynatılır. Pancarın kendi suyu boşaltılır. İkisi bir daha kaynatılabilir. Hoşaf yapılıp içilir.

6.3.3.7. Köy Hayırları

Yörenin tamamında köy hayırları oldukça yaygın bir uygulamadır. Köy hayrı veya dede hayrı denilen uygulamalar, geleneğe bağlı olarak bütün yörede 1960'lı yıllara kadar devam ettirilmiştir. O yıllardan sonra uzun süreli inkıtarlar olmuşsa da 1990'lı yıllarda hayırları canlandırma faaliyetleri başlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise birçok köyde bu gelenek tekrar başlatılmış ve özellikle 2003 yılından sonra bütün köylerde yaygınlaşarak neredeyse bir zorunluluk haline gelmiş gibidir.

Yapılış zamanına göre köy hayırlarını iki kategoride inceleyebiliriz: Birisi Mayıs ayından, yani hıdrellezden başlayarak iki üç aylık bir zamana yayılarak yapılan köy hayırlarıdır. Bu hayırlar, aslında geleneğe bağlı olarak köylülerin kendi aralarında organize ettikleri hıdrellez kutlamasıdır. Ancak kutlamalar zamanla genelleştirilerek, köy hayrı/dede hayrı adıyla Ağustos ayının sonuna kadar süren bir zaman diliminde, göç etmiş köylülerin ve yakın komşu köylerden insanların da katıldıkları yemekli bir törene dönüşmüştür. Yaşlıların “kasım hayrı” da dedikleri diğer köy hayrı ise eylül, ekim ve kasım aylarında yapılmaktadır. Keles ve birçok köyünde kasım hayırları, diğer bölgelerde ise hıdrellez hayırları yaygındır.

Yemek listesi et, keşkek ve üzüm gibi yerelde var olan yani ekip biçtiklerinden elde edilen mahsullerden oluşmaktadır. Mesela, kasımda yapılan ve sadece et yemeği, keşkek ve “Alaca Aş” dedikleri tatlı türünden (pekmez ve buğdaydan yapılan, aşure benzeri bir tatlı) oluşan yemek listesi buna örnek verilebilir.

Köylerde her yıl yapılan hayır davetlerine kalabalık bir insan topluluğu iştirak etmektedir. Özellikle o köyden Bursa’ya göç etmiş olanlar, onların tanıdıkları, civar köylerde oturanlar ve köyün kendi sakinleri davete katılmaktadır.

Hayır yemeğinin duyurusu çeşitli ebatlarda hazırlanan afişler ve el ilanlarıyla yapılmaktadır. Bu afişler, şehir ve ilçede yöre halkının güzergahı üzerindeki işyerlerine, kahvehanelere, yolcu taşıma vasıtalarına asılmaktadır. Davetin olduğu gün Bursa’nın belli noktalarından köylere toplu taşıma vasıtaları kaldırılmakta ve katılımın en üst düzeyde tutulması için her türlü gayret gösterilmektedir.

Bütün törenler, genellikle bir dede varsa ona yakın bir alanda, eğer böyle bir mekân yoksa cami merkezli yapılmaktadır. Davetin olduğu yere mutlaka bir Türk bayrağı ve bir sancak (gelenekte var ise) asılmaktadır.

Osmanlı geleneklerinin izlerinin hala görüldüğü Danaçalı Köyünde misafirler için konaklama ve üç öğün düzenli bir şekilde yemek bulunan bir köy odası bulunmaktadır. İlçenin köylerinde ölen kişinin ardından gödek adı verilen ekmekler dağıtılmaktadır. Bahar mevsimi geldiğinde (hıdrellez gününde) tüm köy halkı toplanıp köy kadınlarının yaptığı helva ve gözlemeleri yemektirler.

6.3.3.8. Yerel Etkinlikler ve Festivaller

Dağ Yöresi yöresel geleneklerini yansıttıkları şenlik ve yerel etkinlikleriyle tanınmaktadır. Her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen etkinlikler civar köy, ilçe ve komşu iller tarafından ilgi görmektedir.

Çizelge 6.13. Bursa İli dağ yöresi ilçelerinin şenlikleri

KUTLAMANIN ADI	YAPILDIĞI YER	ŞENLİK TARİHİ
Kocakavacık Köyü Şenliği	Keles	Haziran
Belenören Köyü Şenliği	Keles	Haziran
Göynükbelen Çilek, Kiraz Şenliği	Orhaneli	Haziran
Karagöz Kültür Şenliği	Orhaneli	Haziran
Görecik Yaylası Türkmen ve Yörük Şenliği	Büyükorhan	Haziran
Kocayayla Şöleni	Keles	Temmuz
Yağcılar Köyü Şenliği	Keles	Temmuz
Harmancık Panayırı ve Yağlı Pehlivan Güreşleri	Harmancık	20-30 Ağustos
Orhaneli Hayvan ve Emtia Pazarı	Orhaneli	Eylül

Büyükorhan ilçesinde her yıl Haziran Ayının ikinci haftası Büyükorhan Belediyesi tarafından organize edilen Görecik Yaylası Yörük ve Türkmen Şenlikleri yapılmaktadır.

Şekil 6.28. Büyükorhan Görecik Yaylası Yörük ve Türkmen Şenliklerinden bir görünüş

Her yıl mayıs ayının son haftasında “Bursa Enduro Bahar Şenlikleri” adı altında Motosiklet Festivali ve Şenliği düzenlenmektedir. Yüzlerce motosiklet sürücüsü

belirledikleri güzergahı takiben dağ yoluna gelmekte ve dağ yöresinin muhteşem doğa güzellikleri içinden geçerek şenlik alanına ulaşmaktadırlar.

Şekil 6.29. Bursa Enduro Bahar Şenliklerinden bir görünüş

Harmancık ilçesinde her yıl Ağustos ayında panayır düzenlenmektedir. “Harmancık Kültür Şöleni ve Yağlı Pehlivan Güreşleri” adı altında 1947 yılından günümüze dek düzenlene panayır 5 gün büyük bir yoğunlukla sürmektedir. Geleneksel Yağlı Pehlivan Güreşlerinin de yapıldığı panayıra çok sayıda ünlü güreşçi de katılmaktadır. Panayıra çevre il ve ilçelerden (Kütahya, Balıkesir, Bursa, Simav, Tavşanlı v.b.) esnafı ve haklı büyük ilgi göstermektedir. Dolayısıyla ilçeye büyük canlılık getirmektedir.

Şekil 6.30. Harmancık Kültür Şöleni kapsamında yapılan konserden bir görünüş

Şekil 6.31. Harmancık Yağlı Pehlivan Güreşleri

Keles ilçesinde her yıl haziran ayının 3. Haftası “Kocayayla Şöleni” yapılmaktadır. Osmanlı Yörükleri’ nin 700 yıllık geleneği olan kağnıyla gelin alma töreniyle başlayan şenlik, Çeşitli etkinlik ve konserlerle devam etmektedir. Bu şölende; yağlı güreş müsabakaları, kiraz ve çilek teşvik yarışmaları, halkoyunları gösterileri yapılmakta ve çeşitli sanatçılar konser vermektedir.

Şekil 6.32. Keles Kocayayla Şöleninden bir görünüş

İlçedeki muhtelif dernek ve kuruluşlar yararına tertip edilen Kocayayla Şöleni' nde Keles yöresinin "temsili gelin alayı" merasimi gelen misafirlerin oldukça ilgisini çekmektedir. Ayrıca haziranın son haftası 2 gün süreli “Çilek ve Kiraz Şenliği”, ihracata yönelik kiraz üretilen Kozağacı bölgesinde düzenlenmektedir. Şenlikte halk oyunları gösterileri ile kiraz yarışmaları yapılmaktadır.

Şekil 6.33. Kocayayla Şöleni (temsili gelin alayı merasimi)

Orhaneli ilçesinde “Geleneksel Karagöz Kültür Şenlikleri” her yıl haziran ayında düzenlenmektedir. Atatürk ve Karagöz heykellerine çelenk sunumuyla başlayan şenlikler ünlü sanatçıların konserleri Karagöz ve Hacivat ustalarının oynadıkları oyunlarla devam etmektedir. Şenlik kapsamında, en iyi çilek yetiştiriciliği yarışması yapılmaktadır. Orhaneli Belediyesi’nin daveti üzerine kardeş şehir olan Bulgaristan’ın Filibe kentine bağlı Kuklen kasabasından da bir heyetin ilçeye geldiği şenlikler oldukça renkli geçmektedir.

Şekil 6.34. Orhaneli Karagöz Kültür Şenliklerinden bir görünüş

6.4. Dağ Yöresinin Ekolojik Turizm Potansiyeli

6.4.1. Dağ Yöresinde Sürdürülebilir Ekoturizm Faaliyetleri ve Turizm

Alanlarının Dağılışı

6.4.1.1. Kış Turizmi Alanları

Türkiye Turizm Stratejisinde belirlenen Kış Turizmi Koridoru (Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars ve Ardahan) boyunca kış sporlarının ve bu illerde yer alan turizm merkezlerinin geliştirilmesi çalışmaları öncelikle yürütülmektedir. Gerek Türkiye’deki kış turizm faaliyetinin uluslararası boyutta tanıtımına gerek kış turizm koridorunda yer alan kış turizm merkezlerinin gelişimine ve tanıtımına ivme kazandıracak 2011 Üniversiteler Arası Kış Oyunları (Universiade), kış turizmi koridorunda kalan

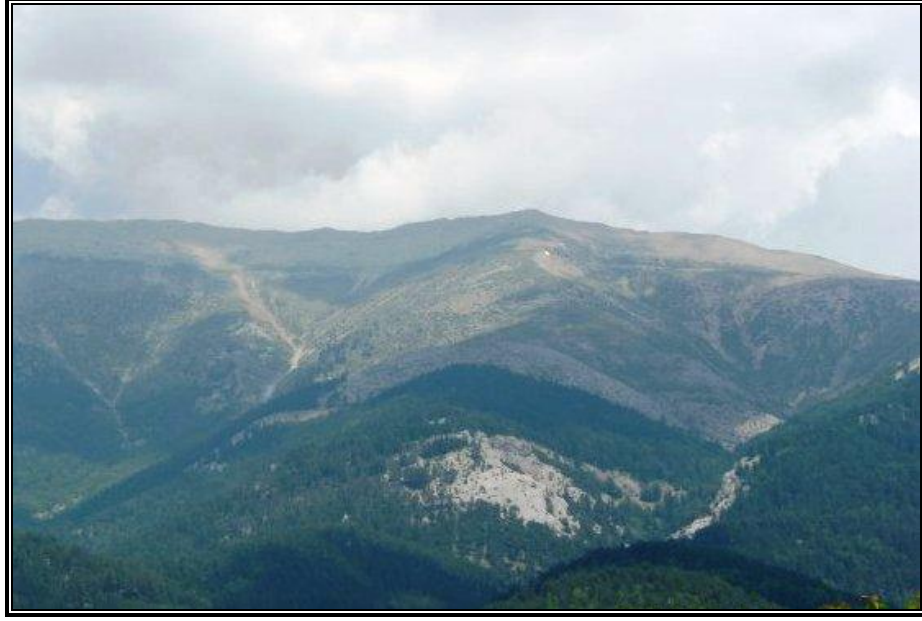
Palandöken Kış Sporları Turizm Merkezinin bulunduğu Erzurum İlinde 27.01-06.02.2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Anılan organizasyon çerçevesinde ve uzun vadede kış turizmi ihtiyaçları göz önüne alınarak kış oyunları müsabakaları için Erzurum kent merkezinde gerçekleştirilen gerekli alt ve üstyapı tesisleri ile Erzurum İli ülkemizin en önemli kış turizm merkezlerinden birisi olmuştur.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığınca ve Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü ile birlikte ülke genelinde yapılan araştırma ve incelemede belirlenen 48 adet potansiyel kış turizm alanından 25 adedi kış turizm merkezi olarak ilan edilmiştir. Bu kış turizm merkezlerinden 17 adedinde imar planları tamamlanmış olup, hâlihazır yatak kapasitesi 7.764, planlanan toplam yatak kapasitesi ise 65890'dır. Diğer 8 adet kış turizm merkezinde planlama çalışmaları devam etmektedir (Anonim 2011a).

Kış turizminin belli başlı özellikleri;

- Yüksek yerleri gerektirmesi,
- Uygun hava ısısının oluşması,
- Yeterli yağış miktarının bulunması,
- Müsait kar şartlarının olması,
- Uygun eğimli alanların bulunmasıdır.

Kış turizmi destinasyonunun gelişiminde destinasyon alanının kayak sporunun gelişimi için gerekli olan koşulları bünyesinde bulundurması gerektirmektedir. Bunlar, kayak için elverişli kar kalitesi, bol güneş ışığı, az rüzgar, yeterli uzunlukta kış mevsimi ve kayak sporu için gerekli teknik yatırımlardır (İlban ve Kaşlı 2008).

Şekil 6.35. Pınarcık köyünden bir görünüş

Kış turizm potansiyeli ile sadece Türkiye’ de değil dünyada da bilinen Uludağ’ ın güney yamaçlarında bulunan Dağ Yöresi de kış turizmi potansiyeline sahiptir. Keles ilçesinin Pınarcık Köyünde kış turizmine potansiyel olarak, kayak yapılabilecek alanlar bulunmaktadır.

6.4.1.2. Sağlık ve Termal Turizm Alanları

Bursa şehri Türkiye’ nin en önemli kaplıca şehirlerinden biridir. Bursa şifalı su kaynakları şehir içinde, Batı Anadolu’ da, Marmara Bölgesinde ve deniz seviyesine göre 2543 m. yükseklikte bulunan Uludağ’ ın eteklerinde yer alır. Bursa şehri şifalı kaynaklarıyla olduğu kadar tarihiyle de ünlü bir kentimizdir.

Bursa termal su kaynakları Marmara Denizinin güneyinde ve Türkiye’nin batısında en yüksek dağ olan Uludağ’ ın kuzey eteklerinde geniş bir traverten kompleksi üzerinde yer almaktadır. Termal sular 46-82⁰C sıcaklıklarda ve Bursa şehir merkezinin batı ucunda Çekirge ve Kükürtlü bölgelerinde boşalmaktadırlar. Ülkemizde birçok termal kaynaktaki olduğu gibi Bursa termal suları da bir kırık zonu ile yakın ilişki içindedirler.

Dağ Yöresi ilçeleri termal kaynaklar bakımından oldukça zengindir.

Çizelge 6.14. Termal turizme potansiyel olabilecek kaplıcaların sıcaklık ve debileri

KAPLICALAR	SICAKLIK (°C)	DEBİ (lt/sn)
Ilıca Kaplıcası	37 - 45,5	3
Sadağ Kaplıcası	64,5	1
Ağaçhisar Kaplıcası	40	2

Kaynak: Anonim 2010.

Ilıca Kaplıcası

Roma döneminden kalma Ilıca Kaplıcaları Harmancık İlçe merkezine 10 km uzaklıkta bulunmaktadır. Romatizma, egzama, kireçlenme, yara ve çıban, kadın hastalıkları ve göz hastalıklarına iyi gelmektedir. Yamaç paraşütüne de müsait olan ılıca kaplıcaları, yeşilin her tonunu barındıran oksijen deposu olma özelliğini elinde bulundurmaktadır. Ilıca Kaplıcaları, Ilıcaksu Köyü girişinde bulunmakta ve köylüler tarafında çalıştırılmaktadır.

Şekil 6.36. Ilıca Kaplıcası'ndan bir görünüş

Sadağı Kaplıcası

Orhaneli' ne bağlı Sadağı köyündedir. Banyo uygulaması ile ağrılı hastalıklara iyi gelmektedir.

Şekil 6.37. Sadağı Kaplıcası'ndan bir görünüş

Ağaçhisar Kaplıcası

Orhaneli' ne bağlı Ağaçhisar köyündedir. Hafif kükürt kokulu olan kaynak suları banyo olarak ağrılı hastalıklara, çamur uygulamalarında da uyuz ve deri hastalıklarına iyi gelmektedir.

Geneli yerli olmak üzere her yıl birçok turist tarafından Ağaçhisar şifalı kaplıcaları ziyaret edilmekte ve kaplıcaların gerçekten faydalı olduğu da edinilen tecrübeler ile belirtilmektedir.

Şekil 6.38. Ağaçhisar Köyü'nden bir görünüş

Orhaneli ilçesinin Topuk Köyünde, cilt hastalıklarına iyi geldiği düşünülen şifalı su kaynakları bulunmaktadır. Çivili köyünün girişinde bulunan “Sarı Su” nun uzun yıllardan beri ciltteki yaraları iyileştirdiği bilinmektedir. Ayrıca bazı mide rahatsızlıklarına da iyi geldiği öne sürülmektedir. İlçeye 10 km mesafede bulunan Şükriye Köyü’ nde bulunan çamur cilt ve romatizmal rahatsızlıklara iyi gelmektedir. Bu çamur, kükürt kokulu olmasının yanında sıcak olmasıyla da dikkat çeker.

Büyükorhan ilçesinin Kuşlar Köyü sınırlarında şifalı olduğu bilinen Sorgun Suyu bulunmaktadır. Karaağz köyündeki su kaynağının böbrek rahatsızlıklarına iyi geldiği öne sürülmektedir. Zaferiye köyünde bulunan Kaya Deresi Hamamı hala hizmet vermekte olup romatizmal hastalıklara iyi geldiği öne sürülmektedir. İlçe merkezine 20 km uzaklıkta Dügüncüler Köyü sınırını Aliova Çayı üzerinde ılıcak sular ve su değirmeni vardır. Köyün sıcak su kaynakları yerli halk tarafından cilt hastalıklarında tedavi amaçlı kullanılmaktadır.

Harmancık ilçesinin Ilıcaksu Köyünün üst taraflarında Acısu denilen çeşmenin suyu böbrek taşlarını dökmekte ve idrar yollarını temizlemektedir.

Keles ilçesinde Belenören Köyündeki Asa Suyu, böbrek rahatsızlığı çekenlerin uğrak yeri haline gelmektedir. Kocakovacık, Çayören ve Haydar Köyü yakınlarında da şifalı sıcak sular mevcuttur.

6.4.1.3. Akarsu Turizm Alanları

Bursa ili alternatif turizm imkanlarının en çok yer aldığı illerin başında gelmektedir. Dağ-Yayla-Termal-Deniz-Doğa-Tarih-Mağara gibi alternatif turizm imkanlarını sunan Bursa ilinde İl Turizm Müdürlüğünün Rafting turizmi araştırmaları sonucu Kütahya ili Tunçbilek ilçesi civarında doğup Bursa ili Keles, Orhaneli ilçelerinden geçerek Uluabat Gölü’ ne dökülen Kocası üzerinde Rafting sporunun yapılabileceği görülmüştür.

Rafting; raft adı verilen botlarla, debisi yüksek nehirlerde yapılan bir akarsu (nehir) sporudur. Bu sporda asıl olan içinde bulunulan raftı devirmeden, kürekle yönlendirerek kayalar ve engeller arasından geçmektir. Rafting, 6-8 kişilik takımlar halinde yapılır. Bu sporda akarsular zorluk derecesine göre altı dereceye ayrılırlar.

Ülkemizin en batısında böyle bir alternatif turizm türünün kullanılması İstanbul gibi büyük bir turizm tüketicisi metropol kente yakın olan Bursa Turizmi için son derece önemlidir. D.S.İ. Bölge Müdürlüğü ile yapılan yazışmalarda Mart-Nisan aylarında 40 m³/sn. su taşıdığı tespit edilen Kocasu üzerinde Rafting geçişi denemeleri yapılmış ve son derece uygun bulunmuştur.

Akarsu turizmi için Bursa' da Kocasu Çayı ile Emet Çayı parkurları belirlenmiştir. Bunlardan Kocasu Çayı Parkurları Dağ Yöresi sınırları içerisinde dir.

Kocasu Çayı Parkurları :

- 1-Çayören-Denizler Beton Köprü (18 km)
- 2-Denizler Beton Köprü-Kemaliye Tahtaköprü (16 km)
- 3-Kemaliye Tahtaköprü-Orhaneli Kabaklaraltı Tahtaköprü (18 km)

Şekil 6.39. Keles Kocasu Rafting Parkurundan bir görünüş

Keles Kocasu da 16-17 km' lik hem yeni başlayanlara hem de profesyonellere uygun yerler bulunmaktadır.

Şekil 6.40. Büyükorhan Dügüncüler köyü mevki rafting parkurundan bir görünüş

Büyükorhan sınırları içersinden geçerek Mustafa Kemalpaşa Uluabat gölünde suya dökülen Ali ova (Emet) Çayı üzerinde 30 km’ lik bir güzergahta rafting sporu yapılmaktadır.

6.4.1.4. Av Turizmi Alanları

Türkiye, av turizmi açısından oldukça önemli bir turizm türüdür. Çünkü, Türkiye doğal güzellikleri, av sahalarının çokluğu ve zenginliği ile av turizmi açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye’ de avcılık ve av turizmi organizasyonu konusunda devlet ile özel sektörün görevleri birbirinden farklı, ancak birbirini tamamlar niteliktedir. Devlet ve özel sektörün ortaklaşa olarak düzenlediği av turizmi organizasyonları dışında, sadece özel sektörün düzenlediği av turizmi organizasyonlarına da rastlanmaktadır. Bu tür uygulamalarda özel kişi ve kurumlara ait olan özel avlakların Kara Avcılığı Kanunu’ na uygun olarak tespit edilen esaslar çerçevesinde olması, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne kaydının yapılmış olması gerekmektedir (Ege 2008).

Dağ Yöresi ilçeleri avlanma bakımından oldukça geniş bir alana ve zengin bir potansiyele sahiptir.

Şekil 6.41. Dağ Yöresi'nde avcılardan bir görünüş

Şekil 6.42. Balık avlama alanından bir görünüş

Türkiye’de avlanılmasına izin verilen yaban hayvanları, türlerine ve avlanma sürelerine göre yıldan yıla değişmektedir. Bu değişiklikler her yıl düzenlenen merkez av komisyonu kararları ile belirlenir.

Merkez Av Komisyonunca 2011-2012 Av Döneminde avın yasaklandığı Dağ Yöresindeki sahalar aşağıda verilmiştir (Anonim 2011g);

- Keles ilçesi: doğusu; Keles-Bursa Karayolu, kuzeyi; Keles-Bursa asfaltı, Seferihisar köyü sınırı, batısı; belenören sınırı kocasu-Firoz-Orhaneli ilçe sınırı, güneyi; Keles-Alpagut-Akçapınar-Belenören köyü yolu
- Büyükorhan ilçesi: Doğusu; Kınık-Alutça köy yolu ilçe sınırına kadar, Kuzeyi; Geynik, Ericcek, Karalar, Karaağız, Kınık köy yolları. Batısı; Geynik, Mazlımlar yolu ilçe sınırına kadar, Güneyi; Balıkesir il sınırı.
- Orhaneli ilçesi: Doğusu; Dağgüney, Göynükbelen, yolundan ilçe sınırına kadar, Kuzeyi; Orhaneli ilçe sınırı, Batısı; Bursa-Orhaneli yolu, Güneyi; Karakova Deresi-Petmezciyolu Sırtı-Çamlık Deresi (Orhaneli Örnek Avlağı kuzey sınırı)

Örnek Avlak olarak tescil edilen ava yasak olan sahalar:

Orhaneli Örnek Avlağı (Orhaneli ilçesi):

- Doğusu; Çatalca Tepe - Başpınar Sırtı – Karbastı Sırtı – Kızıлтаş Sırtı – Belenkabaca Sırtı – Karacakaya Sırtı

- Kuzeyi; Karakova Deresi – Petmezciyolu Sırtı – amlık Deresi,
- Batısı; Orhaneli – Bursa yolu asfaltı,
- Güneyi Kocasu ayı – Orhaneli – Bursa asfaltı

Şekil 6.43. Domuz avından bir görünüş

6.4.1.5. Piknik Alanları, Orman İçi Dinlenme Yerleri ve Tabiatı Koruma Alanları

Orman içi dinlenme yerleri; toplumun çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere olanak vermek maksadıyla oluşturulan sahalardır. Bunlar, A, B ve C tipi olmak üzere e ayrılmaktadır. A tipi sahalar; yüksek kaynak değerleri ve ziyaretçi potansiyeline sahip, çadır, karavan ve bungalov gibi geceleme merkezlerinin yakın çevresinde, yüksek ziyaretçi potansiyeline sahip ve günübirlik kullanım olanağı sağlayabilen sahalardır. B tipi sahalar; kent merkezlerinin yakın çevresinde, yüksek ziyaretçi potansiyeline sahip ve günübirlik kullanım olanağı olan sahalardır. C tipi sahalar; kaynak değeri ve ziyaretçi potansiyeli çok sınırlı, genelde mahalli ihtiyaçları karşılamak için oluşturulan ve günübirlik piknik olanağı veren sahalardır (Altanlar 2007).

Orhaneli ilçesinin reler Köyünün st kısmında kekik kokularının duyulduğu mesire yeri bulunmaktadır.

Şekil 6.44. Çörelers Köyü

Göynükbelen Beldesindeki Gölcük Yaylasında geleneksel “Göynükbelen Kültür Şenlikleri” düzenlenmektedir. Kurt Dağı, Karagöz Piknik Alanı ve Karakoca mevki Bursa Merkez dahil çevre halkının piknik ihtiyacına cevap verecek nitelikte mesire yerleridir.

Şekil 6.45. Göynükbelen Beldesi

Şekil 6.46. Karagöz Piknik Alanı

İlçe köylerinden Ortaköy’ de bulunan tarihi çınarın çevresi piknik alanı olarak kullanılmaktadır. İlçenin Altıntaş Köyü’nün 2 km mesafedeki yaylalık yerleri çam, meşe ağaçları ve Altıntaş Göleti manzarasıyla güzel bir mesire alanıdır.

Şekil 6.47. Altıntaş Yaylası’ndan görüşler

Büyükorhan ilçesinde Görecik Yaylası alt yapı hizmetlerinin tamamlandığı, dağ turizmine elverişli kamp ve mesire yeridir. Her yıl geleneksel olarak Yörük ve Türkmen Şenlikleri bu yaylada yapılmaktadır. Ayrıca motosiklet tutkunlarının vazgeçilmez yeri olarak “Bursa Enduro” adıyla gerçekleştirilen motosiklet ve bahar şenliklerine de mekan olmaktadır.

Şekil 6.48. Görecik Yaylası’ndan görüşler

Keles ilçesinin muhteşem doğasıyla bilinen Kocayayla; ilçenin tarihi ve turistik mesire yeridir. Kelesin geleneksel şenliği “Kocayayla Şöleni” bu mesire yerinde yapılmaktadır.

Bursa ilinde bulunan doğa yürüyüş parkurlarından Dağ Yöresinden geçen “Keles-Kocayayla-Kendir Yayla-Alaçam Yayla Parkuru”, “Keles-Gölet-Kocayayla” güzergahları; orman içi dinlenme yeri olarak da potansiyel arz etmektedir.

Şekil 6.49. Kocayayla’ dan bir görünüş

Tabiatı Koruma Alanları bilim ve eğitim açısından önem taşıyan, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri içeren ve mutlak korunması gerekli olup, sadece ilim ve eğitim amaçlarıyla kullanmak üzere ayrılmış tabiat parçalarını tanımlamaktadır. Tabiatı Koruma Alanları, milli parklar gibi fakat daha küçük alanlarda yer almaktadır (Ürgenç 2000).

Bursa il sınırları içerisinde tabiat parkı bulunmamaktadır. Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğünün görev alanı içerisinde kalan 8 adet mesire yeri bulunmaktadır. Bunlardan biri hariç tamamının işletmeciliği, özel şahıs veya kurumlara ihale edilmiştir (Anonim 2011e).

6.4.1.6. Trekking / Doğa Yürüyüşü

Dağ ve doğa sporu olarak adlandırılan trekking, doğa turizmi türlerinden biri olarak son yıllarda ortaya çıkmış ve gittikçe de rağbet görmeye başlamıştır.

Trekking, belirli zorluklar ve özellikler gösteren doğa koşullarında, yaş gruplarına uygun ve zamanla sınırlı olarak düzenlenen yürüyüşlerin genel adı olarak bilinmektedir. Çadır turizmi kapsamına da girmekte fakat herhangi bir yatırım gerektirmemektedir (Yaşar 2002).

Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler sonucunda kış turizminin ve kayak sporunun beşiği Uludağ on iki ay boyunca turizme açılmış ve bu amaçla 6 parkur belirlenmiş olup, parkurlar işaretlenmiş ve Uludağ kayak öğretmenleri rehberliğinde 1996 Haziran'ında turlara başlanmıştır.

Bursa ilinde bulunan diğer doğa yürüyüşü parkurları;

- Cumalıkızık-Kanlı Gölet Şelalesi
- Cumalıkızık-Kilise Deresi Şelalesi
- Aral Alabalık Tesisleri-Kürekli Deresi Şelalesi
- Soğukpınar Köyü ketenlik Yaylası-Aras Şelalesi
- Bakacak Mevkii-Cumalıkızık
- Keles- Kocayayla-Kendir Yayla-Alaçam Yayla Parkuru
- Keles-Gölet-Kocayayla
- Teferrüç-Beşevler Mahallesi-Erikliyayla-Abıhayat-Kadıyayla
- Teferrüç-Beşevler Mahallesi-Erikliyayla-Abıhayat-Tonozyayla
- Maksem-Süleymaniye Köyü
- Teferrüç-Beşevler Mahallesi-Gölgeli Kaynak
- Maksem-Kadıyayla
- Kadıyayla-Tonozyayla-Sarıalan, olarak sayılabilir.

Dağ Yöresinden geçen doğa yürüyüş parkurları “Keles-Kocayayla-Kendir Yayla-Alaçam Yayla Parkuru”, “Keles-Gölet-Kocayayla” dır. Bu parkurlar; orman içi dinlenme yeri, trekking için potansiyel arz eden yerlerdir.

Büyükorhan ilçe merkezine 20 km uzaklıkta 'Düğüncüler Köyü' sınırı içinden geçen rafting sporunun da yapıldığı Aliova Çayı (Emet Çayı) etrafı trekking sporu için alternatif bir alan olarak belirlenebilir. Trekking parkurunda karşımıza çıkacak olan tarihi Burunca Köprüsü (Şekil 6.50) yürüyüşe keyifli bir heyecan katmaktadır.

Şekil 6.50. Tarihi Burunca Köprüsü

Orhaneli ilçe merkezinden 6 km. uzaklıkta bulunan Sadağı Köyünden hamama gitmek için köy içinden geçtikten sonra 1 km. kadar yürümek gerekmektedir. Sadağı Kanyonuna ulaşmak için aşılması gereken sarp kayalıklar ve merdivenlerin bulunduğu mesafe trekking sporu için uygun bir parkur olarak düşünülebilir. Buraya ulaşabilmek için belirlenmiş bir parkurun olmaması, suyun durumuna göre ziyaretçilere istedikleri parkuru çizme olanağı sunmaktadır.

Şekil 6.51. Sadağı Kanyonu' da trekking parkuru olarak düşünülen patikalardan görünüşler

Kocasu (Atranos) nehrinin Keles ilçesi sınırları içerisinde aktığı kayalık ve çok sert bir vadi olan Kayalı Dere Kanyonu, Kocakovacık köyü altlarından başlayarak Gelemiş köyü arazisine kadar uzanır. Her iki yakası heybetli kayalardan oluşan bu kanyon, karşıdan çok sert ve içerisine girilemez bir kanyon şeklinde görünse de içerisine girildiğinde gelen ziyaretçileri büyüler. Tam ortasından akan Kocasu nehri boyunca çok keyif alınarak yürünecek bir yol güzergahı bulunmaktadır. Nehir boyunca yapılacak bir

yürüyüşten sonra sola doğru yaklaşık 30 dakikalık bir tırmanış ile Gavurini Mağarasına ulaşılmaktadır. Bu alan, trekking sporu için oldukça uygun ve keyifli bir parkur olarak kullanılabilir niteliktedir.

Şekil 6.52. Kocasu Nehri'nden görüşler

6.4.1.7. Yayla Turizmi

Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen çevre korumaya yönelik bazı turizm projeleri geliştirilmiştir. Yayla Turizmi Projesi, Doğu Karadeniz, Akdeniz (Toros Yaylaları) yaylalarından başlatılmış olup, ülke genelinde devam etmekte olan bir çalışma söz konusudur. Çalışma bütünü içinde bugüne kadar 26 adet yayla “Yayla Turizm Merkezi” ilan edilmiştir. Ancak bu değerli doğal alanların yoğun bir şekilde turizme açılması beraberinde çeşitli sorunları getirmiştir. Konaklama amacı ile hızlı bir yapılaşma ve taşıma kapasiteleri hesaplanmadan yapılan tur organizasyonları bu alanların bozulmaya başlamasına neden olmuştur (Kılıç Benzer 2006).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığınca benimsenen yayla turizm merkezlerinin seçimindeki genel kriterler şunlardır;

- Doğal değerlere yönelik potansiyelin zengin olması,
- Sivil mimari karakterinin olması,
- Kent merkezine ulaşımın kolay sağlanabilir olması,
- Yöre halkının sosyal yapısının turizme yakın olması,

- Aktivitenin ekonomik olarak sürdürülebilmesi,
- Diğer turizm çeşitleri ile entegrasyonunun sağlanabilir olmasıdır (Anonim 2011a).

Bursa Dağ Yöresi yaylalar bakımından oldukça zengin bir bölgedir. Bir çok yayla yörenin geleneksel şenliklerine mekan olmasıyla tanınmaktadır. Ancak bunların yanında henüz güzelliği keşfedilmemiş, dolayısıyla doğa güzellikleri bozulmamış birçok yayla bulunmaktadır.

Büyükorhan ilçesinde Görecik Yaylası oldukça tanınan ve çeşitli etkinlikler için tercih edilen bir yerdir. İlçedeki Belpınarı ve Kutul yaylaları ile Orhaneli'nde Altıntaş Yaylası yayla turizmi için potansiyel olabilecek yaylalardır.

Şekil 6.53. Görecik Yaylası

Keles ilçesi ise Kocayayla ile tanınsa da Kendir, Alaçam ve Gelemiş ve Sorgun Yaylaları gibi doğa güzelliklerini sınırları içinde bulundurmaktadır.

Şekil 6.54. Kocayayla

Bu yaylalar, özellikle yaz aylarında hayvan otlatmak ve meyve tarımı için de önemli mekânlar olarak görülmektedir.

6.4.1.8. İnanç Turizmi

İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına, dini inançlarını gerçekleştirmek, inanç çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları turistik amaçlı gezilerin, turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi inanç turizmi olarak tanımlanabilmektedir (Altanlar 2007).

İnanç turizminin, tatil ve kültür turizmi ile yakından ilgisi vardır.

Dağ Yöresinde inanç turizmine yönelik; Büyükorhan ve köylerinde 38, Harmancık ve köylerinde 64, Keles ve köylerinde 73, Orhaneli ve köylerinde 72 olmak üzere toplam 244 dedenin varlığı tespit edilmiştir. Bu dedeleri kendi arasında, türbeli dedeler, mezarlı dedeler, sadece yeri belli edilmiş dedeler, önceden yeri belliyken zamanla yeri kaybolmuş dedeler, herhangi bir belirtisi olmadığı halde ağaç, tas, çeşme gibi nesnelere, belli bir düzlük ve tepe gibi yerlere dede denmesiyle oluşmuş dedeler olmak üzere beş grupta inceleyebilmek mümkündür.

Şekil 6.55. Hoban Dede Türbesi' nin içi
(Harmancık)

Şekil 6.56. Anasultan Türbesi
(Keles)

Yöredeki yerleşim birimlerinin hemen hemen hepsinde inanç turizmine potansiyel olabilecek alanlar bulunmaktadır.

6.4.1.9. Mağara Turizmi

Türkiye’de 30’un üzerinde mağara turizme açılmış olup, bunların dışında yalnızca uygun ekipman sağlanarak rehber eşliğinde girilebilecek özel ilgi gruplarına yönelik bir çok mağara bulunmaktadır (Anonim 2011f).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığınca bir mağaranın turizme açılmasına dair istenen kriterler:

- Mağaranın turizm açısından önem arz eden ve turizme hizmet veren yerleşim merkezlerine yakın olması
- Mağaranın sahip olduğu morfolojik ve diğer oluşum özelliklerinin farklı ve ilgi çekici bir takım unsurları taşıması (kendi özelinde çekici bir özelliğe haiz olması)
- Doğal etkenlerle oluşan mağaraların yanı sıra insanların barınak, sığınak, ibadet yeri ve depolamacılık gibi amaçlar için kazdıkları veya oydukları yapay mağaralar da bulunmaktadır. Bu özellikteki mağaraların arkeolojik ve kültürel değer taşıması
- Mağaraya ulaşımın kolay ve rahat sağlanabilmesi

- Mağaraya girişin ve çevresinin oraya gelen ziyaretçilere hizmet vermeye uygun düzenleme yapılmasına (otopark, kafeterya vb.) elverişli olması gerekmektedir (Anonim 2011f).

Ülkemizdeki mağaralara turistik önem kazandıran başlıca etmenler (Altanlar 2007):

- Sarkık ve dikitler gibi doğa harikaları içermeleri,
- Dini nedenler,
- Yerleşme tarihine ışık tutmaları olarak ifade edilebilmektedir.

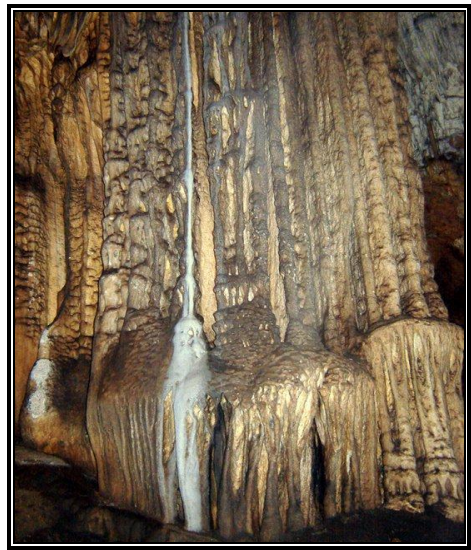
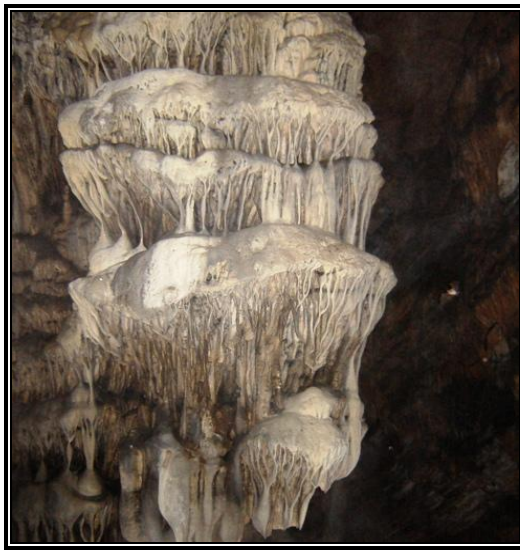
Dağ yöresi; sarkık ve dikitler içeren, yerleşim tarihine ışık tutan mağara turizmine potansiyel olabilecek mağaralara sahiptir.

Keles ilçesinin Gelemiş Köyü sınırlarındaki Gavurini Mağarası; içerisinde sarkıt ve dikitlerin olduğu 3 ana bölüm ve bunları birleştiren bir galeriden oluşmuştur. Mağara içerisinde bulunan iki ana bölümde oluşmuş heybetli sarkıt ve dikitler meraklı ziyaretçileri için keyifli fotoğraf imkanı sunar. Mağara girişinde bulunan ana giriş bölümü Bizans döneminde ön kısmı bir duvar ile kapatılmış ve bir yerleşime dönüştürülmüştür.

Şekil 6.57. Gavurini Mağarasından bir görünüş

Büyükorhan ilçesinde Bayındır Köyü adıyla bilinen Bayındır mağarası bulunmaktadır. 2008 yılında Bursa Mağara Derneğinden bir grup mağarada incelemelerde bulunmuş ancak kayda değer bir sonuca ulaşamamıştır. Bu incelemeler sonucunda, mağaranın yaklaşık 400-500 metre uzunluğunda, yüksekliğinin 6 metre, genişliğinin ise 5-7 metre arasında olduğu tespit edilmiştir. İçi sarkıtlarla dolu olan mağaranın hava sirkülasyonunun da oldukça beğenildiği bilinmektedir.

Şekil 6.58. Bayındır Mağarasından görüşler

Keles ilçesinin Menteşe Köyünde Gelin taşı denilen mevkide bulunan Bizans döneminden kalma eski bir yerleşim alanı olarak kullanılmış mağaralar, son derece korunaklı bir alana kurulmuştur. Ahşap palangalarla yapılmış bölümleriyle, ilginç bir yaşam alanıdır. Mağaralardaki kalıntılar definciler tarafından tahrip olsa da, özellikle tapınak alanındaki fresklerin bir bölümü halen varlığını korumuştur.

6.4.1.10. Karavan Turizmi ve Çadırılı Kamp

Karavan ve çadırılı kamp turizmi, diğer turizm şekillerine oranla insana daha fazla doğayla baş başa kalma olanağı sağlayabilmektedir. Özellikle doğal güzelliklerden yararlanmak isteyen turistler için geliştirilmiş bir turizm türüdür. Bu turizm türü, 1980'li yıllarda ekonomik anlamda gidilen ülkeye fazla getirisi olmadığı için teşvik edilmemiş, 1990'lı yıllarda, doğal güzelliklerin korunması ve ekoturizmin gündeme gelmesi ile önem kazanmaya başlamıştır.

Büyükorhan ilçesindeki Görecik Yaylası alt yapı hizmetlerinin tamamlandığı, dağ turizmine elverişli kamp ve mesire yeridir. Her yıl geleneksel olarak Yörük ve Türkmen Şenlikleri bu yaylada yapılmaktadır. “Bursa Enduro” adıyla gerçekleştirilen gelenekselleşmiş motosiklet şenliklerinin yapıldığı yaylada şenlik kapsamında kamp da yapılmaktadır.

Kaya Deresi; ilçe yakınındaki çadırılı kamp alanı olarak potansiyel olabilecek alanlardandır.

Şekil 6.59. Bursa Enduro Şenliklerinin yapıldığı kamp alanından görüşler

Büyükorhan ilçe merkezine 20 km uzaklıkta 'Düğüncüler Köyü' sınırı içinden geçen rafting sporu için alternatif parkur olarak belirlenmiş, doğa yürüyüşlerinin de düzenlenebileceği Aliova Çayı (Emet Çayı) civarı çadırli kamp ve karavan turizmine potansiyel olabilecek önemli alanlardan biridir.

Keles ilçesi sınırlarındaki, Türkiye'nin en büyük yaylalarından biri olan Kocayayla Bursa'nın en ünlü piknik ve mesire yerlerinin arasındadır. Kocayayla'da Keles Belediyesi ve Orman İşletmesi tarafından muhtelif spor alanları, masa-bank, ocak, restaurant, kır kahvesi, büfe, mescit, oyun parkı ve tuvalet yaptırılması, şehir şebekesinden ayrı olarak su getirilmesi ile uygun bir kamp alanı haline getirilmiştir. Alt yapı olarak da oldukça uygun olan yaylada son yıllarda çeşitli izci kampları da düzenlenmektedir. Bol oksijenli temiz havası ile kalp, verem, akciğer, astım, anemi ve benzeri hastalıklar için tavsiye edilen nitelikler taşıması Kocayayla'nın kamp alanı olarak tercih edilme sebeplerindedir.

Orhaneli ilçesindeki Sadağı Kanyonu ve Kaya Hamamı'nın bulunduğu alan ile Altıntaş Köyünün yakınlarında bulunan Altıntaş Yaylası muhteşem doğasıyla çadırli kamp için potansiyel olabilecek önemli alanlardan birisidir.

6.4.1.11. Fototurizm

Dağ yöresine açılan heybetli bir kapı gibi misafirleri karşılayan Kapıkaya ve civarı; farklı açılardan fotoğraflamaya değer muhteşem doğa manzaraları barındırmaktadır.

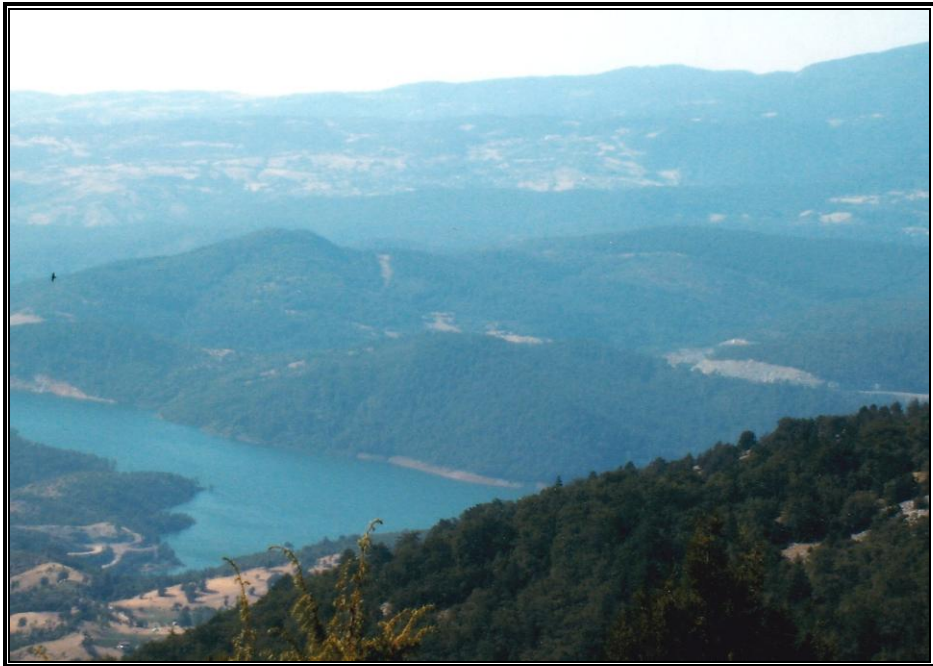

Şekil 6.60. Fototurizm

Doğancı-1 ve Doğancı-2 (Nilüfer) Barajları göl manzarasıyla fotoğraf çekimi için alternatif alanlar olarak düşünülmektedir. Güneş ışınlarının farklı açılarla suya düşmesi ile gölde oluşan yansımalar günün her saatinde birbirinden güzel ve farklı doğa manzaraları sunmaktadır.

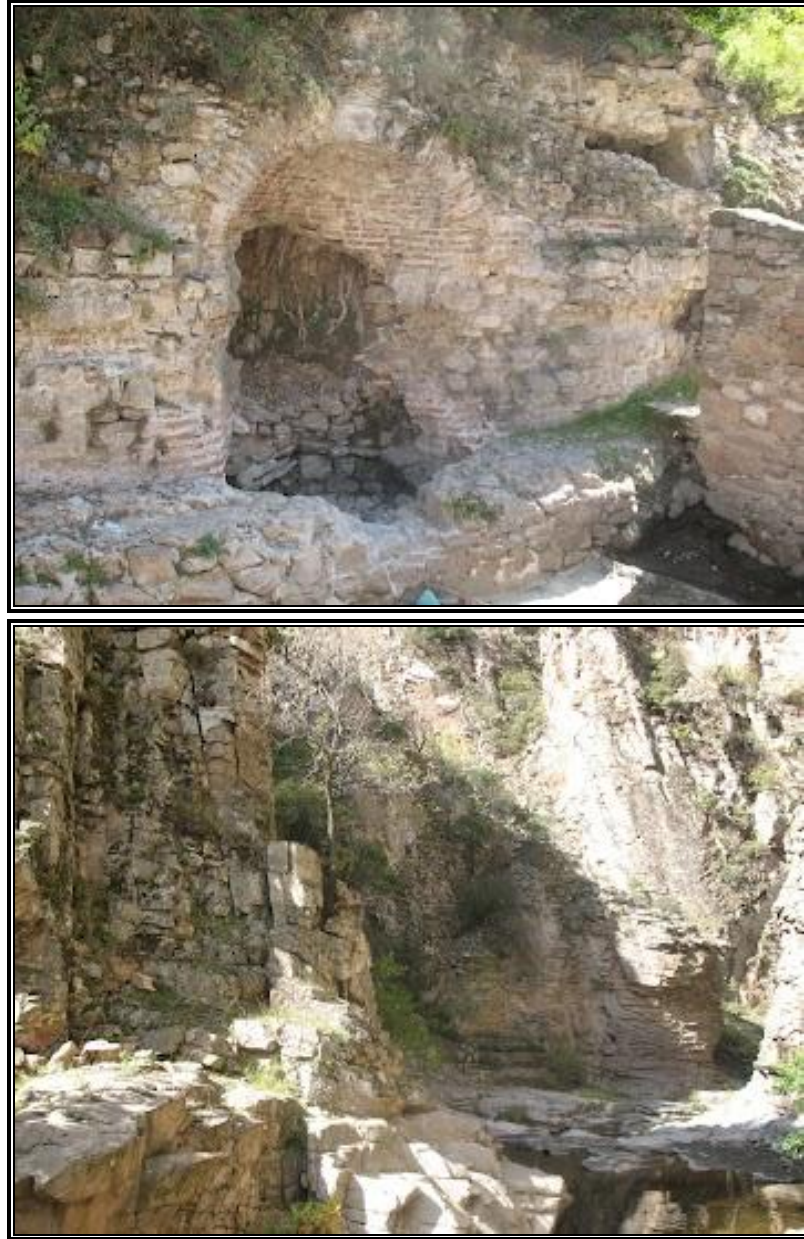
Şekil 6.61. Doğancı Barajı

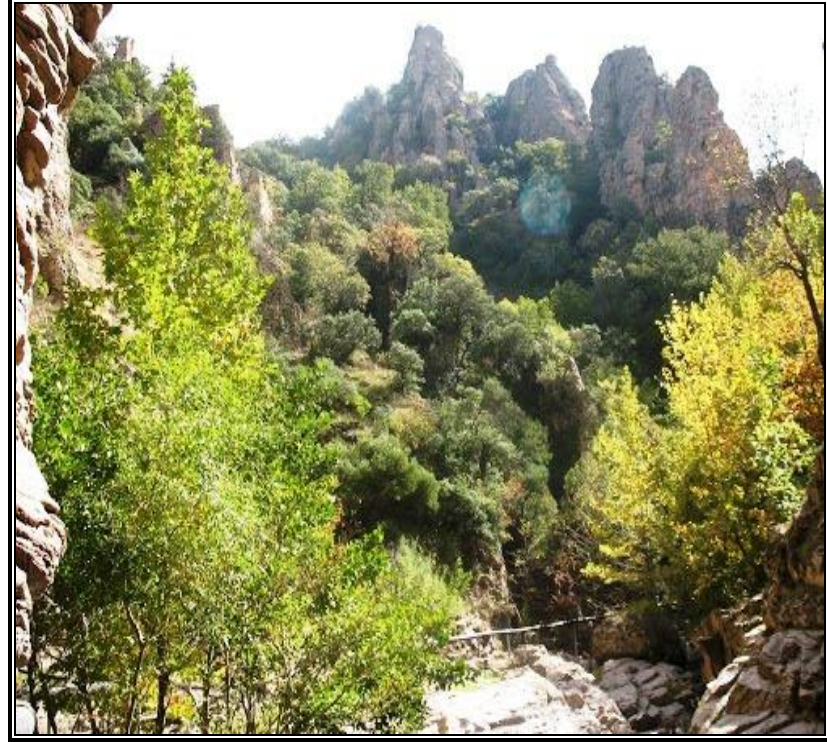
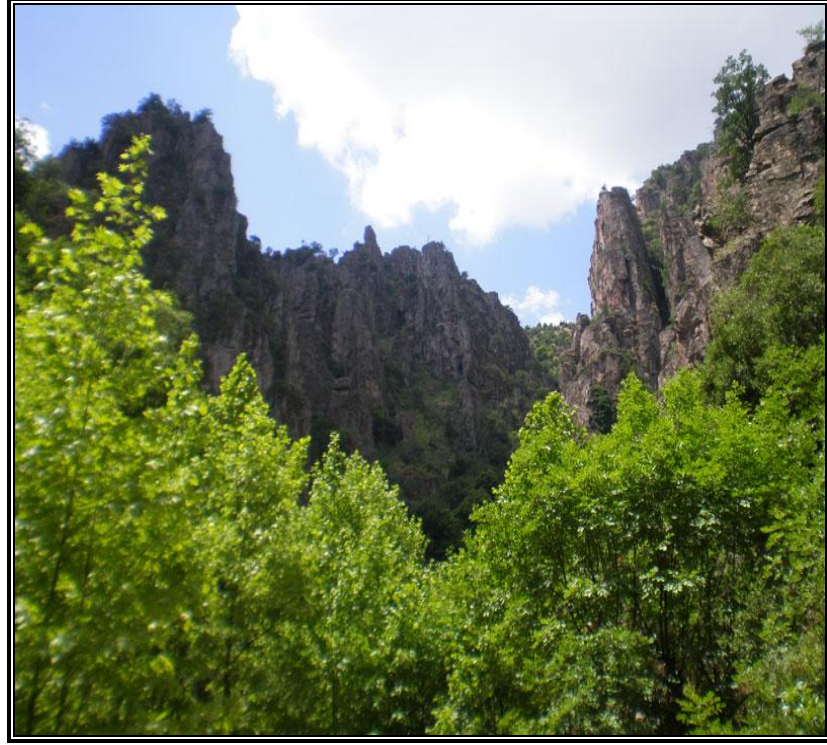
Şekil 6.62. Nilüfer Barajı

Orhaneli ilçesinin Çörel Köyünün üst kısmında kekik kokularının duyulduğu mesire yeri, Göynükbelen Beldesindeki Gölcük Yaylası, Altıntaş Köyü'nün 2 km mesafedeki mesire alanı olarak da kullanılan çam ve meşe ağaçlarıyla dolu yaylalık yerleri ve Altıntaş Göleti manzaralarıyla fotoğraf turizmine potansiyel oluşturmaktadır.

Orhaneli ilçesindeki Sadağı Kanyonu ve Kaya Hamamı civarı fotoğraflanmaya değer muhteşem doğa manzaraları barındırmaktadır. Sadağı kanyonuna ulaşmak için geçilmesi gereken patika, meraklılarına keyifli fotoğraf imkanı sunar.

Şekil 6.63. Tarihi Kaya Hamamı'ndan görüntüler

Şekil 6.64. Sadağı Kanyonu' ndan görüntüler

Büyükorhan barajı etrafı, kamp alanı ve mesire yeri olarak da kullanılan Görecik Yaylası, Durhasan Köyündeki ev atölyeleri ve buralarda yapılan ürünler, Derecik Köyündeki bazalıklar, ve karşısındaki tepede rastlanan kilise kalıntıları meraklılarına

ilgi alanlarına göre fotoğraf çekebilecekleri çeşitli doğa manzaraları, tarihi kalıntılar ve yöresel malzemeler içermektedir.

Harmancık ilçesinin dinlenme ve mesire yerleri olan Karacaköy Göleti, Cevce Pınarı, Ilıcaksu Hamamları ve ilçe merkezindeki Akkuş Dede çevresi, Asar Tepe, B.Danişment Köyü' ndeki tarihi çam ağaçları ve Nalbant Köyü sınırlarındaki Gürlek Şelalesi fotoğraf turizmine potansiyel oluşturabilecek alanlardır.

Keles ilçesinin muhteşem doğasıyla bilinen tarihi ve turistik mesire yeri olan Kocayayla, doğa güzellikleri ile Kendir, Alaçam ve Gelemiş Köyü Yaylaları, Dağ Yöresinden geçen “Keles-Kocayayla-Kendir Yayla-Alaçam Yayla Parkuru”, “Keles-Gölet-Kocayayla” güzergahları, karşısından içerisine girilmez gibi görünen ancak içerisine girildiğinde ziyaretçileri büyüleyen Kayalı Dere Kanyonu, alternatif trekking parkuru olarak gösterilebilecek Kocasu nehri boyunca Gavurini Mağarasına ulaşan keyifli bir yürüyüş imkanı sunan güzergah fotoğraf çekilebilecek alanlardır.

Keles ilçesinin Gelemiş Köyü sınırlarındaki Gavurini Mağarası; içerisinde heybetli sarkıt ve dikitler meraklı ziyaretçileri için keyifli fotoğraf imkanı sunar. Menteşe Köyün' ndeki Gelintaşı, Belenören Köyü sınırlarındaki döneminin en büyük manastırın olduğu bilinen Manastır Tepesi ile milattan önce kehanet merkezi olarak kabul edildiği bilinen Tazlak Tepesi manzarası ve tarihi kalıntıları ile fotoğraf potansiyeline sahiptir.

Dağ yöresinde doğa güzellikleri, tarihi varlıkları içeren çeşitli güzergahlar belirlenerek ekoturizm prensiplerine uygun fototurizm olanakları sağlanabilecektir.

6.4.1.12. Bisiklet Turizmi

Ekoturizm kapsamında geliştirilen turizm türlerinden biri de bisiklet turuna dayanan bisiklet turizmi' dir. Rekreatif spor türü olarak da literatürde yer alan bu tür, doğa ile bütünleşmeye dönük, seyahat eden (kısa mesafeli) turistlerin rağbet ettikleri bir turizm türü olarak gelişmiştir.

Bisiklet turizminin gelişmesi için;

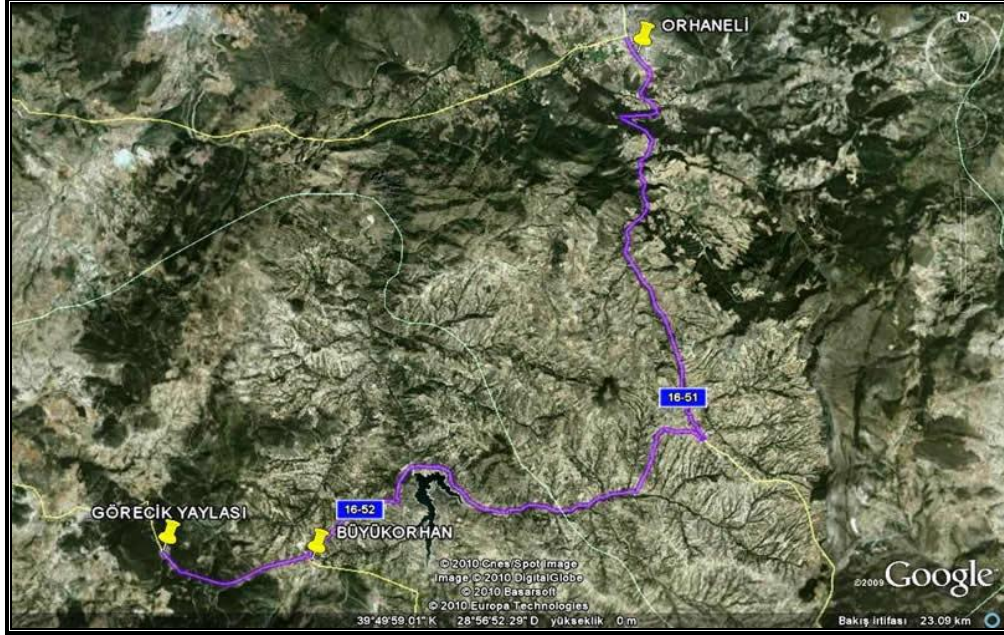
- Doğal güzellikleri olan alanları birbirlerine bağlayan tali yol ağları bir amaçla belirlenmeli,

- Amatör bir sporcunun günde ortalama 15-20 km, profesyonel bir sporcunun da günde 40 km yol alabileceği dikkate alınarak mola yerleri düzenlenmeli (köy evi, çadırlar, kamp yerleri),
- Bu doğrultuda, tur güzergahları oluşturulmalıdır (Yaşar 2002).

Dağ yöresinde doğa yürüyüşleri için uygun olarak gösterilebilecek parkurların birçoğu bisiklet turizmine de potansiyel olabilecek niteliktedir. Ancak arazinin engebeli oluşuna göre bisiklet kullanımını zorlaştırabilecek olması, maceraperest sporcuların daha fazla ilgisini çekebileceği düşünülmektedir.

Büyükorhan ilçesinde rafting sporunun yapıldığı Aliova (Emet) Çayı çevresi ile yine Keles ilçesinde rafting sporunun yapıldığı Kocasu çevresi; bisiklet turizmi için uygun güzergahlar belirlenebilecek potansiyel alanlardır.

Bisiklet turizmine potansiyel olarak, Bursa Enduro Şenliklerine motosiklet ile ulaşım için belirlenmiş, Orhaneli-Büyükorhan-Görecik güzergahı da önerilmektedir.

Şekil 6.65. Bisiklet turizmi için belirlenen güzergahın uydu görüntüsü

6.4.1.13. Agro-turizm/Kırsal Turizm

Kırsal turizm, bir taraftan ekoturizmi diğer taraftan kültür turizmini bütünleştiren özelliği nedeniyle, Türkiye' nin henüz bozulmamış kırsal alanları, köyleri ve zengin kültürel mirası göz önüne alındığında hem iç turizm hem de dış turizm açısından gelecek vaad eden bir turizm çeşididir (Soykan 2001).

Dağ yöresi ilçeleri, tarım ile turizmin entegrasyonunu sağlamak bakımından da ayrı bir potansiyele sahiptir.

Şekil 6.66. Çukur Tarla orakçıları

Agro-turizm olarak da adlandırılan tarım turizmi, tarımsal üretimin yoğun olduğu yörelerde gerçekleştirilen ve tarımla birlikte turizmi de geliştiren bir turizm türüdür. Kırsal turizm ise, bu potansiyele sahip olan, ancak hala tarımsal üretimden geçimlerini sağlayan köyleri ekoturizme açmak ve tarım dışı istihdam alanları sağlamak bakımından önem kazanan alternatif bir ekonomik faaliyettir (Altanlar 2007).

Dağ Yöresinde, tarımsal üretimin yoğun olduğu köyler tarımsal turizm için olanaklar sağlamaktadır. Yörenin, coğrafi konumu ve arazi şekli tarım için dezavantajlı gibi görülsede toprak ve iklim yapısı dikkate alındığında, özellikle meyve tarımında birtakım avantajları olduğu söylenebilir.

Son yıllarda yöresel bitkilerin kullanımına artan ilgi Dağ Yöresinde yiyecek amaçlı kullanılan etnobotanik bitkilerin de tarım ve çiftlik turizmi içinde değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Şekil 6.67. Tarım yapanlardan bir görünüş

Harmancık ilçesinin doğusunda yer alan Okçular ve Ballısaray köyleri ile güneyindeki Kepekdere, Balatdanışment, Bekdemirler, Karaca, Kısmınlar, Akpınar, İshaklar köyleri, Keles'in Belenören, Alpogut, Baraklı, Gelemiş, İssızören, Durak, Kemaliye, Pınarcık ve Sorgun köyleri, Büyükorhan'ın Yenice ve Zaferiye köyleri ile Orhaneli'nin Kusumlar, Serçeler, Sadağı, Çörel, Argın, Akalan, Adırmaz, Fadıl, Yeşiller köyleri ve Göynükbelen beldesi arazi kabiliyet sınıflarına göre mutlak tarım arazisi alanı büyük olan ulaşım ve alt yapı bakımından agro-turizm potansiyeli yüksek olabilecek köylerdir.

6.4.1.14. Gastronomi Turizmi

Kültürlerin en önemli birisi olan mutfak kültürü ve lezzetlerini tanımaya yönelik olarak gerçekleştirilen turizm türü gastronomi turizmi olarak adlandırılmaktadır. Gastronomi turizminde esas amaç yeme ve içme üzerine kuruludur. Gastronomi turizmi, yiyecek-içecek tatmak ve bu konuda deneyim elde etmek olarak tanımlanabilir. Yemek turizmi

aynı zamanda yeme ve içmenin dışında kimlik, kültür, üretim, tüketim ve giderek önem kazanan sürdürülebilirlik konularıyla da ilişkilidir (Anonim 2011n).

Dağ Yöresinde “Yöresel Yemekler” bölümünde tariflerinin anlatıldığı yöresel yemekler; Harmancık keşkeği, mısır keşkeği, adak gözlemesi, peynirli gözleme, şekerli gözleme, kulak, nohutlu börek, haşhaşlı lokum, pancar hoşafı, saraylı tatlısı olarak sayılabilir. Yörede hamurlu yiyeceklerin beslenmede önemli yer tuttuğu görülmektedir. Gastronomi turizmine potansiyel olabilecek nitelikte olan bu yiyecekler ile Bursa ilinin bu bölgesi zengin bir mutfak kültürüne sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 6.68. Harmancık'ta Turizm Haftası kapsamında düzenlenen yemek yarışmasında yapılan yöresel yemeklerden görünüm

6.5. Sürdürülebilir Ekolojik Turizmin Bölgede Yapacağı Olası Etkiler

6.5.1.Sürdürülebilir Ekolojik Turizmin Sosyo-Kültürel Etkisi

Turizmin geliştirilmesi amacıyla yerel ve doğal alanlarda önemli değişiklikler yapılmaktadır. Yerel topluluklarda insanlar, topraklarından mahrum bırakılmaktadır. Geleneksel üretim faaliyetleri ortadan kaldırılmakta onun yerine mevsimlik faaliyete dayanan bir kültür ve ticari ilişki biçimi kurulmaktadır. Böylece, bir kültür tümü ile ortadan kaldırılarak turizm endüstrilerine fonksiyonel bir yapı kurulmaktadır. Doğal alanlar ise, geliştirme amacı ile bir zaman koruma alanı iken kullanım alanına çevrilen turizm amaçlı bir kullanıma uğratılmaktadır (Erdoğan 2003).

Farklı kültürler ve farklı ırklardan insanları bir araya getiren ve yerel toplum saygısını artıran ekoturizmden elde edilen gelir yerel halka kazanç sağlamakta ve iş bulmak için yapılan göçleri de kontrol altında tutmaktadır. Böylece yerel bilgiler de toplum içinde kalarak devamlılığı sağlanmaktadır (Kuter ve Ünal 2009).

Sosyokültürel değişiklikler hem olumlu hem olumsuz yönde olmaktadır.

Gaul (2003)'e göre ekoturizmin olumlu sosyal ve kültürel etkileri; yerel halk için yiyecek ve içme suyu temin etmesi, gelişmiş sağlık hizmetleri, yerel bölgelerde yaşayanlar için geliştirilmiş eğitim, geleneksel kültür elemanlarının yeniden değerlendirmeye alınması ve konfor ve yaşam şartlarının geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Gaul (2003)'e göre ekoturizmin olumsuz sosyal ve kültürel etkileri; hızlı nüfus artışı, yerel halkın memnuniyetinde azalma, yerel halkın yeme alışkanlıklarında değişiklikler, yereldeki sosyal ilişkilerde bozulmalar, suç oranlarında artış, HIV/ AIDS gibi bulaşıcı hastalıklarda artış, yerelde yaşayanlarda sağlık problemlerinin artması ve yerel dil ve lehçenin uluslararası dillerle yer değiştirmesidir.

Demir ve Çevirgen (2006); ekoturizmin yöre üzerinde festivaller, şovlar, gösteriler gibi kültürel faaliyetlerin bir ticari etkinlik olarak turistlere sunulmaya başlanması yöresel değerlerin orijinal yapısını bozmakta ve kültürel bozulmalara neden olabileceğinden bahsetmişlerdir. Aynı çalışmada; konaklamalar, hizmetler, alt yapı gibi yerel olanakların turistlerle paylaşılması, yönetim ve profesyonel kadrolar için yöre dışından

büyük yetki ve yüksek ücretlerle istihdam sağlanması, kumar, çeşitli suçlar, alkol tüketimi gibi faaliyetlerin artması, ziyaretçi sayılarının artmasıyla dilde ve yerel kültürde bir erozyon olması gibi durumların sonucunda rahatsızlıkların ortaya çıkacağına değinmişlerdir.

Ekoturizm; faaliyetlerinin canlandırılması için ulaşım ve iletişim altyapılarının geliştirilmesi zorunluluğuyla aynı zamanda yerel halka da hizmet etmiş olur. Ekonomik destek sağlayarak, göçü engeller ve yerel kültürlerin korunmasını kolaylaştırır.

Ekoturizmin yörede aktif hale getirilmesiyle; doğal kaynakların korunması, yerel kültürlerin ve ekoturizm için belirlenen alanların sürdürülebilir gelişime katkıda bulunması sağlanacaktır.

Bahsedilen olumlu olumsuz bu etkilerin tümüyle karşılaşılması, araştırma kapsamında incelenen yörede de olasıdır. Olumsuz etkilerin önüne geçerek, sosyo-kültürel değerlere zarar vermeden ekoturizmin yörede geliştirilebilmesi için; turizmde yer almak istenilip istenilmediği veya nasıl yer alınmak istenildiği konularında halk katılımı sağlanmalıdır. Planlamalar, ziyaret edilen yerlerde yaşayan toplumun ilgilerini ve duyarlılıklarını dikkate alarak yapılmalıdır. Yerel halkın planlama aşamasında görüşlerinin alınmasını karşılaşılabilecek olumsuz etkilerin bertaraf edilmesini sağlayacaktır.

Araştırma yapılan yöre; antik kentleri, ören yerleri, tarihi ve doğal sit alanları, mağaraları ve sivil mimari örnekleriyle zengin bir tarihi mirasa sahiptir. Dağ Yöresi; Bursa turizminden bugüne kadar istediği payı alamadığı, istihdam için bu sektörün çok önemli olduğu, yörede turizmi geliştirmek ve bunun için bu yöredeki ilçelerin mevcut potansiyelini harekete geçirmenin gerekliliği aşikardır.

Bölge ekonomisinin gelişmesinde turizmin önemli rolü vardır. Özellikle turistik potansiyeli olan yörelerin geliştirilmesinde turizmin bölge istihdamına, gelirin, yatırımlarına katkısı çok büyüktür.

Turizm sektöründe turistlerin yaptıkları harcamalar sektörde çalışanların ve sektörle ilgili diğer gelirleri oluşturmaktadır. Bir ekonomide turizmden elde edilen gelir, değişik

kesimler (otel, seyahat acentesi, yiyecek içecek işletmeleri, gıda işletmeleri, personel harcamaları, vergiler vb) tarafından paylaşılmaktadır. Ekoturizm sayesinde oteller, restoranlar, hediyelik eşya satan yerler ve seyahat hizmetleri gibi turizm endüstri ile ilgili aktiviteleri destekleyerek yerel ekonominin gelişmesine öncülük eder. Yerel ürünlere olan talebin artmasıyla da yöre halkına doğrudan iş imkanı yaratılmış olur.

Doğa ile ilgili her turizm türü, eğer doğanın korunması ile ilgili gerekli önlemler alınmazsa doğaya zararlıdır. Ancak kitle turizmi ile karşılaştırıldığında bozulmanın boyutları çok fazla olmasa bile belirgin sorunlar vardır (Erdoğan 2003).

Yapılan araştırmalar sonucu dağlık alanlarda 8 ile 10 kişiden oluşan bir trekking grubunun, harcadığı doğal kaynaklar (dal, odun, vb.) normal bir ailenin harcadığı kaynaklardan kat kat fazladır. Yol ve teleferiklerin inşası ve pistlerin oluşturulmasında buldozerlerin kullanımı erozyon yaratabilmektedir. Kayak pistleri oluşturulduğunda ve taşıma sistemleri inşa edildiğinde, ormanlar yok edilmekte ve erozyonun şiddeti artmaktadır. Pistlerin hazırlanmasında kullanılan kar sıkıştırma makinelerinin etkisiyle toprak sıkıştırılmakta, pistler dikleştikçe erozyon riski artmaktadır. Tüm bu etmenler sonucunda dağlık alanlarda yollar, oteller, teleferik ve telesiyerler ile estetik bakımdan hoş olmayan görüntüler oluşmaktadır (Erdoğan 2003).

Ekoturizm faaliyetleriyle birlikte yörede oluşacak aşırı kalabalık ve olası tahripler yaban hayatına zarar veren unsurlardır. Duyarsız ekoturistlerin varlığı; doğal hayata zarar vererek, hava ve çevre kirliliğine, doğal ve kültürel değerlerin tahribine ve doğada estetik bozulmalara yol açması olasıdır.

7. SONUÇ

Turizm, bir ülkenin ekonomik refahına etkisinin yanında yaşam kalitesini ve uluslararası alanda iletişimini güçlendirmesi ile sosyokültürel alışverişe de imkan sağlayan bir endüstri olarak kabul edilmektedir. Bu düşüncelerle, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeler sahip oldukları zenginliklerinin ve turizmin ülke ekonomisine önemli girdi sağlayacağına farkına varıp bu alanda yatırımlarına hız vermişlerdir.

Turizmin bölgesel kalkınmadaki rolü, onu kalkınmış ülkelerde önemli bir sektör konumuna getirmektedir. Kalkınmakta olan ülkelerde ise turistik potansiyeli olan yörelerin geliştirilmesinde turizm sektörünün etkisi yadsınamayacak boyuttadır. Ülkemizin de sahip olduğu zengin turistik potansiyeli kullanarak geri kalmış bölgelerin kalkınmasını bu yolla sağlanması ülkedeki bölgeler arası dengesizlikleri giderecektir.

Turizm istihdam yaratma potansiyeli göz önüne alındığında, bölgesel dengesizliğin giderilmesinde de etkili olacağı düşünülmektedir. Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi bakımından turizm faaliyetleri; tarım ve sanayide yeterli kaynak ve gelişme olanağına sahip olmamasına rağmen, zengin bir turizm potansiyeline sahip bölgelerin, planlı ve etkin bir turizm uygulaması sonucunda turistik yönden kalkınmalarının ve dengeli bir şekilde gelişmelerinin mümkün olmasını sağlayacaktır.

Dünyadaki hızlı, ekonomik, siyasal, teknolojik gelişmelere paralel olarak, turizm tüketim kalıplarında son yıllarda önemli değişim gözlenmektedir. Giderek lüks turizm hareketleri azalmakta, alışılmış turizm merkezlerinden uzaklaşma yönünde bir eğilim yaşanmaktadır. Birçok kişinin vurguladığı gibi deniz, kum ve güneş artık eskisi gibi turiste cazip gelmemektedir.

Benimsenen yeni turizm anlayışı, maksimum kar sağlamak isteyen kitle turizmi yerine bireysel veya daha küçük gruplar halinde gelecek turistleri çekmeyi ve farklı mekanlara yaygınlaştırmayı tercih eder. Ekoturizmin kaynağını doğal çevre kaynakları oluşturur. Ekoturizmin geliştirilmesi isteniyorsa öncelikli olarak bu doğal çevre kaynaklarının tespit edilmesi ve korunarak kullanılması gerekmektedir. Türkiye'nin her yöresinde bu kaynaklardan fazlasıyla vardır. Fakat bu turistik kaynakların varlığı tek başına yeterli

olmamaktadır. İşlenerek turistik çekim öğelerine dönüştürülmesi, çekiciliklerin ortaya çıkarılması ve bunların turiste uygun bir şekilde sunulması gerekmektedir.

Dünyada artık keşfetmek amaçlı olarak yapılan ekoturizm, son yıllarda ülkemizde de sık sık gündeme gelmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, ekoturizmi; yayla turizmi, ornitoloji (kuş gözleme) turizmi, foto safari, akarsu sporları (kano-rafting) çiftlik turizmi, botanik (bitki inceleme) turizmi, bisiklet turları, atlı doğa yürüyüşü, kamp-karavan turizmi, mağara turizmi, dağ turizmi ve doğa yürüyüşü gibi başlıklar altında değerlendirmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesinde eko-turizm ve yayla turizmine yönelik hedefleri şu şekilde koymuştur: Yerel halk, turistik ürün, hediyelik eşya yapımı, servis, kalite ve işletmelerin yönetimi konusunda eğitilecektir. Etnografik ve ekolojik özelliklerinin sergilendiği müze evlerin açılması teşvik edilecektir. Alana girişte kabul noktaları oluşturulacak ve ziyaretçilere farklı güzergâhları ve yöresel özellikleri gösteren mola noktaları ve tur güzergâhlarını gösteren haritaları sunulacaktır. Doğa turizm amaçlı olarak seçilen alanlarda güzergâh üzerinde yer alan mağara, şelale, ilginç ağaç ve kaya oluşumu, sportif alanlar, kamping alanları vb. çekicilikler için çevre düzenlemeleri yapılacak, başta ulaşım olmak üzere gerekli altyapılar tamamlanacaktır. Turizm gelişim alanlarında yer alan eko-turizm alanlarının 'alan yönetim planları' yapılacaktır (Anonim 2007).

Ülkemizin zengin coğrafyası ve doğal kaynak değerleri, doğa turizmi türleri açısından büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Ancak bu kaynakların bilinçsizce kullanılması sonucunda, çevre değerlerinin bozulması kaçınılmaz olacaktır. Doğal varlıkların sergilediği güzellikler, dinlenme-eğlenme faaliyetlerine uygun ortamlar oluştururlar. Ekonomik, sosyal, kültürel pek çok yararı olan turizmin iyi kontrol edilememesi halinde, aşırı doğal kaynak kullanımı ve yanlış yer seçimleri nedeniyle doğal alanların, tarihsel değerlerin tahrip edilmesi gibi olumsuz çevresel etkileri olabilmektedir. Bu potansiyel tehlikenin farkına varıp, doğa içinde yapılan tüm turizm türlerinde doğayı ve çevreyi koruma bilincini benimsemek gerekir.

Her türlü doğal zenginliğin kullanımındaki temel ilke, kullanma ve koruma arasındaki dengeyi sağlamak olmalıdır. Bu dengenin sağlanması, turizm sektörü için de büyük önem taşımaktadır. Ekoturizm, kitle turizmi gibi kısa zamanda çok kazanç sağlamayı ve modern turistik yapılaşmayı öngörmez. Koruma-kullanma dengesi içinde gelişme

gösteren turizm hareketlerinde sürdürülebilir gelişim de hedeflenmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için özellikle ekoturizmden gelir sağlayacak olan bölge halklarının, sahibi oldukları doğal ve kültürel zenginliklerin bilincine varmaları ve ancak bunları koruyarak, insanlığa ve kendilerine fayda sağlayacaklarını kavramaları gerekmektedir.

Yerel yöneticilere ve bölge halklarına, ekoturizm tür ve yöntemleri hakkında eğitim ve kurs verilmeli, kendilerinin de ürün ve konaklama olanakları geliştirmesi için destek sağlanmalıdır.

8. ÖNERİLER

Turizmin değerlendirilmesi için en çok kullanılan kriterler; ulaşım, çekim noktaları, hizmetler ve pazarlamadır (Dowling 1993).

Bursa bölgesi dağ yöresinin turizm olanakları değerlendirildiğinde, oldukça zengin çekim noktalarına sahip olduğu görülmektedir. Ekoturizm faaliyetlerinin canlandırılması için, bölgeye ve turizm aktivitelerine erişilebilirlik bakımından ulaşım ile konaklama çözülmesi gereken önemli sorunlardır.

Turistin gittiği yerlerdeki en önemli ihtiyaçlardan biri dinlenme ve konaklama sorunu olup, bu da bölgedeki konaklama ünitelerinin durumuna bağlıdır. Konaklama en genel anlamı ile turizmde geceleme ve beslenmeyi içeren bir hizmet bileşenidir. Herhangi bir ülke, bölge ya da yörede turizmin gelişmesi büyük ölçüde o yerin konaklama kapasitesi ve durumuna bağlıdır. Başka bir ifadeyle konaklama, turistlerin bir bölgede başarılı bir şekilde ağırlanmasına imkan veren sosyal ve kültürel zenginliklerdir. Konaklama tesisleri başta oteller olmak üzere moteller, tatil köyleri, pansiyonlar gibi klasik konaklama tesisleri ile tatil evleri (apart otel), kampingler, hosteller iken dağ veya kırsal alanlarda yapılan basit konaklama tesisleri (bungalov, oberj, vb.) gibi yardımcı konaklama tesisleri biçiminde gruplandırılabilir (Orhan 2008).

Turizmde başarı için ziyaret bölgesine gelen yolcu talebini karşılamaya yetecek sayıda konaklama tesisine ihtiyaç duyulur. Konaklama tesisleri, turizm geliştirme amacının önde gelen unsurudur. Konaklama kapasitesi turizm talebini büyük ölçüde etkilemekte olup, bunun yanı sıra temizlik, rahatlık, ücret bakımından uygun imkanlar sunulması gibi hizmetler de bu talebi büyük ölçüde etkilemektedir. Bu anlamda yöreye konaklama sorunu çözümü için bungalov tipi evler ve ev pansiyonculuğu olmak üzere iki tip konaklama tesisi öneri olarak sunulabilir.

Bungalov Evler

Bungalov kelime anlamı ile genellikle tahtadan yapılmış verandayla çevrili tek katlı konut anlamına gelir. Özellikle kamp yerlerinde tatil evi olarak kullanılan tek katlı basit hafif ahşap yapılarıdır. Bungalov evler; ahşap taşıyıcılı yapı sistemiyle tasarlanmış, özel evlerdir. İç ve dış duvarları ahşap kütük profillerden oluşur, evlerin zeminleri ahşap

rabita, kapıları, doğramaları ahşap masif, çatı mertekleri ve kat arası ahşap latalarla, taban ve çatı izolasyonu yüksek ısı ve ses izolasyonuna sahip yalıtım malzemeleri kullanılarak kısa sürede inşa edilir. Ahşap bungalov evlerin en büyük özelliği, betonarme yapılardan farklı olarak bulunduğu doğal ortama uyumlu küçük yapılı olmasıyla doğal güzellikler içerisinde rahat bir konaklama imkanı sunmasıdır.

Bungalov ev konaklama ünitelerinde ve çevresinde doğal varlıkların, yöresel değerlerin ve mimarinin korunmasına özen gösterecek şekilde çevre düzenlemesi yapılması şarttır. Bungalov ev tipi konaklama tesislerinin yer seçiminde doğal güzellikler ve tarihi zenginlikler esas rolü oynar. Özellikle göl, akarsu kıyıları, orman içleri, manzaraya hakim yerler ve erişilebilirlik en çok tercih edilen konumlardır. Bu tür kamp yerleri özellikle doğa sporları açısından zengin alanlarda konumlandırılmış olup misafirlerine birçok aktivitenin yanında doğayla baş başa kalıp dinlenme imkanları da sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Bursa bölgesi dağ yöresi, bu tarz faaliyetler için büyük bir potansiyele sahiptir.

Çalışma alanında bungalov ev tarzı konaklama için önerilebilecek alanlar (Ek-1)

- Keles ilçesi sınırları içindeki Kocayayla bölgesinde 10 adet bungalov ev bulunmaktadır. Bu alanda mevcut imkanlar (altyapı vb...) geliştirilerek bungalov tipi evlerin sayısının artırılması önerilmektedir.
- Keles ilçesi sınırları içindeki Kocası nehri kenarı bungalov ev konaklama üniteleri için uygun alanlardandır.
- Keles ilçesi sınırları içindeki karşılıklı olan Tazlak-Semah Tepesi bungalov evlerle turistik tesis kurulabilecek keşfedilmemiş doğa güzelliğine sahip alanlardandır.
- Orhaneli ilçesi sınırları içindeki Sadağı Kanyonu' nu civarında bungalov tipi evler yapılabilir.
- Büyükorhan ilçesi sınırlarındaki Görecik Yaylası bölgesinde bungalov evlerle turistik tesis kurulabilecek uygun bir alandır.
- Büyükorhan ilçesi sınırlarındaki Aliova (Emet) Çayı etrafında bungalov tipi evler yapılabilir.

- Harmancık ilçesi sınırlarındaki Asar Tepe bölgesi bungalov ev konaklama üniteleri için uygun bölge olarak önerilebilir.

Ev Pansiyonculuğu

Kişi ya da ailelere ait evlerin, bütünüyle ya da odalarının turistik amaçlarla işletilmesine "ev pansiyonculuğu" denilmektedir. Küçük turistik aile işletmesi niteliği taşıyan bu tür konaklama tesisleri bölgelerde yer alan evlerin pansiyon olarak kiraya verilmesi şeklindedir. Pansiyon evlerde konaklayan turistler, günlük ev yaşantıları şeklinde olanaklara sahip olup tatil amacı dışında da kendi evlerinde yaşıyormuş gibi ağırlanırlar. Pansiyon sahibi sadece mülkiyet ilişkisi açısından değil, sosyal ve kültürel konumu açısından da turiste karşı bir "ev sahibi" kimliğine ve saygınlığına sahiptir. Turistle pansiyon sahibi arasındaki ilişki de sıradan bir müşteri ve pazarlamacı ilişkisinin çok, bir misafir ve ev sahipliği şeklinde gelişir. Karşılıklı saygıya ve evi birlikte kullanma kültürüne dayalı bu ilişkilerde çoğu zaman yakın dostluklarda kurulmaktadır (Ekinci 1998).

Dağ Yöresi' nde turistlerin konaklaması için ev pansiyonculuğu ile yörenin kendi kültürünü ön plana çıkartan evlerde turist ve ziyaretçilerin ağırlanması en uygun konaklama seçeneklerinden biri olarak gözükmektedir. Yöreye gelen turistler ev pansiyonlarını kiralayıp; yiyecekten, içeceklerine varıncaya kadar buldukları köylerin imkanlarından istifade edip, yörenin ürünlerini de yerinde tüketebilme şansına sahip olabileceklerdir.

Bu açıdan bakıldığında çalışma alanındaki neredeyse tüm köyler, bu tarz pansiyon işletmeciliği için önerilebilecek niteliktedir.

Bu konaklama yöntemiyle hem yerel halka ekonomik anlamda kazanç sağlanacak, hem de ilçe ve çevresi gelişecek bu turizm faaliyetleriyle ekoturizm cenneti haline gelip kalkınacaktır.

Bu iki tip konaklama tesisinin yanında konaklama için uygun tarihi yapıların restore edilip butik otel tarzında düzenlenmesiyle, ekoturistlerin ilgisini çekeceği düşünülmektedir. Konaklama sorununa bir çözüm olarak da Harmancık İlçesindeki 300 yıllık Karaveyisoğlu Konağı' nin restore edilmesi önerilmektedir.

Kontrolsüz bir planlama sürecinde ortaya çıkan yapılaşma ve yoğun turist faaliyetleri çevre üzerinde değişiklik oluşturmaktadır. Ekoturistlerin barınma, dinlenme, yeme-içme gibi ihtiyaçlarını giderebilmeleri için öncelikli olarak mevcut olanaklar göz önünde bulundurulmalı, bu amaçla geleneksel konutlar ekoturizm açısından değerlendirilmelidir. Mevcut olanaklar yeterli gelmediğinde ise, yapılacak tesislerde alanın ekolojik koşulları dikkate alınarak planlama yapılmalıdır.

Konaklama için uygun görülen bu alanları sadece doğa turizmi çeşitleri için değil, sağlık turizmi kapsamında da kullanmak mümkündür. Dağ ve orman alanlarından yararlanıp tedavi olmak amacıyla bilinen klimatizm, alternatif bir turizm şeklidir. Dağ istasyonundaki açık havanın sağlık üzerindeki şifa verici etkisinden yararlanmak için uygulanan bir tedavi sistemi ve sağlıklı iklimde yapılan temiz hava kürü olarak da klimatizm kavramını açıklamak mümkündür. İnsan sağlığına yararı bakımından en uygun yerler arasında deniz seviyesinden 800-2000 m yükseklik kuşağı yer almaktadır. Buna göre genel olarak rakımı yüksek olan çalışma alanı klimatizm için oldukça uygun olarak görülmektedir. Özellikle 1000 rakımlı Keles ve 850 rakımlı Büyükorhan ilçelerindeki yaylalık ve dağlık alanlar bu turizm türü için potansiyel alanlardandır. Yukarıda bungalov ev tipi konaklama için önerilmiş alanlar, şifa arayan kronik hastalara önerilebilecek niteliktedir (Ek-1). Bursa ili Dağ Yöresinin şifa verici yönünü tamamen ön plana çıkarabilmek için bünyesinde bulunan değerleri göz önüne sermesi gerektiği gibi hastane ve benzeri dinamiklerin geliştirilmesi önerilmektedir. Bölge içerisinde ekolojik turizm ve kırsal turizm kapsamlarıyla örtüşecek “Sağlık Köyü” tasarlanmalıdır. Bu bağlamda kronik ve çözümü zor hastaların gerek duyduğu uzun süreli tedavilerin yapılabileceği bir merkez konumuna yükseltilebilir. Entegre bir sağlık sisteminin kurulabileceği gibi dağ evi konseptiyle de kurgulamak mümkün olacaktır.

Ekoturizm; faaliyetlerinin canlandırılması için ulaşım ve iletişim altyapılarının geliştirilmesi zorunluluğuyla aynı zamanda yerel halka da hizmet etmiş olur. Ekoturizmden elde edilen gelir yerel halka kazanç sağlayacak ve göçü engelleyecektir.

Ulaşım, turistleri bir tüketim noktası olan turizm bölgelerine bağlayan köprü niteliğindedir. Bu özelliği ile ulaşım turizm için bir ana üründür. Turizmde ulaştırmanın geliştirilmesi, daha sağlıklı işlemesi için ulaştırma türleri arasında bir entegrasyon oluşturulması gereklidir. Bu doğrultuda bölgedeki turizm aktivitelerinin geliştirilmesi

için ulaşım bağlantıları güçlendirilmelidir. Gerekli noktalara da yön levhaları ve bilgilendirme tabelaları konulmalıdır. Bölge açısından en önemli sorun ulaşım'dır. Bursa, 14 milyon nüfusu ile İstanbul gibi önemli bir turizm potansiyeline yakınlığı, yine Türkiye nüfusunun en yoğun olarak yaşandığı Marmara bölgesinde yer alması nedeniyle büyük bir potansiyel konumundadır. Ancak kara ve deniz yolu ile Bursa'ya ulaşım ne kadar kolaysa çalışma alanımız olan dağ yöresine ulaşım bir o kadar da zordur. Son yıllarda Bölge yolları düzenlenmekte ise de yapılan sadece virajların yönünü değiştirme çalışmalarıdır. Bursa şehrinin batısından Doğancı Barajına kadar olan alan çift yol veya viyadük çalışmaları ile desteklenmediği takdirde bölgeye yukarıda adı geçen faaliyetlerin organize edilmesi sadece atıl yatırım olarak değerlendirilebilir. Ulaşım gibi bu temel sorun halledilmediği takdirde göç olgusu da her geçen gün daha da artarak devam edecektir. Bölge için söylenen "Batının doğusu" yakıştırmaları esasında az bile kalmaktadır. Bugün doğu bölgelerinde bile geniş hatta çift yollar mevcutken, dağ yöresi köylerine ulaşım özellikle kış aylarında büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul' dan Bursa' ya deniz yolu ile 90 dakika süren yolculuk, karayolu en uzak ilçe olan Harmancık ilçe merkezinde aynı sürede tamamlanmaktadır.

Potansiyel olarak belirlenen alanların (Ek-4) birbiri ile bağlantılı ziyaret güzergahları ve ziyaret sürelerini de kapsayan programlar hazırlanmalıdır. Çalışma kapsamında belirlenen her bir ekoturizm aktivitesinin kriterleri net olarak ortaya konulmalı ve bu kriterler doğrultusunda ekoturizm planlaması yapılarak, ziyaret güzergahları ve hassas ekosistem alanlarının ziyaret süreleri belirlenerek, programlar hazırlanmalıdır.

Dağ yöresinde doğa güzellikleri, tarihi varlıkları içeren fotoğrafçılık kulüplerinin tercih edebilecekleri nitelikte çeşitli güzergahlar belirlenerek fototurizmin gelişmesi sağlanmalıdır. Çalışma kapsamında önerilen alanlarda trekking güzergahları hazırlanarak buralarda altyapı çalışmaları yapılmalıdır.

Doğa turizmi için kullanılacak alanlarda, çeşme, tuvalet, barınak, mesafe ve yön levhalarının tamamlanması, trekking rotalarının Küresel Yer Belirleme Sistemi (GPS) ile uydulara tanıtılması yörede doğa turizmini canlandıracaktır.

Her ilçenin oluşturacağı bir tur güzergahı ve çekim noktalarını gösterir özel haritalar ve broşürler basılmalı ve sahip olunan değerlerin tanıtım ve pazarlaması yapılmalıdır. Bu açıdan bakıldığında bu potansiyeli ortaya çıkartacak elemanlar ilçe bünyesinde bulunmamaktadır. Bu konuda valilik, sivil toplum örgütleri ve turizm firmalarından destek alınmalıdır. Son yıllarda ülkemizde artan iç turizm hareketliliğinin temelinde seyahat acenteleri yatmaktadır. Bu yüzden bölgenin tanıtımı öncelikle belli başlı tur operatörleri ve acentelerinin bölgeye getirilmesi ve tanıtılması ile sağlanabilir.

Tarihi, kültürel ve mimari özelliği olan yapıların ve ören yerlerinin restorasyonu yaptırılmalıdır. Tarihi dokuların ve eski merkezlerin yenilenmesi için projeler hazırlanmalıdır. Tarihi çekim noktalarının çevresinde turistik yeme-içme tesisleri yapılmalıdır (Ek-1)

Kültürel ve sanatsal gösterilerin sergileneceği, yöresel etkinliklerin gerçekleştirileceği tesisler ve mekanlar yapılmalıdır. Büyükorhan' da bulunan bazalika ve o bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar yurtiçi ve yurtdışından talep görmektedir. Yılın çeşitli zamanlarında her ilçenin yapmış olduğu festival ve şenlikler yoğun ilgi görmekte ama işletmeciliği sadece 1 hafta ile sınırlı kalmaktadır (Ek-2). Bunun en azından bahar sonu ve yaz aylarına yayılması için gerekli altyapının oluşturulması gerekmektedir.

Yerel halkın soyut ve somut kültürel mirasın değeri ve korunması konusunda bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Yörenin zengin kültürel mirasını vurgulayan tanıtım ve pazarlama yapılmalıdır. Kültürel mirasın korunması ve turizm içindeki önemi ile gerekliliğinin anlaşarak değerlendirilmesine yönelik yapılacak çalışmalara yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları da dahil olmalıdır. Turizm eğitimi, turizm kaynaklarının farkına varılmasını, korunmasını ve bölge ekonomisine turizmin katkısının en üst seviyeye çıkarılmasını sağlayacaktır. Ekoturizm ve ekoturist bilincini kazandırmak için eğitime öncelik tanınmalıdır. Dağ Yöresinin ekoturizme açılması için yapılan çalışmalarla eş zamanlı olarak sürdürülebilir turizm gelişiminin ekonomik önemi hakkında halka bilgi vermek gereklidir. Ekoturizmin; turistleri, yerli halkı, yatırımcıları ve yöneticileri içeren birçok faktörün bütünleşmesinden oluştuğu düşünüldüğünde, bütünü oluşturan her bir parçanın eğitim ile bilinçlendirilmesi gerektiği açıkça görülmektedir.

Yöreye özgü el sanatlarının sunulacağı yerel halk, turistik ürün, hediyelik eşya yapımı, servis, kalite ve işletmelerin yönetimi konusunda eğitilmelidir. Yöreye özgü el sanatlarının yapımı konusunda başta kadınlar olmak üzere bölgede yaşayan halk yönlendirilmelidir (Ek-3). Etnografik ve ekolojik özelliklerinin sergilendiği müze evlerin açılması teşvik edilmelidir.

Hediyelik eşya alışverişi turistlerin başlıca harcama alanlarından biridir. Bu harcamalarda kültürel bağlamı olan el sanatları başlı başına bir çekicilik olarak turizmde önem taşımaktadır. Bu bağlamda; Keles Kaymakamlığının başlattığı yöresel el sanatlarının yaşatılması projesi ile halk, ilçe ekonomisine katkıda bulunmaktadır. “Keles Bebeği” olarak bilinen ve tescillenmesi için Türk Patent Enstitüsü’ne müracaat edilmiş, 11 parçadan oluşan yöresel kıyafetlerle giydirilmiş bebekler Bu konudaki en önemli kalemlerden birini oluşturmaktadır. Büyükorhan Kaymakamlığı tarafından desteklenen ve ilçe Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü’nün yapmış olduğu “Kitre Bebek”ler hem bayanlara iş imkanı oluşturmakta hem de yörenin tanıtılmasına katkı da bulunmaktadır. Bu bebekler her türlü fuar ve festivallerde tanıtılmalıdır (Ek-3). Ekoturizm kapsamında oluşturulacak ziyaret güzergahlarında yöresel el sanatlarının sergileneceği ve satışının yapılabileceği mekanlar oluşturulmalıdır.

Kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile agro-turizm, macera turizmi, mağara turizmi, spor turizmi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için eylem planları hazırlanmalıdır.

Dağ yöresi ilçeleri, tarım ile turizmin entegrasyonunu sağlayabilecek güçlü bir potansiyele sahiptir. Tarımsal üretimin yoğun olduğu köyler tarımsal turizm için olanaklar sağlamaktadır. Yörenin, toprak ve iklim yapısı özellikle meyve tarımı için oldukça uygundur. Son yıllarda yöresel bitkilerin kullanımına artan ilgi Dağ Yöresinde yiyecek amaçlı kullanılan etnobotanik bitkilerin de tarım ve çiftlik turizmi içinde değerlendirilmesini sağlayacaktır. Bu turizm kapsamında belirlenen uygun alanlarda tarımsal faaliyetler ile turizmin entegrasyonunu sağlayıcı turistik amaçlı çiftlikler oluşturulmalı ve tarımsal alanlar kontrol altına alınmalıdır.

Harmancık ilçesinin doğusunda yer alan Okçular ve Ballısaray köyleri ile güneyindeki Kepekdere, Balatdanışment, Bekdemirler, Karaca, Kısmanlar, Akpınar, İshaklar köyleri,

Keles'in Belenören, Alpogut, Baraklı, Gelemiş, Issızören, Durak, Kemaliye, Pınarcık ve Sorgun köyleri, Büyükorhan'ın Yenice ve Zaferiye köyleri ile Orhaneli'nin Kusumlar, Serçeler, Sadağı, Çörel, Arın, Akalan, Adırmaz, Fadıl, Yeşiller köyleri ve Göynükbelen beldesi arazi kabiliyet sınıflarına göre mutlak tarım arazisi alanı büyük olan ulaşım ve alt yapı bakımından agro-turizm potansiyeli yüksek olabilecek köylerdir.

Agro-turizmine potansiyel olarak gösterilen tarım arazilerinde organik tarım yapmak mümkündür. Bunu hayata geçirmek Uludağ Üniversitesi' nin ilgili fakülteleri ve dağ bölgesi içinde yer alan meslek yüksekokulları ile ortaklaşa yapılabilecek çalışmalarla mümkün olacaktır. Dağ Yöresindeki Keles ve Orhaneli Meslek Yüksekokulu bünyesinde bulunan Organik Tarım Programları yukarıda belirtilen arazilerde organik tarımın hayata geçirilmesini destekleyecek niteliktedir. Dağ Yöresinde çilek başta olmak üzere yetişen birçok ürünün pazarlanacağı organik ürün pazarı oluşturulmalıdır.

Doğa turizm amaçlı olarak seçilen alanlarda güzergah üzerinde yer alan mağara, şelale, ilginç ağaç ve kaya oluşumu, sportif alanlar, kamping alanları vb. çekicilikler için çevre düzenlemeleri yapılmalıdır.

Dağ yöresi; sarkık ve dikitler içeren, yerleşim tarihine ışık tutan mağara turizmine potansiyel olabilecek mağaralara sahiptir. Çalışma kapsamında mağara turizmine potansiyel olarak gösterilen Bayındır ve Gavurini mağaralarında ayrıntılı araştırmalar yapılmalı, ekoturistler tarafından bilinmesi sağlanmalıdır.

Bölgede yer alan yaylaların diğer turizm türleri ile bütünleştirilmesiyle bölge doğa turizmi temelinde gelişecektir.

Yayla Koridoru kapsamında turizmin çeşitlendirilmesi için bu yörelerde kamp, golf, kayak, mağaracılık, yamaç paraşütü, rafting, binicilik, balon, balık avlama, foto-safari ve bungee jumping gibi macera sporlarına yönelik planlama çalışmaları yapılmalıdır.

Bölgede, mevcut konaklama kapasitesi kültür ve ekoturizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılmalıdır. Bölgede karavan ve kampçılığın gelişmesi için planlama ve uygulama çalışmaları yapılmalı, araştırma kapsamında kamp turizmine potansiyel olarak gösterilen Büyükorhan ilçesindeki Görecik Yaylası, Kaya Deresi yakınlarındaki kamp alanı, Dügüncüler mevkiisindeki Aliova Çayı etrafı, Orhaneli ilçesindeki Sadağı

Kanyonu, Altıntaş Yaylası ile Keles ilçesindeki Kocayayla alanlarında altyapı çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

Doğal güzellikleri olan alanları birbirlerine bağlayan tali yol ağları belirlenmeli, buralarda köy evi, çadırlar ya da kamp alanları gibi mola yerleri düzenlenmeli ve bu doğrultuda bisiklet turizminin gerçekleştirilebileceği tur güzergahları oluşturulmalıdır.

Çalışma alanı doğa sporlarının hemen hemen hepsinin yapılabileceği uygun alanlara sahiptir. Yörede ekoturizmin gelişmesinde bu etkinliklerin payının büyük olacağı düşünülmektedir.

Dağ Yöresinde; dağ ve doğa sporu olarak adlandırılan son yıllarda gittikçe daha fazla rağbet gören trekking için oldukça fazla uygun alanlara rastlanmaktadır. Yaş gruplarına uygun, araştırma kapsamında bu turizme potansiyel olarak belirtilen alanlarda çeşitli güzergahlar belirlenmelidir.

Uludağ' ın güney yamaçlarında bulunan Dağ Yöresi de kış turizminin geliştirilebilmesi için; kayak için elverişli kar kalitesi, bol güneş ışığı, az rüzgar, yeterli uzunlukta kış mevsimi gibi gerekli unsurların uygun olduğu alanlar belirlenerek, kayak sporu için gerekli teknik yatırımlar yapılmalıdır. Kış turizmine potansiyel bir alan olarak tespit edilen Keles ilçesinin Pınarcık Köyü yaz aylarında sahip olduğu eğimle "çim kayağı" için de oldukça uygun bir alandır. Bursa'nın Demirtaş beldesinde baraj gölünün kıyısında, 1991 yılında 16 ülkenin katılımıyla Dünya Şampiyonasının yapıldığı çim kayağı pisti bulunmaktadır. Dünyada Japonya'dan sonra ikinci çim kayağı pisti olarak bilinen, 10 ülkenin katılımıyla 2001 Dünya Gençler Çim Kayağı Şampiyonasının da gerçekleştirildiği Bursa Demirtaş Çim Kayağı Tesisleri, bakımsızlıktan kullanılamaz hale geldiği için çim kayağı faaliyetlerine son verilmiştir. 2003 yılında döneminin Kayak Federasyonu başkanı yapmış olduğu bir açıklamada; Kayak Federasyonu olarak Bursa Demirtaş'taki pist dışında yeni bir pist yapılana kadar çim kayağı faaliyetlerinden vazgeçtiklerini açıklamıştır. Çim kayağı şampiyonalarına Türkiye'nin tekrar ev sahipliği yapabilmesi için, en kısa sürede yeni bir alan tespit edilip çim kayağı pisti olarak altyapı çalışmalarına başlanmalıdır. Araştırma kapsamında potansiyel olarak tespit edilmiş alanda çim kayağı pistinin yapılması ve bu pist ile çim kayağı şampiyonalarına aday olunması önerilmektedir.

Bir kanyon boyunca inerek yol almak veya en basit tanımı ile kanyon geçme olarak tanımlanan, dağcılık ve mağaracılık arasında bir spor dalı olan kanyoning için çalışma alanındaki Sadağı Kanyonu potansiyel olarak gösterilebilir. Dağcılık ve Doğa Sporları İhtisas Kulüplerine alternatif bir keşif gezisi için Sadağı Kanyonu önerilmektedir. Bu alanda yapılabilecek kanyoning sadece profesyonellere değil, zorlu bir parkur olmaması sebebiyle turistik amaçlı olarak da düzenlenebilir.

Boya kapsülleri atan silahlarla rakibi strateji ve takım ruhu ile saf dışı etmeyi ve verilen görevi başarmayı hedef seçen takımların belirli alan içersindeki mücadeleleri olarak tanımlanan paintball, zeka ile fiziksel yetenek gerektiren stratejik bir spor oyunudur. Araba lastiği, varil, hurda araba vb. şeyler ile oluşturulacak siperlerin oyun sahasındaki dizilimi oyundan alınacak keyfi etkileyen en önemli faktörlerdendir. Bu doğrultuda geniş yaylalık ve ormanlık alanlara sahip olan Kocayayla başta olmak üzere yöredeki tüm yaylaların bu spor için potansiyel olduğu düşünülmektedir. Bu bölgelerde, farklı şekillerde kurgulanmış ve düzenlemiş sahaların yanında katılımcıların veya beraberinde gelen izleyicilerin dinlenmesi için ayrılmış özel rekreasyon alanları içeren, yiyecek içecek servisi, barbekü imkanının sunulduğu, mini futbol ve voleybol alanları ile giyinme kabinleri, duşlar, tuvaletler gibi ünitelerle desteklenmiş kompleks tesislerin yapılması önerilmektedir.

Dağ yöresi akarsu turizmi bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel iyi bir şekilde değerlendirilmesiyle, geri kalmış dağ ilçeleri ve köyleri canlanarak ekonomik kazanç elde etmeleri sağlanacaktır.

Rafting sporu doğal ortamlarda yapıldığı için bu parkurlar mevcuttur. Ancak tabelalar, işaretler ve rehberlik gibi alt yapı çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir.

Rafting gibi doğa sporları adrenalin dolu bir stres atma aktivitesi olup insanlara sağlık kazandırmaktadır. Akarsularda negatif iyonlar çok fazla olmasından dolayı bu tür yerler insanların rahatlaması ve sağlığı için çok faydalıdır.

Dağ Yöresi, alternatif bir turizm türü olan atlı doğa yürüyüşü için oldukça uygun alanlara sahiptir. Kocayayla başta olmak üzere yayla turizmine potansiyel olarak önerilmiş alanlarda atlı doğa yürüyüşleri organize etmek mümkündür. Keles Kocayayla'

dan başlayan ve İnegöl'e kadar uzanan alanlar potansiyel olarak görülmektedir. Bu güzergahta gerekli inceleme ve araştırmalar yapılıp parkurların belirlenmesi, yörede uygulanabilecek turizm türleri çeşitlendirmesini artıracaktır. Kocayayla ve Görecik Yaylası başta olmak üzere at biniciliğinin yapılabileceği sahip olduğu birçok alan ile Dağ Yöresi; Binicilik Kulüplerine potansiyel olmaktadır. Oluşturulacak at çiftliklerinde atla gezinti imkanı sunan binicilik derslerinin verilmesinin yanında sabah kahvaltısı, çeşitli yöresel yemeklerin sunumu gibi her türlü talebe ve ihtiyaca karşılık verilebilecek komplike tesislerin oluşturulması, gelen ziyaretçilerin alanda bütün bir günü keyifli bir şekilde geçirmelerini sağlayacaktır.

Çalışma alanının sahip olduğu doğal güzellikleri, doğaya zarar vermeyecek şekilde planlanmış yapay göletlerle destekleyip alternatif alanlar oluşturmak mümkündür. Muhteşem doğa manzarasının içinde kuğuların dolaştığı, isteyenlerin binebileceği su bisikletlerinin bulunduğu bir göletin olması; bahar ve yaz aylarında ziyaretçilere, şehrin kalabalık ve kargaşasından uzak huzurlu ortamlar sunacaktır. Bu alanlar tamamiyle ahşaptan dizayn edilmiş, yöresel yemeklerin sunulduğu kır kahvesi konseptiyle düzenlenebilir. Yöre kültürünü yansıtan, keçi kılı ya da desenli kaplama kumaşından imal edilen çeşitli ebatlarda yörük çadırları ile de bu rekreasyon alanlarını kurgulamak mümkündür. Bu çadır sistemi içinde oturma grupları, minder, sini, tabure, yer sofrası, kilim ve birçok nostaljik objeler kullanılmalıdır.

Dağ Yöresi; alternatif turizm olanakları ile ziyaretçilerin yöreyi farklı mevsimlerde tercih etmeleri sağlanacak ve daha uzun kalmaya ikna olacaklardır.

Turizm bölgesi tanıtımı ve pazar analizleri gibi ana konularda tanıtmanın bilimsel analizler ve araştırmalara dayanması daha olumlu sonuçlar doğuracaktır. Tanıtım faaliyetlerinde süreçler belirlenerek, pazarın özellikleri, müşteri gruplarının eğilim ve istekleri, demografik yapının araştırılması, geçerli ve güvenilir bilgiler toplanması, çözümlenmesi, yorumlanması şeklinde çalışma yöntemi benimsenmelidir. Planlamalar, ziyaret edilen yerlerde yaşayan toplumun ilgilerini ve duyarlılıklarını dikkate alarak yapılmalı ve yerel halkın planlama aşamasında görüşleri alınmalıdır. Ekoturizme konu olan alanlarda yöre halkının ekoturizme bakış açısını ve yatırımcı olarak ekoturizm sektörüne katılım isteklerini tespit etmek amaçlı daha detaylı anket çalışmaları yapılmalıdır. Özellikle yöre halkının yöresel mimari özellikleri taşıyan konutlar ve köy

evlerinin konaklama amacıyla değerlendirilmesi konusundaki eğilimleri tespit edilmelidir. Yukarıda belirtilen aktivitelerin hayata geçirilmesi için en önemli unsur, bölgenin temel bilimsel kaynağı olan Uludağ niversitesi' nin ilgili fakülteleri ve dağ bölgesi içinde yer alan Meslek Yüksekokulları ile ortaklaşa yapılabilen çalışmalarla sağlanabilir. Bölgedeki turizm potansiyelini açığa çıkartmak amacıyla Harmancık MYO böyle bir yapılanma içindedir. Açılan programlar (Turizm ve Seyahat Hizmetleri, Turizm ve Konaklama İşletmeciliği) bölge turizmini destekleyecek niteliktedir.

KAYNAKLAR

- Ak, İ. 2004.** Apolyont Doğal Tarım ve Hayvancılık Projesi. 1. Uluslararası Organik Hayvansal Üretim ve Gıda Güvenliği Kongresi. 28 Nisan-1 Mayıs 2004. Kuşadası.
- Akın, H., Gökçe, F., Tokmak, A. 2008.** Ekoturizmin Sürdürülebilirliği Kapsamında Korunan Alanlar Etkileri. III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi. 17-19 Nisan 2008. Balıkesir.
- Akpınar, S. 2002.** Türkiye'nin Turizm Merkezlerinde Ekoturizm Yaklaşımları. Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü Planlama Dairesi, Ankara.
- Akpınar, E. ve Bulut, Y. 2010.** Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi. 20-22 Mayıs 2010.
- Altan, Ş. 2006.** Türkiye' de Ekoturizm Uygulamaları ve Ekonomiye Katkıları. *Yüksek Lisans Tezi*. NÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Niğde.
- Altanlar, A. 2007.** Akçakoca Alternatif Turizm Olanaklarının Araştırılması. *Yüksek Lisans Tezi*, AİBÜ Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bolu.
- Anlar, B. 2008.** AB Adayı Olarak Türkiye'de Ekolojik Tarım Uygulamalarının Yeri ve Çevresel Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Anonim, 2006.** Dokuzuncu Kalınma Planı (2009-2013). D.P.T.
- Anonim, 2007.** Türkiye Turizm Stratejisi (2023). Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2008.** 2008 Yılı Bursa İl Çevre Durum Raporu. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Bursa Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Bursa.
- Anonim, 2010.** 2010 Yılı Bursa İl Çevre Durum Raporu. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Bursa Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Bursa.
- Anonim, 2011a.** T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, www.kultur.gov.tr (Erişim Tarihi: 20.06.2011).
- Anonim, 2011b.** Turizm Verileri. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-93415/turizm-verileri.html> (Erişim Tarihi: 22.06.2011).
- Anonim, 2011c.** Kuş Gözlemciliği. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-19627/onemli-kus-alanlari-oka-projesi.html> (Erişim Tarihi: 24.06.2011).
- Anonim, 2011d.** Turizm Aktiviteleri. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, www.bursaturizm.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.06.2011).

Anonim, 2011e. Bursa İl Çevre ve Orman Müdürlüğü Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü, www.bursa.cevreorman.gov.tr (Erişim Tarihi: 28.06.2011).

Anonim, 2011f. Mağara Turizmi. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/belge/1-43089/magara-turizmi.html> (Erişim Tarihi: 30.06.2011).

Anonim, 2011g. 2011-2012 Av Dönemi Merkez Av Komisyonu Kararı. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Karar tarihi 14.06.2011

Anonim, 2011h. Orhaneli Tarihçe. Orhaneli Belediyesi, www.orhaneli.bel.tr (Erişim Tarihi: 12.07.2011).

Anonim, 2011ı. Harmancık Tarihçe. Harmancık Belediyesi, www.harmancik.bel.tr (Erişim Tarihi: 13.07.2011).

Anonim, 2011i. Harmancık Tarihçe. Harmancık Kaymakamlığı, www.harmancik.gov.tr (Erişim Tarihi: 13.07.2011).

Anonim, 2011j. Büyükorhan Tarihçe. Büyükorhan Belediyesi, www.buyukorhan.bel.tr (Erişim Tarihi: 14.07.2011).

Anonim, 2011k. Keles Tarihçe. Keles Belediyesi. www.keles.bel.tr (Erişim Tarihi: 15.07.2011).

Anonim, 2011l. Barajlar. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, www.dsi.gov.tr (Erişim Tarihi: 07.08.2011).

Anonim, 2011m. 14. Bölge Müdürlüğü Bursa. Karayolları Genel Müdürlüğü, www.kgm.gov.tr (Erişim Tarihi: 08.09.2011).

Anonim, 2011n. Marka Kent Stratejik Kalkınma Planı. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Kocaeli.

Anonim, 2011o. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2010. Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

Anonim, 2012. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları – Dönemi: 2011. Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 12.01.2012).

Aytekin, İ. 2008. Bartın Kenti Ve Yakın Çevresindeki Sanayi Alanlarının Kent Ekolojisi Açısından İrdelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, ZKÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Zonguldak.

Blamey, R.K. 2001. Principle of ecotourism, The Encyclopedia of Ecotourism. CAB International. New York.

Campbell, L.M. 1999. Ecotourism İn Rural Developing Communities. Annals of Tourism Research, Volume:26, Issue:3, July. 534–553.

Cater, E., Lowman, G. 1996. Ecotourism, Wiley Published, London.

Chesworth, N.E. 1999. Toward Advancing A Theory of Ecotourism MarketSegmentation. The Graduate School Collage of Health and Human Development, The Pennsylvania State University. Doctorate Thesis. USA.

Çaçu, A. 2005. Zeus Kersullos. 1. Bursa Turizm Sempozyumu, 30 Eylül-2 Ekim 2005, Bursa Osmangazi Belediyesi, Bursa.

Çağatay, A., Yurdaer, M., Kırış, R. 2002. Ekoturizm için Mekan ve Yerel Toplulukların Katılımının Planlanması, T.C. Turizm Bakanlığı 2. Turizm Şurası Bildirileri, Ankara.

Çeken, H., Karadağ, L., Dalgın, T. 2007. Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye' ye Yönelik Teorik Bir Çalışma, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1), s.1-14, Artvin.

Çevirgen, A. 2004. Edremit Yöresinde Ekoturizme Yönelik Bir Talep Araştırması. <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c7s12/makale/c7s12m3.pdf>, Erişim Tarihi: 28.12.2011.

Çubuk, M. 1996. Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım. 19.Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, s.20.

Daş, C., Korkmaz, M. 1997. Antalya Belek Yöresinde Ekolojik Peyzaj Planlama Model Çalışması. Turizm ve Çevre Oleyis Vakfı Yayınları, Ankara,

Demir, C., Çevirgen, A. 2006. Ekoturizm Yönetimi. Nobel yayın no:859, İktisat ve İşletme Yayınları Dizisi: 113, 222s. Ankara.

Dikmen, A. 2007. Bursa İnanç Coğrafyası. *Doktora Tezi*, UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Bursa.

Diñçel, Ö.F. 2003. Yörük ve Türkmen Diyarı Bursa Dağ Yöresi. Dağder Yayını, Ankara.

Diñçel, Ö.F. 2011. Harmancık Tarihi. Harmancık Kaymakamlığı Yayını, Bursa.

Diñçer Şen, S. 2010. Turizmin Çevresel Etkileri ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm, *Yüksek Lisans Tezi*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin.

Diñçer, İ. 1996. Sürdürülebilir Turizmin Hayata Geçirilmesi İçin Aktive Olması Gereken Dinamikler ve İşlevleri Model Çalışması, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım. 19. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, s.342.

Dowling, R.K., 1993. An Enivironmentally Based Approach to Tourism Planning, PHD Thesis, School of Biological and Environmental Sciences, Murdoch University, Western Australia.

Drumm, A., Moore, A. 2002. Ecotourism Development A Manual for Conservation Planners and Managers. Publications for Capacity Building, The Nature Conservancy, Worldwide Office, 4245 North Fairfax Drive, Arlington VA 22203, USA.

Ege, Z. 2008. Av Turizmi. Turistik Ürün Çeşitlendirmesi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Ekinci, O. 1998. Turizm Yatırımlarında Planlama ve Yerel Kimlikler, 21. YY' da Sürdürülebilir Turizm Politikaları. 1. Uluslararası Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Erdoğan, N. 2003. Çevre ve Ekoturizm, Erk Yayınları, Ankara.

Fennell, D.A. 2008. Ecotourism. British Library Cataloging in Publication Data, Master e-book ISBN Ed.3.

Gaul, D. 2003. Environmental impacts of ecotourism a review of literature. Web Sitesi: www.fao.org/forestry/foris/pdf/foph/ecotour.pdf, Erişim Tarihi: 25.11.2011.

Güleç, Ö. 2005. Dağ Yöresindeki Tarihi ve Turistik Yerler, 1. Bursa Turizm Sempozyumu, 30 Eylül-2 Ekim 2005, Bursa Osmangazi Belediyesi, Bursa.

Güngör, E. 2002. Mavi Bayrak Ödülünün Turizm Sektöründeki Önemi. II. Turizm Şurası Bildirileri, 12-14 Nisan, T.C. Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara.

Gürdal, M. 2001. Türkiye Turizm Coğrafyası. Muğla Üniversitesi Matbaası, 532s., Muğla.

Higgins, B. 1968. Economic Development, NewYork.

Hoşcan, N. 2008. Orman Köylerinde Doğal Ve Kültürel Değerlerin Ekoturizm Etkinliklerinde Kullanılması: Bolu İli, Mudurnu İlçesinde Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

İlban, M.O., Kaşlı, M. 2008. Kış Turizmi. Turistik Ürün Çeşitlendirmesi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Kabaş, S. 2007. Troya Tarihi Milli Parkı'nın Turizm ve Rekreasyon Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, ÇOMÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Çanakkale.

Kahraman, N., Türkay, O. 2004. Turizm ve Çevre. Detay Yayıncılık, Ankara.

Karaküçük, S. 1999. Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme). 3. Baskı, Ankara.

Kılıç Benzer, A.N. 2006. Bolu-Göynük ve Yakın Çevresi Doğal ve Kültürel Kaynaklarının Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi. *Doktora Tezi*, AÜ Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara

Kısa Ovalı, P. 2007. Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Kavram, Mimari ve Çevresel Etkiler Bakımından Karşılaştırılması. *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi* Cilt 2, Sayı 2, 2007, İstanbul.

Kozak, N., Kozak, M.A., Kozak, M. 2006. Genel Turizm. Detay Yayıncılık No:28, 171 s., Ankara.

Kurdoğlu, O. 2002. Kaçkar Dağları Milli Parkı ve Yakın Çevresinin Doğal Kaynak Yönetimi Açısından İncelenmesi. *Doktora Tezi*, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Trabzon.

Kuter, N., Ünal, H.E. 2009. Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* 9(2) s.146-156, Kastamonu.

Küçükaslan, N., Ak, İ. 2008. Bursa İli Misi (Gümüştepe) Köyünün Tarım Turizmi Açısından Değerlendirmesi İle İlgili Bir Model Çalışması. III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi. 17-19 Nisan 2008. Balıkesir.

Lascurain, C.H. 1996. Tourism, Ecotourism and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for its Development, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

Maviş, F. 1996. Genel Turizm Bilgisi. Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.

Nayir, O. 2009. Isparta Yöresi Korunan Doğal Alanlarında Ekoturizm Talep ve Eğilimlerinin Belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, SDÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Nyaupane, G.P., Thapa, B. 2004. Evaluation of Ecotourism: A Comparative Assessment in the Annapurna Conservation Area Project, Nepal. *Journal of Ecotourism*, 3(1). 20-45.

Olalı, H. ve diğ. (1983). Dış Tanıtım ve Turizm. Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.

Orhan, T. 2008. Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Sınıflandırılması. *Yüksek Lisans Tezi*, AÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.

Oruç, O. 2004. Bir Alternatif Turizm Türü Olan Doğa-Atlı Spor Turizminin Kastamonu Örneği Üzerinde İrdelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Özgüç, N. 2003. Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler. Çantay Kitabevi, 591 s.,

Öztaş, K. 2002. Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Pirselimoğlu, Z. 2007. Ekolojik Temelli Rekreasyon ve Turizm Planlama İlkelerinin Araştırılması: Trabzon İli Çalköyü Yayla Yerleşimi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.

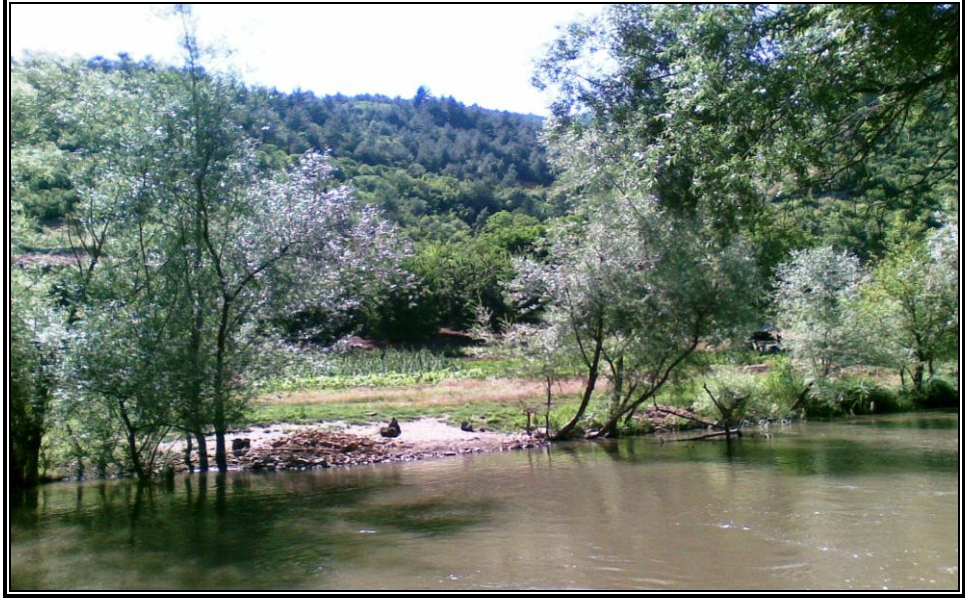
- Selimoğlu, Ö. 2004.** Dünyada ve Türkiye’de Ekoturizm. İstanbul Ticaret Odası, Etüt ve Araştırma Şubesi, İstanbul.
- Soykan, F. 2001.** Kırsal Kalkınma-Kırsal Turizm İlişkisi ve Avrupa’ dan İki Örnek: Basilicata/İtalya ve Sitia/Yunanistan. Kırsal Çevre Yıllığı, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayını, Ankara.
- Soykan, F. 2006.** Avrupa’da Kırsal Turizme Bakış Kazanılan Deneyim, II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, 20-22 Nisan 2006, s.72, s.73. Balıkesir.
- Şahin, M. 2010.** Arkeolojik Açından Uludağ-Keles, 1. Uludağ Buluşmaları, 24-25 Eylül Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa.
- Şerefoğlu, C. 2009.** Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü- 2007-2013 Yılları Arasında Ülkemizde Uygulanacak Olan IPARD Kırsal Kalkınma Programındaki Yeri, Önemi ve Beklenen Gelişmeler. *Uzmanlık Tezi*, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Tunç, A., Saç, F. 1998.** Genel Turizm Gelişimi-Geleceği. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Türker, M.F., Aydın, Z. 2010.** Ekoturizmin Orman Köyleri Kalkınmaları Üzerindeki Sosyoekonomik Etkilerinin Ölçümü (Camili Biyosfer Alanı Örneği). III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi 20-22 Mayıs 2010 Cilt: I Sayfa: 115-129.
- Ürgenç, S. 2000.** Kırsal Peyzaj (Koruma-Onarım-Düzenleme). Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi. İstanbul.
- Weaver, D.B., 1999.** Magnitude of Ecotourism in Costa Rica and Kenya. *Annals of Tourism Research*. 26(4) 792-816s. Australia.
- Wood, M.E. 2002.** Ecotourism: Principles, Practices&Policies for Sustainability. United Nations Environment Programme (UNEP) and The International Ecotourism Society (IES).
- Yağcı, Ö. 2000.** Ekoturizm. *Yüksek Lisans Tezi*, GÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Yalçın, G. 2007.** Çiftlik İlçesi (Niğde) Doğal Kültürel Coğrafya Araştırmaları ve Ekoturizm Potansiyeli. *Yüksek Lisans Tezi*, NÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretimi Bilim Dalı, Niğde.
- Yaşar, G. 2002.** Kahramanmaraş İlinde Ekoturizm Olanaklarının İncelenmesi Ve Potansiyel Alanların Tespiti. *Yüksek Lisans Tezi*, KSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Yürük, E.Ö. 2003.** Turizmin Geleceği: Ekoturizm. Standard Dergisi, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi A.Ş., Yıl:42, Sayı:500, Ankara.

**EK 1. BUNGALOV EV TARZI KONA KLAMA İÇİN ÖNERİLEBİLECEK
ALANLAR**

Keles Kocayayla' dan Manzaralar

Keles Kocasu Nehri Civarı

Keles Tazlak – Semah Tepeleri

Orhaneli Sadağı Kanyonu

Büyükorhan Görecik Yaylası

Büyükorhan Aliova (Emet) Çayı etrafı

Harmancık Asartepe

EK 2. YÖRESEL ŞENLİK VE FESTİVALLER

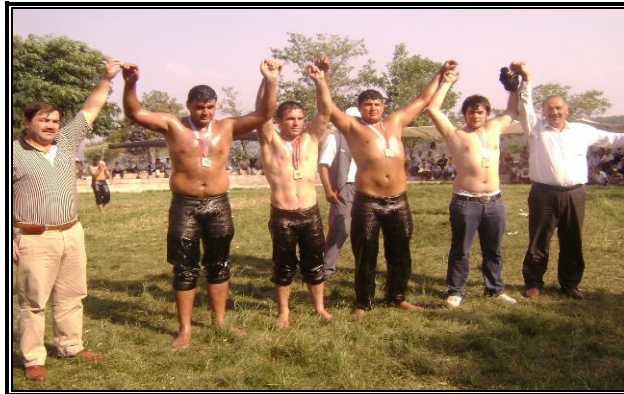
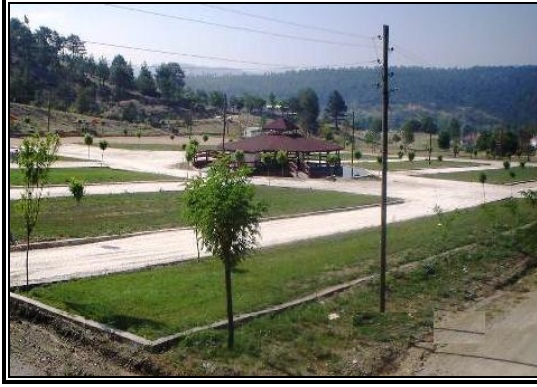
Büyükorhan Görecik Yaylası Türkmen ve Yörük Şenliği

Bursa Enduro Bahar Şenlikleri

Harmancık Panayırı ve Kùltür Şòleni - Yağlı Pehlivan Gùreşleri

Keles Kocayayla Şöleni

Orhaneli Karagöz Kültür Şenlikleri

EK 3. DAĞ YÖRESİNE ÖZGÜ EL SANATLARI

Küçükdeliller Köyündeki Müze Ev

Belenören Köyü Kültür Evi

Belenören Köyü Kültür Evi

Keles Bebeği

Büyükorhan Kitre Bebekler

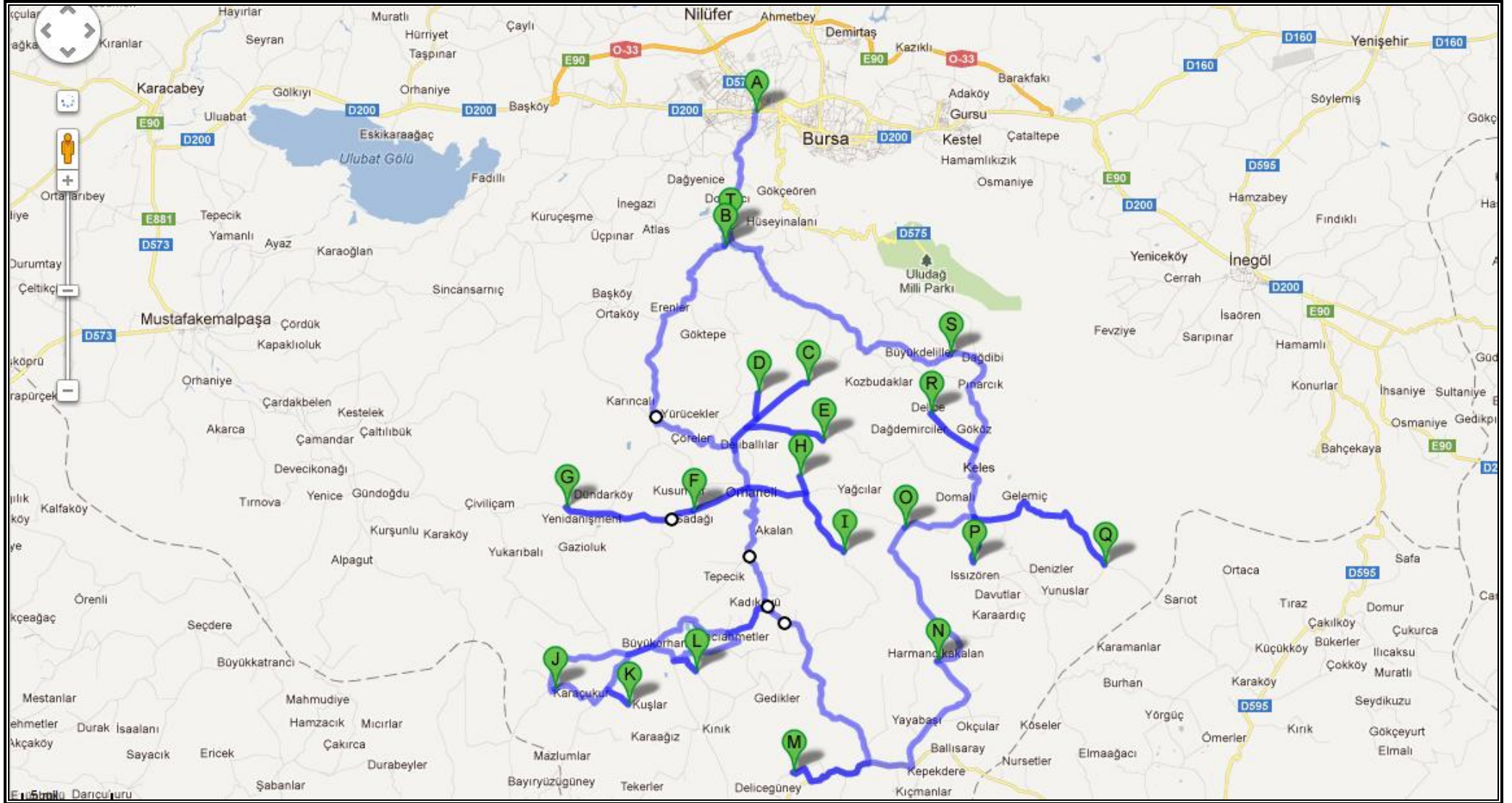
Yöresel El Yapımı Eşyalar

Yöresel El Yapımı Eşyalar

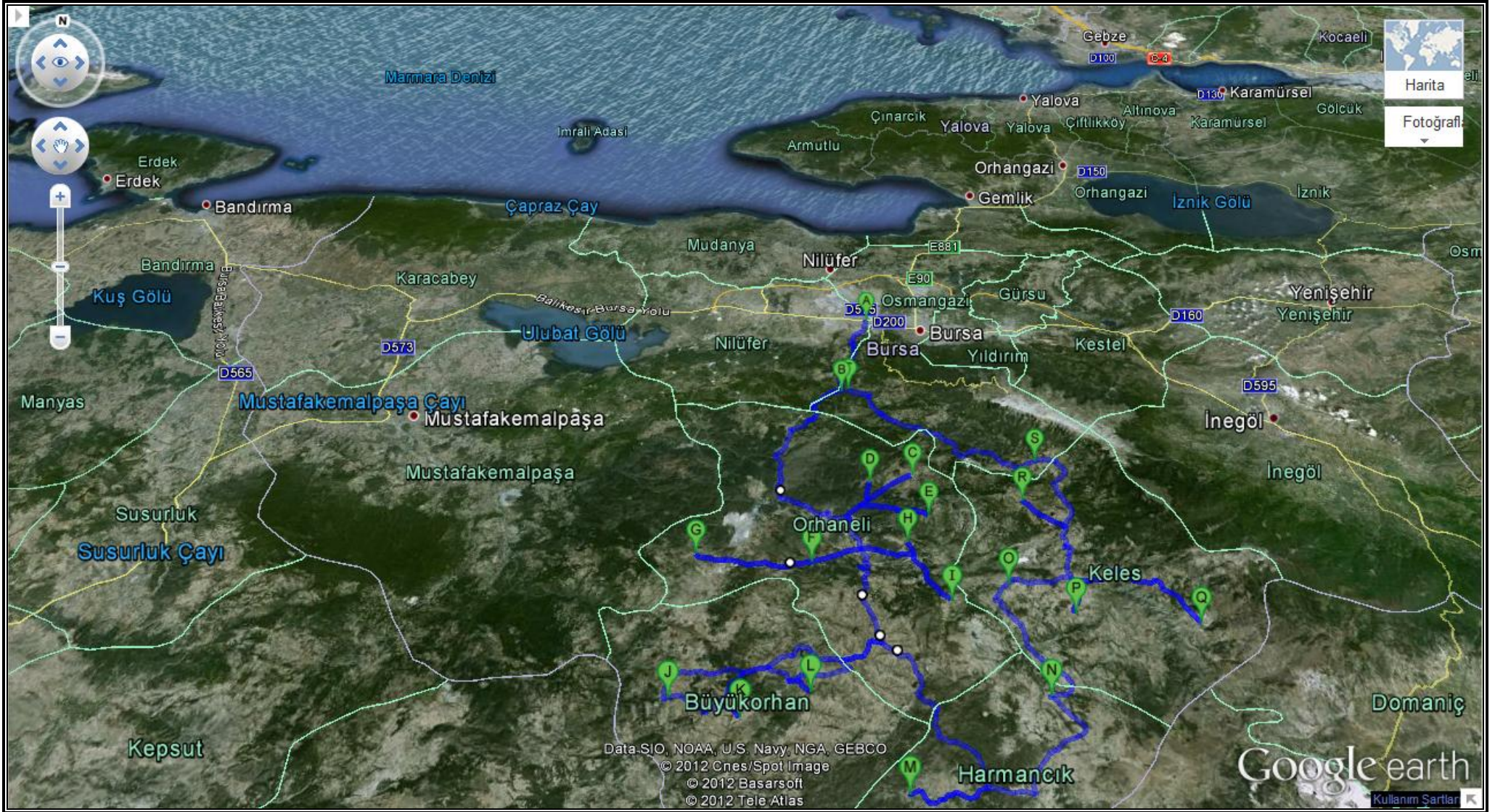

EK 4. BURSA İLİ DAĞ YÖRESİ İÇİN ÖNERİLEN GÜZERGAH HARİTASI

A-Bursa-Misi Köyü-Doğancı Köyü B-Doğancı Barajı-Çörel Köyü C-Göynükbelen D- Topuk Köyü E-Dağgüney Köyü-Orhaneli merkez F-Sadağı Köyü G- Çivil Köy H-Şükriye Köyü I-Ağaçhisar Köyü-Büyükorhan Barajı-Büyükorhan Merkez J-Bayındır Köyü K-Kuşlar Köyü L-Derecik Köyü-Balıkesir-Kütahya yolu M-İlıcaksu Köyü-Harmanlık merkez N-Harmanlıkakalan Köyü-Menteşe Köyü O-Belenören Köyü-Akçapınar Köyü-Kıranlıklar Köyü P-Kemaliye Köyü-Gelemiş Köyü-Sorgun Köyü Q-Kocakovacık Köyü-Alpagut Köyü-Keles merkez R-Delice Köyü-Pınarcık Köyü-Dağdıbi Köyü-Epçeler Köyü S-Küçükdeliller Köyü T-Doğancı Barajı

BURSA İLİ DAĞ YÖRESİ İÇİN ÖNERİLEN GÜZERGAH HARİTASININ UYDU GÖRÜNTÜSÜ

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Pınar AYDIN
Doğum Yeri ve Tarihi : Akhisar, 30/05/1986
Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yılı)

Lise : Akhisar Anadolu Lisesi
Lisans : U. Ü. Ziraat Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü
Yüksek Lisans : U. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Bölümü
2008-2012
Çalıştığı Kurum ve Yıl : U.Ü. Harmanlık Meslek Yüksekokulu, 2009-
İletişim (e-posta) : aydnpnar@uludag.edu.tr, aydnpnar@gmail.com